

**OHAL SONRASI
AKADEMİK ÖZGÜRLÜK
İHLALLERİNİ İZLEME RAPORU**

Demet Sayınta

2021

OHAL Sonrası Akademik Özgürlük İhlallerini İzleme Raporu

Demet Sayınta

* Bu eser, AB Demokrasi ve İnsan Hakları Aracı (DİHAA) tarafından desteklenen ve Kapasite Geliştirme Derneği (KAGED) tarafından yürütülen İnsan Hakları Akademisini Sivil Topluma Taşıma projesi kapsamında gerçekleştirilen akademik özgürlük ihlallerini izleme çalışmasının raporu olarak hazırlanmıştır.

© KAGED, 2021.

Ticari ve çıkar amaçlı kullanılamaz.

Yayın yeri: Ankara

Bu yayının Avrupa Birliği'nin maddi desteği ile hazırlanmıştır. İçerik tamamıyla yazarın sorumluluğu altındadır ve Avrupa Birliği'nin görüşlerini yansıtmak zorunda değildir.

İçindekiler

Önsöz.....	3
Giriş.....	5
I. OHAL Döneminde Baskı ve Sansürle Kuşatılmış Akademideki Hak İhlalleri OHAL Sonrasında Devam Ediyor.....	11
I.I. Büyüsü Bozulan Akademi ve Akademisyen Ethosu	11
I.II. Üniversite Yönetimleri Akademik Özgürlüğü Tanımıyor	13
I.III. Akademinin Cüzzamlıları: Baskı, Keyfilik ve Tedirginlik Altında Akademi	15
II. Bilginin Üretilmesi Aşamasında Akademik Hak İhlalleri.....	21
II.I. Projelerin İptal Edilmesi.....	21
II.II. Akademinin Zamansız Tabusu: Kürtler, Ermeniler, Aleviler ve LGBTİQ+'lar.....	24
II.III. Akademinin Yeni Tabuları: AKP Eleştirisi ve Türkiye Örnekleri	28
III. Bilginin Yayınlanması Aşamasında Akademik Hak İhlalleri	30
III.I. Baskı ve Oto-Sansürün Dönüştürdüğü Akademik Yayınlar	30
III.II. Baskı ve Denetim Aracı Olarak Akademik Etkinlikler	31
III.III. Bir Güvencesizleştirme ve Niteliksizleştirme Biçimi Olarak Atama Yükseltme Kriterleri ve Norm Kadro Uygulaması	34
III.IV. Yıldırmanın Yeni Hali: Performans Kriterleri	37
IV. Bilginin Aktarılması Aşamasındaki Akademik Hak İhlalleri	39
IV.I. OHAL ve Sonrasında Derslere Müdahaleler, BİMER Şikâyetleri ve Oto-Sansür	39
IV.II. Yöneticilerin Derslere Müdahalesi: Telkinler	43
V. Temel Haklar Bağlamındaki Akademik Hak İhlalleri	45
V.I Siyasi Görüş, Etnik Kimlik, Sendika Üyeliği ve Cinsel Yönelimin Neden Olduğu Hak İhlalleri: İhraçlar ve Soruşturmalar	45
V. II. Akademinin Yeni Normali: Yıldırma (Mobbing).....	50
V. III. İş Akitlerinin Yenilenmemesi Tehdidi	53
V.IV. Can Güvenliğine ve İfade Hürriyetine Yönelik Tehditler.....	56
V.V. Cinsiyet Ayrımcılığı ve Cinsel Taciz Olayları: “Hoca Hanım”lar, “Normallerimiz” ve “Erkek Akademi”	61

VI. Akademik Özerklik Kapsamındaki Hak İhlalleri.....	66
VII. COVID-19’la Başlayan Uzaktan Eğitimin Yarattığı Hak İhlalleri: Denetleme ve Gözetleme.....	69
VIII. OHAL’in Yarattığı Tahribat ve Üniversitelerin Geleceği: Akademiye İnanç Tükeniyor ya da “Her Yer Akademi”	72
Sonuç.....	77

Önsöz

Bu rapor Avrupa Birliği Demokrasi ve İnsan Hakları Aracı (DİHAA) tarafından desteklenen ve Kapasite Geliştirme Derneği (KAGED) tarafından yürütülen “İnsan Hakları Akademisini Sivil Topluma Taşıma” başlıklı proje kapsamında kaleme alınmıştır.

İnsan Hakları Okulu bünyesinde 2018 yılının Haziran-Aralık döneminde Türkiye’de 13 ilde gerçekleştirilen, 422 yüz yüze anket ve 30 yarı yapılandırılmış yüz yüze görüşmeyi kapsayan “OHAL Döneminde Türkiye’de Akademik Özgürlükler Araştırması”¹ ve 103 anket ve 20 yarı-yapılandırılmış yüz yüze görüşmeyi kapsayan “OHAL’de İnsan Hakları Alanında Akademisyen Olmak”² başlıklı araştırmalarla OHAL döneminde yaşanan akademik hak ihlalleri raporlandırılmış ve raporlar 2019 yılı Aralık ayında kamuoyu ile paylaşılmıştır. Sonrasında raporlarla elde edilen verinin devamlılığı için akademik hak ihlallerinin izlenmesi ve takibi amacıyla yine İnsan Hakları Okulu tarafından çevrimiçi “Akademik İhlallerin İzlenmesi Aracı” geliştirilmiştir. Elinizdeki rapor için söz konusu izleme aracından edinilen verilerin yanı sıra, ulusal basına yansıyan hak ihlalleri ve hak ihlali yaşadığı bilinen akademisyen ve araştırmacılarla yapılan derinlemesine görüşmelerin sonuçlarından faydalanılmıştır.

Bu çalışmada, Türkiye’de 15 Temmuz 2016 tarihindeki askeri darbe girişiminden sonra 20 Temmuz 2016’da ilan edilen ve Bakanlar Kurulu kararıyla yedi kez uzatılarak 18 Temmuz 2018’de sonlandırılan Olağanüstü Hal (OHAL) döneminden sonra, 2019-2020 yıllarını kapsayacak biçimde Türkiye’de yükseköğretim alanında yaşanan akademik özgürlük ihlallerinin takibi ve ihlallere yönelik güncel durumun raporlanması amaçlanmıştır. OHAL’den önce ve sonra, Türkiye’de akademik özgürlük ihlallerinin yapısal bir sorun olduğu kamuoyunun malumu iken hak ihlallerine ilişkin yaygın nicel ve nitel tespitlere, döneme dair tanıklıkların belgelenmesinin eklenmesi gerektiği düşüncesiyle yapılan derinlemesine görüşmeler raporun başlıca kaynağı kılınmıştır. Bu çalışmanın hazırlanmasını mümkün kılan, hatırlamanın, yeniden yaşamanın zorluklarına katlanan ve yardımlarını esirgemeyen bütün katılımcılara teşekkür ediyorum. Son olarak görüşmelerin gerçekleştirilmesi aşamasındaki

---

¹ İnan Özdemir Taştan ve Aydın Ördem (2019) *OHAL Döneminde Türkiye’de Akademik Özgürlükler Araştırması*, İnsan Hakları Okulu, http://insanhaklariokulu.org/wp-content/uploads/2019/12/O%CC%88zdemir-O%CC%88rdek_Rapor_2019.pdf, [Erişim Tarihi, Aralık, 2020].

² Ülkü Doğanay ve Ozan Değer (2019) *OHAL’de İnsan Hakları Alanında Akademisyen Olmak*, İnsan Hakları Okulu, <http://insanhaklariokulu.org/wp-content/uploads/2019/12/OHALde-AkademisyenOlmak-Son.pdf>, [Erişim Tarihi, Aralık, 2020].

katkıları nedeniyle İnsan Hakları Okulu'nun yürütücüleri Elçin Aktoprak, Dinçer Demirkent ve Canberk Gürer'e teşekkür ediyorum.

Giriş

15 Temmuz 2016 yılında gerçekleşen darbe girişimi sonrasında Türkiye'nin yakıcı gündem maddelerinden biri haline gelen akademik hak ihlalleri ve akademik özgürlük tartışması, şiddeti farklı olsa da ülke gündemine özellikle de siyasi dönüşüm dönemlerinde sürekli olarak girmiştir. Söz konusu tartışmalar, Osmanlı İmparatorluğu'nun son döneminde kurulan Batı tarzı eğitim kurumlarının eğitim sistemine dâhil edilmesiyle başlamıştır. Bununla birlikte tartışmaların son dönemde kazandığı ivmeyi tek başına Türkiye'nin özel siyasal gündemiyle ilişkilendirmek de doğru değildir. 21. yüzyılın ilk yirmi yılında tüm dünyada yükselen otoriter yönetimlerin yarattığı yaygın ifade özgürlüğü sorunlarına paralel biçimde seyreden akademik hak ihlalleri gündemimizi en çok meşgul eden tartışmalardan biri haline gelmiştir.³ Bu durumun Türkiye'deki belirgin miladı Gezi Parkı Eylemleri olarak kabul edilebilir. Gezi Parkı Eylemleri sonrasında üniversitelerde derslere, etkinliklere (özellikle LGBTİQ+, Ermeni ve Kürt sorunlarıyla ilgili etkinlikler) ve 50/d kadrosundaki akademisyenlere yönelik akademik hak ihlallerinin ve akademisyenlere karşı basında başlatılan karalama kampanyalarının şiddeti ve niceliği,⁴ 11 Ocak 2016'da kamuoyuna açıklanan Barış için Akademisyenler inisiyatifinin "Bu Suça Ortak Olmayacağız" başlıklı bildirisinden sonra giderek artmıştır.⁵ OHAL öncesinde basına yansıyan açık tehdit ve hedef göstermeler, disiplin soruşturmaları, açığa almalar, 20 Temmuz 2016'da ilan edilen OHAL'den sonra binlerce akademisyenin, hak ihlallerinin aracı kılınan Kanun Hükmünde Kararnameler (KHK) ile görevlerinden ihraç edilmeleri, kamu ya da özel herhangi bir kurumda çalışmalarının engellenmesi, akademisyenler hakkında açılan adli ve idari soruşturmalar,⁶ yargılamalar, yurt dışına çıkışlarının yasaklanması, can güvenliklerine yönelik tehditler ve bütün bu baskı atmosferinin

---

³ Bu durumun çarpıcı örneklerinden biri Hindistan'da yaşanmıştır. 2019 yılında Hindistan ile Pakistan arasında yaşanan siyasal gerginlikler nedeniyle Hindistan'da mühendislik yüksekokulunda öğretim üyesi olan Sandeep Wathar'a hükümetin izlediği savaş kışkırtıcılığı eleştirdiği ve barıştan yana tutumundan dolayı Pakistan Başbakanı İmran Han'ı övdüğü gerekçesi ile iktidardan yanlısı, sağcı ABVP (All Indian Student Council) üyesi 100 kadar kişi tarafından, kampüsteki şiddet olayları sırasında, diz çöktürülerek yaptıklarından pişman olduğu söylenmiş, olayın görüntüleri kaydedilmiştir; <https://m.bianet.org/biamag/dunya/206208-hindistan-da-baristan-soz-eden-akademisyenin-basina-ne-geldi>, [Erişim Tarihi, Kasım 2020].

⁴ Bilim Akademisi'nin 2015 tarihli Akademik Özgürlükler Raporu'nda ihlaller olayları ayrıntılı olarak ele alınmıştır; <https://bilimakademisi.org/wp-content/uploads/2015/05/Bilim-Akademisi-2015-Akademik-%C3%96zg%C3%BCr%C3%BCkler-Raporu-.pdf>, [Erişim Tarihi, Kasım 2020].

⁵ Barış Bildirisi'nin yayınlanmasının ardından yaşanan gelişmelerin ayrıntılı bir incelemesi için TİHV'nin, "Barış İçin Akademisyenler Vakasının Kısa Tarihi" adlı raporuna bakılabilir; <https://www.tihvakademi.org/wp-content/uploads/2019/03/Barisicinakademisyenlervakasi.pdf>, [Erişim Tarihi, Kasım 2020].

⁶ Barış İçin Akademisyenler bildirisini imzalayan 1128 akademisyenden birinci imzacı olan 148'i hakkında Terörle Mücadele Kanunu 7/2 kapsamında açılan davalar 5 Aralık 2017 tarihinde başladı. İkinci duruşmalardan sonra akademisyenlere 1 yıl 3 ay ceza verildi ve cezalar ertelendi. 2019 yılında Anayasa Mahkemesi'nin verdiği ihlal kararının ardından büyük bir kısmı beraat kararıyla sonuçlanan davaların bugün bir kısmı hala devam etmektedir.

neden olduğu travmalarla devam etmiştir. Darbe girişimi sonrasında akademik hak ihlallerinin ağırlaşması, ihlallerin incelenmesi, kayıt altına alınması girişimlerini de arttırmıştır doğal olarak. Bu çerçevede OHAL öncesinden günümüze kadar akademide yaşanan hak ihlallerini inceleyen birçok rapor, ihlallerin vahametini gözler önüne sererek ağır hak ihlallerinin yaşandığı bu dönemin hafızasını oluşturmuşlardır. OHAL öncesi ve sonrasında akademik hak ihlallerini kayıt altına alan başlıca raporlar şunlardır: Türkiye’de Araştırma ve Öğretim Özgürlüğü Uluslararası Çalışma Grubu’nun (GIT Türkiye) 2012 yılında yayınlanan *Akademide Hak İhlalleri Dosyası ve 2013, 2016 raporları*,⁷ 2011 yılında kurulan Bilimler Akademisi’nin 2015 yılında başlayan ve sonucusu 2020 Kasım ayında yayınlanan altı *Akademik Özgürlük Raporu*,⁸ Türkiye İnsan Hakları Vakfı’nın (TİHV Akademi) hazırladığı 2019 yılında yayınlanan, *Akademisyen İhraçları (Hak İhlalleri, Kayıplar ve Güçlenme Süreçleri)*⁹ ile *Üniversite’nin Olağanüstü Hali (Akademik Ortamın Tahribatı Üzerine Bir İnceleme)*¹⁰ raporları ile *Barış İçin Akademisyenler: Güncel Durum Raporu -Ağustos 2020*,¹¹ *Barış İçin Akademisyenler-Dayanışma Grubu Raporu -Aralık 2019*,¹² *Barış İçin Akademisyenler Vakasının Kısa Tarihi -2016-2019*¹³ ve 2020’de yayınlanan *Barış İçin Akademisyenler: Yurt Dışında Yaşayan ve KHK ile İhraç Edilmiş Akademisyenlerin Uğradığı Hak İhlalleri*,¹⁴ İnsan Hakları Okulu’nun 2019’da yayınlanan *İnsan Hakları Alanında Akademisyen Olmak (Baskıların, Tehditlerin ve Soruşturmaların Gölgesinde Akademi)*¹⁵ ve *OHAL Döneminde Türkiye’de Akademik Özgürlükler Araştırması*¹⁶ raporları, Eğitim Sen’in 2014 yılında *Dönüştürülen Üniversiteler ve Yükseköğretim Kurumlarında Yaşanan Hak İhlalleri*¹⁷ ve 2018 *OHAL Sonrası Türkiye’de Üniversiteler*¹⁸ raporları, İnsan Hakları Ortak Platformu’nun hazırladığı 21 Temmuz 2016-20 Mart 2018 dönemini kapsayan *Olağanüstü*

⁷ <https://docplayer.biz.tr/7027405-Akademide-hak-ihlalleri-dosyasi-turkiye-de-arastirma-ve-ogretim-ozgurlugu-uluslararası-calisma-grubu-gitturkiye.html>, [Erişim Tarihi, Aralık 2020].

⁸ <https://bilimakademisi.org/category/raporlar/>, [Erişim Tarihi, Aralık 2020].

⁹ <https://tihvakademi.org/wp-content/uploads/2020/02/akademisyenihraclariy.pdf>, [Erişim Tarihi, Aralık 2020].

¹⁰ <https://tihvakademi.org/wp-content/uploads/2020/02/universiteninolanaganustuhaliy.pdf>, [Erişim Tarihi, Aralık 2020].

¹¹ https://tihv.org.tr/wp-content/uploads/2020/08/BAK_Guncel_Durum_Raporu_Agustos_2020.pdf, [Erişim Tarihi, Aralık 2020].

¹² <https://barisicinakademisyenler.net/sites/default/files/Bakraportr041219.pdf>, [Erişim Tarihi, Aralık 2020].

¹³ <https://www.tihvakademi.org/wp-content/uploads/2019/03/Barisicinakademisyenlervakasi.pdf>, [Erişim Tarihi, Aralık 2020].

¹⁴ https://tihvakademi.org/wp-content/uploads/2020/11/BAK_Guncel_Durum_Raporu_Kasim_2020.pdf, [Erişim Tarihi, Aralık 2020].

¹⁵ İnsan Hakları Okulu (2019), <http://insanhaklariokulu.org/wp-content/uploads/2019/12/OHALde-AkademisyenOlmak-Son.pdf>, [Erişim Tarihi, Aralık 2020].

¹⁶ İnsan Hakları Okulu (2019), <http://insanhaklariokulu.org/wp-content/uploads/2019/12/AkademikO%CC%88zgu%CC%88rlu%CC%88kler-Raporu-2019.pdf>, [Erişim Tarihi, Aralık 2020].

¹⁷ http://egitimsen.org.tr/wp-content/uploads/2015/08/bb9317734ad3d27_ek.pdf, [Erişim Tarihi, Aralık 2020]

¹⁸ Eğitim Sen (2018), <http://egitimsen.org.tr/wp-content/uploads/2018/11/OHAL-Sonras%C4%B1-%C3%9Cniversiteler-Raporu.pdf>, [Erişim Tarihi, Aralık 2020].

*Hal Uygulamaları: Güncellenmiş Durum.*¹⁹ Söz konusu raporlarda birçok alanda hak ihlali tespit edilmiştir. 18 Ağustos 2016'da muhalefetin itirazları ile geri çekilen rektör atamalarına yönelik yasa tasarısının 676 sayılı OHAL KHK'si ile düzenlenmesi ve 8 Mart 2018'de yasalaşarak rektörlük seçimleri yerine atama usulünün getirilmesi, temel düşünce ve ifade özgürlüğünün sınırlandırılmasını içeren, bilim özgürlüğü ile bağdaşmayan disiplin yönetmeliği,²⁰ bağımsız tüzel kişilikleri olduğu kabul edilen üniversitelerin kendi idari birimlerince yürütmeleri gereken disiplin soruşturmalarını yürütme ve ceza verme yetkisinin kısmen YÖK'e aktarılması, herhangi bir bilimsel gerekçeye dayanmayan ve bileşenlerin görüşleri alınmaksızın üniversitelerin belirli bölümlerine kabul edilecek öğrenci sayılarının YÖK tarafından belirlenmesi, 2 Temmuz 2018'de kabul edilen 703 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü'nün (TODAİE) hiçbir açıklama yapılmaksızın kapatılması, öğrencilerinin ve öğretim üyelerinin YÖK'e devredilmesi, 9 Temmuz 2018'de yapılan son değişiklik ile seçim yerine atama usulü ile belirlenecek rektör atamalarında tüm yetkinin Cumhurbaşkanı'na devredilmesi²¹, ihraçları haksız ve hukuksuz biçimde gerçekleşen öğretim elemanlarının göreve iade edilmeleri halinde eski iş yerlerine iade yollarının kapatılması, görev yerlerinin tamamen keyfi bir şekilde değiştirilmesi başlıca özerklik ve özgürlük ihlalleri olarak tespit edilmiştir. Bunların dışında yaşama hakkı, kişi özgürlüğü ve güvenliğinin, masumiyet karinesinin, özel hayatın gizliliğinin ihlali, akademisyenlerin hedef gösterilmesi, tehdit edilmesi ve saldırıya uğraması, çalışma hakkı ve

¹⁹ http://www.ihop.org.tr/wp-content/uploads/2018/04/Ola%C4%9Fan%C3%BCst%C3%BC-Hal_17042018.pdf, [Erişim Tarihi, Aralık 2020]

²⁰ Yurt dışında düzenlenen konferansta konuşmacı olmanın “devletin itibarını düşüreceği” gerekçesi ile disiplin soruşturması açılabilmesine dayanak oluşturan yönetmeliğin 53/b maddesi, 14 Ocak 2015 tarihinde Anayasa Mahkemesi tarafından iptal edilmiştir. Bkz. <https://bilimakademisi.org/wp-content/uploads/2015/05/Bilim-Akademisi-2015-Akademik-%C3%96zg%C3%BCr%C3%BCkler-Raporu-.pdf> [Erişim Tarihi, Aralık 2020].

²¹ 2016 yılında rektör adaylarının seçim yoluyla belirlenmesi usulü yerine rektörün, profesör olarak en az üç yıl görev yapmış üç aday arasından YÖK tarafından önerilmesi ve Cumhurbaşkanınca atanması getirilmişti. 141 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararı ile yapılan son değişikliğe göre Cumhurbaşkanı tek yetkili hale getirilmiş, YÖK'e sadece gerekli şartları sağlayan rektör adaylarının isimlerini Cumhurbaşkanlığına bildirme görevi verilmiştir. Bkz. <https://bilimakademisi.org/wp-content/uploads/2018/10/8-ekim-akademik-ozgurluk-raporu-2017-18.pdf> ; Bu değişikliğin yakın zamanda uygulandığı üniversitelerden biri de 158 yıllık geçmişe sahip olan Boğaziçi Üniversitesi'dir. 02 Ocak 2021 tarihinde Resmi Gazete'de yayımlanan kararla Metin Bulu Boğaziçi Üniversitesi'ne rektör olarak atanmıştır. Atama sonrasında öğretim üyeleri her iş günü saat 12'de sirtlarını rektörlük binasına çevirerek atamayı protesto etmeye başlamış ve rektörün istifasını talep etmişlerdir. Atama kararına karşı çıkan öğrencilerin de katıldığı protestolarda polis şiddet kullanarak birçok öğrenciyi tutuklamış, Boğaziçi Üniversite'si öğrencilerinin evlerine baskınlar düzenlemiştir. <http://www.diken.com.tr/bogazici-universitesindeki-kayyim-rector-protestosuna-iliskin-gozalti-sayisi-36ya-cikti/> ; Atama usulü ile akademik liyakat ve yeterlik esasları göz ardı edilirken atamalar üniversite özerkliğinin yok edilmesinin önemli bir basamağı kılınmaktadır. Nitekim Boğaziçi Üniversitesi'ne rektör atanmasından sonra senato kararı olmadan ve Yüksek Öğretim Kurulu'ndan görüş ya da öneri alınmadan 5 Şubat 2021 tarihinde Cumhurbaşkanı yetkisi ile Boğaziçi Üniversitesi'nde Hukuk ve İletişim fakülteleri açılmıştır. Bu fakültelerde üç yıl süre ile görev yapacak dekan adaylarının rektör tarafından belirlenecek olması yeni kadrolaşmaların da önünü açabilecektir. Bkz. <http://www.diken.com.tr/profesor-akdeniz-bogazicindeki-iki-yeni-fakulte-truva-ati-gorevi-gorecek/> [Erişim Tarihi, Şubat 2021]

adil gelir hakkı, sosyal güvenlik hakkı, mülkiyet hakkı, eğitim hakkı, örgütlenme hakkı, gözaltı ve tutukluluk koşulları, yakınlarla ilişkin hak kayıpları ve ihlalleri, iş kaybı, iş arama süreçleri ve etkileri, çalışma koşulları ve güvencesizlik, akademik engellemeler, hak ihlallerinin neden olduğu sosyal kayıplar (taşınma, sosyal ilişkiler, kimlik kaybı, değer kaybı, güvenlik ve gelecek algısı)²² gibi tespitler başlıca ihlal başlıklarını oluşturmaktadır. Ayrıca derslerde, araştırma alanlarının belirlenmesinde, yayınlarda, bilimsel toplantılarda sakıncalı/hassas kabul edilen konularda otosansürün artması, hassas kabul edilen konularda herhangi bir etkinliğe izin verilmemesi, öğrenci ihbarları nedeniyle derslerin gerektiği gibi anlatılamaması, yine sakıncalı olduğu düşünülen konuların ders içeriklerinden çıkarılması, basın ya da sosyal medya aracılığıyla fikirlerin açıkça paylaşılamaması, etnik kimliklere ilişkin ve LGBTİQ+ hakları üzerine yapılan çalışmalar²³ nedeniyle baskı ve ayrımcılıkla karşı karşıya kalınması başlıca akademik özgürlük ihlalleri olarak tespit edilmişlerdir.²⁴ Bu çalışmaya temel teşkil eden derinlemesine görüşme sorularının biçimlendirilmesine bahsi geçen raporlar kılavuzluk etmiştir.

Bu rapor, özellikle OHAL sonrası odağa alınsa da OHAL’de şiddetlenen akademik hak ihlallerinin izlenmesi ve güncellenmesi amacıyla halen üniversitede çalışan ya da OHAL sonrasında görevlerinden uzaklaştırılan, 2’si fen bilimleri ve 11’i sosyal bilimler alanından olmak üzere 13 akademisyen ile yapılan derinlemesine görüşmelere dayanmaktadır. Görüşmeler İnsan Hakları Okulu’nun akademik ihlalleri izleme aracına kayıt yaptıranlar, kendilerine görüşmelere katılan akademisyenler aracılığıyla ulaşılanlar ve ihlal durumu basına yansıyan akademisyenlerle gerçekleştirilmiştir. Derinlemesine görüşmelerde akademisyenlerden OHAL öncesi, sırası ve sonrasında yaşadıkları akademik özgürlük ve özerklik ihlallerine ilişkin deneyim ve tanıklıklarını aktarmaları istenmiştir. Bu çerçevede derinlemesine görüşme soruları akademik özgürlük ve özerklik ihlallerinin nasıl tanımlandığına bağlı olarak beş kategoriye ayrılmıştır. Akademik özgürlük ihlalleri, bilimsel bilginin üretilmesi (araştırma faaliyeti), yayınlanması, aktarılması önündeki engelleri (araştırma konularının yasaklanması, seyahat engelleri), çalışma ilişkilerine müdahaleleri,

---

²² TİHV Akademi, “Akademisyen İhraçları: Hak İhlalleri, Kayıplar ve Güçlenme Süreçleri”, <https://tihvakademi.org/wp-content/uploads/2020/02/akademisyenihraclariy.pdf>, [Erişim Tarihi, Aralık 2020].

²³ Bu konuyla ilgili Türkiye’de Araştırma ve Öğretim Özgürlüğü Uluslararası Çalışma Grubu’nun (GIT TÜRKİYE) *Akademide Hak İhlalleri Dosyası* raporuna bakılabilir. <https://docplayer.biz.tr/7027405-Akademide-hak-ihlalleri-dosyasi-turkiye-de-arastirma-ve-ogretim-ozgurlugu-uluslararasi-calisma-grubu-gitturkiye.html>, [Erişim Tarihi, Aralık 2020].

²⁴ İnsan Hakları Okulu (2019) “OHAL Döneminde Türkiye’de Akademik Özgürlükler Araştırması Raporu” <http://insanhaklariokulu.org/wp-content/uploads/2019/12/Akademik-O%CC%88zgu%CC%88rlu%CC%88kler-Raporu-2019.pdf>, [Erişim Tarihi, Aralık 2020].

akademik özerklik ihlalleri ise yükseköğretim kurumlarının örgütsel, akademik, mali ve personel idaresi bakımından kendi organları tarafından yönetilememelerini kapsamaktadır. Avrupa Konseyi'nin akademik özgürlük ve özerklik konularındaki Tavsiye Kararları'nda da akademik özgürlük ve akademik özerklik ilkeleri, toplum ve insanlık yararına, ifade özgürlüğü, bilginin yayılması, araştırma yapma ve gerçekleri kısıtlama olmaksızın aktarma özgürlüğünü garanti altına alan yükseköğretimin vazgeçilmez unsurları olarak kabul edilir.²⁵ Dünya Üniversiteler Servisi'nin 1988'de Lima'da toplanan Altmış Sekizinci Genel Kurulu'nda açıklanan Lima Bildirgesi'nde tüm insan haklarından yararlanabilmenin, bireylerin insanca yetişmesinin, ekonomik, sosyal, kültürel, temel ve politik hakların yaşama geçirilmesinin ancak gerçek anlamda bir akademik özgürlükle ve yüksek öğretim kurumlarının özerk oldukları bir ortamda mümkün olacağı ifade edilmiştir. Üniversitelerin akademik özgürlüğü ve akademik özerkliği konusundaki temel standartları içeren bildirgeye göre akademik özgürlük, yukarıda da ifade edildiği gibi “akademik bir çevreye mensup olanların tek tek ya da toplu halde bilgiyi araştırma, inceleme, tartışma, belgeleme, üretme, yaratma, öğretme, anlatma ve yazma yoluyla edinmelerinde, geliştirmelerinde ve iletmelerindeki özgürlükler” olarak tarif edilir. Bildirgede bir yükseköğretim kurumunda öğretim, araştırma, inceleme yapan ve çalışan herkesi kapsayan akademik çevrenin tüm üyelerinin aktif katılımını içeren demokratik öz-yönetimi gerektiren akademik özerklik ise, “yükseköğretim kurumlarının işleyişlerine, mali işlerine ve yönetimlerine ilişkin karar almada ve eğitim, araştırma, dışa yönelik çalışmalar ve diğer ilgili faaliyetlerde kendi politikalarını oluşturmada devlet ve toplumun tüm diğer güçleri karşısındaki bağımsızlıkları” olarak tanımlanır. Bu tanımlamalara göre, akademik özgürlüğün, bilginin ilerlemesi ve hakikat iddialarının sınanması için farklı görüşlerin mevcudiyetini zorunlu kılması ve araştırma ve öğretim etkinliğinin hâkim toplumsal ve siyasal öğretiler tarafından sınırlandırılmaması, akademik özgürlüğü özgür bir toplumun vazgeçilmezi olarak ifade özgürlüğüne organik biçimde bağlamaktadır.²⁶ Dolayısıyla bir hak olarak tanımlanan akademik özgürlüğün üniversiteler tarafından güvence altına alınması beklenmektedir. 80 Avrupa üniversitesinin imzaladığı *Magna Charta Universitatum*, 1988 yılında Avrupa'daki ilk üniversite olduğu kabul edilen Bologna Üniversitesi'nin 900. yıldönümünde kabul edilmiş bir akademik özgürlük belgesidir. Bugün 88 ülkede yer alan 889 üniversite bu belgeye taraftır. Türkiye'den

---

²⁵ Bilim Akademisi (2015) “Bilim Akademisi AKADEMİK ÖZGÜRLÜKLER Raporu-2015”, <https://bilimakademisi.org/wp-content/uploads/2015/05/Bilim-Akademisi-2015-Akademik-%C3%96zg%C3%BCr%C3%BCKler-Raporu-pdf>, [Erişim Tarihi, Aralık 2020].

²⁶ TİHV Akademi (2019) “Üniversitenin Olağanüstü Hali, Akademik Ortamın Tahribatı Üzerine Bir İnceleme” <https://tihv.org.tr/wp-content/uploads/2020/04/universitenin-olaganustu-hali.pdf>, [Erişim Tarihi, Aralık 2020].

de 35 üniversite bu belgeyi imzalamıştır.²⁷ Belge imzacı üniversitelere, üniversitenin bileşenlerine yönelik akademik özgürlüklere ilişkin farkındalık yaratma ve akademik özgürlüğü güvence altına alma sorumluluğunu yüklemektedir. Oysa OHAL döneminde, üniversitelerin gittikçe artan haksız ve hukuksuz uygulamaların ve baskının pervasızca yaşandığı kurumlar olduğuna tanıklık edildi. Bu tanıklıktan yola çıkarak görüşmeye katılan akademisyenlere, akademik özgürlük ve özerklik ihlalleri bağlamında, OHAL öncesini, OHAL dönemini ve sonrasını kapsayan deneyimlerine ve tanıklıklarına dair sorular yöneltilmiştir: derslere yapılan müdahaleler (derslerin kapatılması, değiştirilmesi), arşivlere veri tabanlarına ulaşma, çalışma alanı nedeniyle yaşanan baskı, oto-sansüre neden olan baskılar, bilimsel toplantılara katılım zorlukları, akademik yayınların yayımlanması, atama-yükseltme ilkelerindeki değişikliklerin akademik faaliyet üzerindeki etkileri, akademik faaliyet, siyasi görüş, sendika üyeliği, etnik, dini kimlikleri ya da cinsel yönelimleri nedenleriyle yaşanan soruşturmalar, tehdit, sözlü veya fiziksel şiddet olayları, mobbing (iş arkadaşlarından ya da üstlerinden kaynaklı çalışma şartlarına müdahaleler vs.), akademik ve idari görevleri bırakmak zorunda kalma. Bu çerçevede OHAL öncesinde, OHAL döneminde ve OHAL sonrasında akademik özgürlük ihlallerine maruz kalan akademisyen ve araştırmacıların kendi deneyimleri ve tanıklık ettikleri hak ihlallerine dair aktarımlarını içeren raporda, görüşmecilere, akademik özgürlük ve akademik özgürlük ihlali tanımından hareketle, bilimsel bilginin üretilmesi (araştırma faaliyeti), yayımlanması ve aktarılması önündeki engellerle, çalışma ilişkilerine müdahaleleri ve tanıklık ettikleri akademik özerklik ihlallerini açığa çıkaracak sorular yöneltilmiştir.

Son olarak, derinlemesine görüşmelerin değerlendirilmesi bölümünde anonimliği korumak adına akademisyenlerin kimliklerini açık edecek biçimde unvan, cinsiyet, üniversite ve bölüm adları kullanılmamıştır. Kimi akademisyenlerin çalıştığı illerin kimliklerini açığa çıkarması ihtimaline karşı, bu akademisyenler için üniversitelerinin bulunduğu bölgeler belirtilmiştir.

---

²⁷ Türkiye’den bu belgeye taraf olan üniversiteler: Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Abdullah Gül Üniversitesi, Adnan Menderes Üniversitesi, Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi, Akdeniz Üniversitesi, Ankara Üniversitesi, Atatürk Üniversitesi, Bitlis Eren Üniversitesi, Boğaziçi Üniversitesi, Çukurova Üniversitesi, Dicle Üniversitesi, Düzce Üniversitesi, Doğu Akdeniz Üniversitesi, Erzincan Üniversitesi, Fırat Üniversitesi, Gazi Üniversitesi, Girne Amerikan Üniversitesi, Hacettepe Üniversitesi, İnönü Üniversitesi, İstanbul Bilgi Üniversitesi, İstanbul Teknik Üniversitesi, İstanbul Üniversitesi, İzmir Ekonomi Üniversitesi, Kadir Has Üniversitesi, Kilis 7 Aralık Üniversitesi, Kocaeli Üniversitesi, Marmara Üniversitesi, Muğla Üniversitesi Ortadoğu Teknik Üniversitesi, , Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Özyeğin Üniversitesi, Pamukkale Üniversitesi, Sabancı Üniversitesi, Süleyman Demirel Üniversitesi, Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Observatory Magna Carta Universitatum, “Signatory Universities”, <http://www.magna-charta.org/magna-charta-universitatum/signatory-universities>, [Erişim Tarihi, Aralık 2020].

I. OHAL Döneminde Baskı ve Sansürle Kuşatılmış Akademideki Hak İhlalleri OHAL Sonrasında Devam Ediyor

I.I. Büyüsü Bozulan Akademi ve Akademisyen Ethosu

Görüşülen akademisyenlerin de ısrarla vurguladıkları gibi akademisyenler üzerindeki baskı, sansür ve ihlaller OHAL dönemiyle sınırlandırılmaz. Bu nedenle raporda OHAL öncesine ilişkin deneyimler de yer almaktadır. Türkiye’de akademiye yönelik baskı, sansür ve ihlaller özellikle Gezi Parkı Eylemleri sonrasında başlamıştır. Gezi Parkı Eylemleri sırasında akademisyenlerin karşı karşıya kaldıkları soruşturmalar²⁸ OHAL dönemi hak ihlallerinin haksız, hukuksuz ve hesap verilemez biçimde gerçekleşmesinin önünü açmıştır. Yoğunluğu artan ihlaller, akademik yaşamın “normal”ini tarif eder olmuş, nitelik olarak gittikçe akıl dışı bir hal almıştır.

Görüşmelerin, akademisyenlik mesleğinin seçilme nedenini, mesleği seçerken önemli kırılma anlarını içeren ilk sorusuna verilen yanıtlar, bireysel deneyimler üzerinden akademinin dönüşümüne dair önemli vurgular içermektedir. Deneyimler, tam da akademik özgürlük ve özerklikleri güvenceye almaya çalışan belgelerde ifade edilen, olması gereken ideal bir akademi imgesi ve bir türlü ideal olana ulaşamayan akademinin çatışması biçiminde deneyimleniyor ve akademisyenin mesleğe adım atar atmaz akademinin büyüünün bozulması olgusunda dışa vuruyor. Bu konuda Türkiye özelinde YÖK’e bağlı bir üniversiter sistemin varlığı ciddi bir problem olarak ortaya çıkıyorken, akademisyenlerden kaynaklanan sorunlar da göz ardı edilmemelidir: Ülkenin siyasal atmosferine uyum sağlayan bireysel çıkar peşindeki akademisyenler, yöneticiler, hiyerarşilerin keskinliği, gizli rekabet ortamı, cinsiyetçilik...

Akademisyenlik mesleğini seçme ve akademiye idealleştirme lisans döneminde, akademik özgürlüklere karşı duyarlı ve adil, hiyerarşiyi kıran lisans hocalarıyla karşılaşma ile başlıyor. Derinlemesine görüşmeye katılan bir akademisyen, akademik, entelektüel faaliyeti seçerken kendisi için önemli olan kırılma noktasını şöyle ifade etmiştir:

---

²⁸ Söz konusu soruşturmaların en çarpıcı olanı mezuniyet törenine üzerinde #diren yazan tişörtle çıktığı için üniversite yönetiminin hakkında soruşturma açtığı Uludağ Üniversitesi öğretim üyesi Dr. Timuçin Köprülü vakasıdır; bu eylemi nedeniyle hakkında dava açılan ve beraat eden Köprülü, üniversitedeki görevinden istifa etmiştir; Cumhuriyet (2017) “Akademisyen Timuçin Köprülü istifa etti”, 2 Şubat, <https://www.cumhuriyet.com.tr/haber/akademisyen-timucin-koprulu-istifa-etti-669814>, [Erişim Tarihi, Aralık 2020].

Lisanstan itibaren akademisyen hocalarıma çok özendiğim için bu mesleği yapabileceğimi düşündüm ve buna emek vermeye başladım...’de yüksek lisansımı kazanmam hayatımın dönüm noktası oldu diyebilirim...’de çok iyi bir hocamız vardı. O bir dönüm noktasıydı. O bana pratik anlamda çok şey kattı...’da da doktora maceramız başladı. O akademinin hiyerarşik şeylerini kırarak bizimle iletişim kurabilen birisiydi. Çok yönlendirmeleri de benim için çok değerliydi. Bu iki hoca benim hayatımda çok belirleyici oldu. (Öğretim Elemanı, Devlet Üni., Mersin)

Akademisyen olma süreci araştırma, düşünce üretme faaliyetine ortak olma heyecanını içeriyor ve bu heyecan zamanla akademik-bürokratik kaygılarla yer değiştirirken ideal akademi fikri, akademiye girildiği andan itibaren çökmeye başlıyor. Akademinin idealleştirilmesi düşüncesine paralel biçimde mesleğe girmeden önce akademinin üst sınıflara ait bir meslek alanı olduğu düşüncesinin de akademisyenlerin ortak kanaati olduğu gözlenmiştir. Buna rağmen itibarlı ve imtiyazlı kimselerin çalıştığı, bazılarının içinde olmayı hayal dahi edemediği bir mekân olarak kavranan akademinin, dâhil olduğu ilk anlardan itibaren hayal kırıklığına yol açtığı görülmektedir. Türkiye’de hem üniversitelerin yapısal-kurumsal sorunları (YÖK’e bağlı bir üniversiter sistem) hem de ülkenin siyasal atmosferine uyum sağlayan çıkar peşindeki akademisyenler, yöneticiler, akademisyenler arası hiyerarşik ilişkilerin yıkıcılığı ve yıldırımlar, liyakatsiz üniversite yöneticileri, kadro süreçleri, atama kriterlerinin akademik unvanları yıpranma mertebelerine²⁹ dönüştürmesi, güvencesizlik, akademinin tabuları ve düşüncenin gizli ya da açık olarak baskılanması, gizli rekabet ortamı, cinsiyetçiliğin yaygınlığı ideal akademi düşüncesinin önündeki en büyük engeller olarak duruyor. Akademi idealinin bozulan büyüsunü görüşmeci deneyimlerinden çeşitli yönleriyle gözlemek mümkün:

Lisansta İngiliz Edebiyatı okudum...’da. Benim hiç akademisyen olma gibi bir hayalim yoktu. Çünkü öyle bir vizyonum yoktu...sınıfsal olarak çok alt sınıftan gelen bir aileden geliyorum ve akademisyenlik çok uzakta çok ötede bir şey benim için. Ben İngilizce öğretmeni olacaktım. Bu bir istek tutku değil ama İngiliz Edebiyatı okudum ve İngilizce öğretmeni olacağım... (Öğretim Elemanı, Devlet Üniv., ÖYP-Ankara)

(...) aslında akademiye girebileceğimi düşünmüyordum. Biraz sınıfsal arka plan, biraz sosyal sermayenin düşük olması, çalışırken okumak zorunda kalmam gibi nedenlerle okulla bağım çok güçlü değildi. Hocalarla bağım da çok güçlü değildi. Çünkü dersler dışında işe gidiyordum genelde. İlk girdiğim zamanlarda idealize ettiğim bir yerde çok sevinmişim de aslında. İlk başta çok saygı duyduğum bir hocamdan bir başka hoca hakkında son derece ciddi cinsiyetçi bir değerlendirme duyduğumda çok afallamıştım, karşılıklı gerilmiştik. Demek ki o kadar da idealize edilecek bir yer değil diye... o idealist yaklaşımım orada kırılmaya uğradı. (Öğretim Elemanı, Devlet Üniv., Ankara-1)

Akademi orduya benzer, diyordu bir arkadaşım. Rütbelere var. Titrler öyle işliyor. Çoğu zaman maskelense de ...o hiyerarşi işliyor.. Gerçekten bir ordu gibi bir yandan sert bir rekabet YÖK’ün son düzenlemeleri ile birlikte yayın, puan, yükselme hırsları vs. gibi içeride sinik bir şekilde. Herkes çok dost gibi görünüyor ama bir yandan dipten bir rekabet. İnsanlar artık birbirleri ile akademik meraklarını çalışma konularını konuşmuyor. İlk dönemlerimde girdiğimde bir makaleyi tartışıyorduk. Orada ne demiş, bu kavram neyi ifade ediyor? Bizi heyecanlandıran şeyler

²⁹ Görüşülen akademisyenlerden biri “atama yükseltme kriterleri” için bu ifadeyi kullandığını dile getirmiştir.

konuşuyorduk. Bir daha hiçbir arkadaşım ile oturup gerçekten okuduğum bir metnin heyecanını, hazzını, tartışmayı yürütemedim. Bu muhtemelen biraz da o rekabetle ilgili. Çünkü o yazılar aynı zamanda bizim zihnimizdeki tartışmaları pişiren yazıya dönüştüren şeylerdi. Ama şimdi kimse kendi kafasındaki tartışmasını, projesini yazıya dönüştürmek istediği fikirleri birlikte pişirmek istemiyor. Kendisini biraz fazla önemseyen konumu, statüsü, pozisyonu açısından insanlar topluluğuyuz. Ama aslında çok özgün değiliz, bilgi ve deneyimleri döndürüp duruyoruz. İyi olanlar da vardır elbet ama genel olarak vasatız. (Öğretim Elemanı, Devlet Üniv., Ankara-1)

Zamanında bu işi seçerken idealize ettiğim bir şey olarak görüyordum. Şimdi sadece esnek çalışmayı sevdiğim için. Para alıyorum ne güzel ve esnek çalışabiliyorum. Çok çalışsam bile zamanımı kendim ayarlayabiliyorum. Bu da gittiği yere kadar. Hiçbir faydası olmayan işler yapıyoruz büyük bir emek sarf ederek ve hayatımızı bunu vakfederek ve çok önemli prensesler ve prenslermiş gibi. Gerçekten akademisyenler de böyle...Çok kurumsal bir şey belki ama akademisyen ethosu, kendisini bunu yaptığında çok önemli bir şey yapmış, başka da hiçbir şey yapmaması gerekiyormuş gibi. Başka bir emek olarak görüyor ve kolektif çürümeyi destekliyor. Meslektaşlarımızın çoğu da olan vardır muhakkak ama itiraz da etmiyorlar. (Öğretim Elemanı, Vakıf Üniv., İstanbul)

I.II. Üniversite Yönetimleri Akademik Özgürlüğü Tanımıyor

Akademisyenlere çalıştıkları kurumlarda ya da başka bir kurumda akademik özgürlüğe ilişkin bir eğitim ya da toplantıya, seminere katılıp katılmadıkları ve çalıştıkları kurumun bir akademik özgürlük belgesinin tarafı olup olmadığından veya böyle bir belgeyi imzaladığından haberdar olup olmadıkları sorulduğunda, bu konuda İnsan Hakları Okulu'nun Aralık 2019 yılında yayınlanan "OHAL Döneminde Türkiye'de Akademik Özgürlükler Araştırması Raporu" nun sonuçlarında herhangi bir değişiklik gözlenmediği tespit edilmiştir.

Görüşmeye katılan bütün akademisyenler çalıştıkları ya da ihraç edildikleri kurumların herhangi bir akademik özgürlük belgesini imzalayıp imzalamadıklarını bilmediklerini belirtmişlerdir. Hemen ardından maruz kalınan ya da tanık olunan hak ihlallerini dikkate alarak "İmzalanmamıştır" yorumunu yapmışlardır. Oysa görüşülen akademisyenlerden 4'ünün çalıştığı kurum *Magna Charta Universitatum*'u onaylamıştır. Akademisyenlerin söz konusu bildirgeden haberdar olmamaları, bildirgeyi onaylayan üniversitelerin, üniversite bileşenlerine yönelik akademik özgürlüklere ilişkin farkındalık yaratma ve çalışanlarını bilgilendirme ve akademik özgürlüğü güvence altına alma sorumluluğunu yerine getirmediğinin önemli bir göstergesidir. Görüşmeciler akademisyenler kurum içinde en sık yaşanan hak ihlallerinden olan yıldırma (mobbing) olaylarında nereye başvuracaklarını bilmediklerini, üniversitelerinde ihlallere karşı herhangi bir birimin bulunmadığını, hatta yıldırma biriminin açılmasına yönelik taleplerin de geri çevrildiğini dile getirmişlerdir. Akademisyenlerin bu konudaki aktarımları şöyledir:

Sezgisel olarak söylesem imzalamamışlardır bence. İmzalayıp imzalamadığını bilmiyorum ama öyle bir belge önlerine gelse ilk önce kimlerin imzaladığına bakarlar. Gördüğüm kadarıyla en azından bu Karadeniz'deki üniversiteler kendi başlarına hareket etmiyorlar. Bir birliktelik var.

Öyle bir metin gelirse... Üniversitesi KATÜ'ye soracaktır. Siz imzaladınız mı diye. Çünkü hiçbir üniversite yönetimi bir şeyi tak başına yapmak istemiyor şu dönemde. Gelecekte ne olacağını bilmiyorlar ve bunun altına tek başlarına girmek istemiyorlar. Yönetim de öyle. Çok dikkatli. Adım atacağı zaman birkaç yerden düşünüyor, taşınıyor ve yavaş adımlar atıyor. Çok emin değiller iki sonra ne olacağından. Şu an öyle bir belgeyi gündemlerine almazlar. (Öğretim Elemanı, Devlet Üniv., Karadeniz Bölgesi-1)

Belgeden ziyade bunun araçlarının mekanizmasının olmadığını biliyorum. O olmadığı içinde böyle bir belge olmadığını tahmin ediyorum. Hakikaten şimdi dediğim gibi göstermelik bir sürü belge alınabiliyor. Bu belge alınmış bile olsa mekanizmaları yok. Yani bu belge alınmış bile olsa insanların bu tür sorunları kayıt altına alma, bu sorunlarla baş etme için bir araç sunma gibi kurum içinde sağlanması gereken bu tür hizmetler olmadığı için bu tür belgenin olmadığını da tahmin ediyorum. (Öğretim Elemanı, Devlet Üniv., İstanbul)

Bilmiyorum, imzalamışsa bile kesinlikle bir gram bile o şeyi yerine getirmediklerini söyleyebilirim. Özellikle... Üniversitesi için söyleyebilirim... (Öğretim Elemanı, Devlet Üniv., Doğu Anadolu Bölgesi)

Üniversite yönetimleri tarafından akademik özgürlüğe ilişkin eğitim ve bilgilendirme toplantılarının kesinlikle düzenlenmediği, bu tür toplantıların ancak akademisyenlerin kendi çabalarıyla organize edildiği dile getirilmiştir. Üniversitelerde akademik özgürlüklerle ilgili bilgilendirme çalışmalarına ve hak ihlallerine ilişkin desteğin en çok Eğitim ve Bilim Emekçileri Sendikası'dan (Eğitim Sen) alındığı ifade edilmiştir. Görüşmeye katılan bir akademisyen akademik özgürlüğün bir hak olduğunu ancak kendi aralarında düzenledikleri toplantılar vasıtasıyla öğrendiğini ve bu bilginin kendisi üzerindeki etkisini şöyle ifade etmiştir:

Üniversite Konseyleri Derneği vardı, onun şeyiyle keşişti yollarım... ben şeyden...'dan mezun olduğum için evrimle ilgili etkinlikler yapmıştık. Evrimi anlayalım diye bir tane sempozyum düzenlemiştik. Zaten... Üniversitesi'nden çok ağır bir şeyle hasarlarla ayrılmıştım. Kendimi psikoloji olarak çok yormuştum ve buraya geldiğimde de... Üniversitesi'ne geldiğimde de ağır bir mobbinge karşılaşmıştım cemaatçi müdür tarafından. Aleni bir mobbinge. Haliyle artık bunun insan haklarına aykırı bir şey olduğunu suçun bende olmadığına, hiçbir şey yapmasam bile sırf tipimden dolayı ya da işte yalakalık yapmadığım için bir nevi onlara biat etmediğim için yani beni ben yapan hiçbir şey olmasa bile onlardan olmadığım için benim akademik çalışmalarımın engellenmesi kariyerime ket vurulması, projelerimin engellenmesi, zekâmın aşağılanması. Bunları artık kaldıramadığım için bu sorunun artık bende olmadığını yani bunu tespit etmiştim. Artık karşımdaki insanlara karşı bana bunu yapamazsınız demek istiyordum ve bu normal değildi ve normalleştirilmemeliydi. Normalleştirmeyen başka insanların olduğunu biliyordum. Çünkü yeni bir asistansanız eğer yeni akademik hayata giriyorsanız, bir master öğrencisiyseniz, normali buysa buna uyum sağlamaya çalışıyorsunuz ama değil. Sizi illa birinin mi koruması gerekiyor. İlla başka birine biat edeceğim onun adamı olup o mu beni koruyacak? Bunun başka bir yöntemi olmalı. Ben gerçekten bana yanlış yapıyorsunuz bakın ben sizi şöyle bir hukuki sürece süreklirim bana bunu yapmayın diyebilmeyim. O hukuki süreç nedir bana bunu anlatacak birileri olmalı... Bunu soldaki insanlar da yapıyor, cemaatçisi de yapıyor sağcısı da yapıyor, ulusalcısı da yapıyor. Kimin ne fraksiyonda olduğu önemli değil benim akademik özgürlüklerime bir dakika burada durun, burada bir iş yapıyoruz. Bu iş üzerinden konuşalım diyebileceğim bir mekanizma olmalı... (Öğretim Elemanı, Devlet Üniv., Eskişehir)

Eğitim Sen'li olduğum için bununla ilgili zaten hassasiyetim vardı. Herhangi bir eğitim almadım ancak yani bu toplantılara, etkinliklere şeylere giderek yani bunları aslında icra eden insanlarla

temasım vardı. Şey olarak periyodik bir eğitimden geçmedim. (Öğretim Elemanı, Devlet Üniv., Doğu Anadolu Bölgesi)

I.III. Akademinin Cüzzamları: Baskı, Keyfilik ve Tedirginlik Altında Akademi

Akademik uğraş, ifade özgürlüğüne ayrılmaz bir biçimde bağlıdır. İfade özgürlüğünün mümkün olmadığı bir yerde akademik özgürlük ancak teknik bilginin üretilmesine ve yayılmasına indirgenmiş olur. Görüşmecilerin baskı ikliminin OHAL öncesinde başladığına dair vurgularının odak noktasını ifade özgürlüğünün engellenmesi oluşturmaktadır.³⁰ Özellikle Ocak 2016’da Barış için Akademisyenler Bildirgesi’nin yayınlanması ve sonrasında yüzlerce akademisyenin KHK’lerle ihracına varan süreç, imzacı olan ya da olmayan ve ihraç edilmeyen akademisyenler için de akademide büyük bir baskı ve korku ikliminin başlangıcı olmuştur. Öyle ki Anayasa Mahkemesi 26 Temmuz 2019 tarihinde, Barış Bildirisi imzacısı akademisyenlerin “terör örgütü propagandası” yapmak suçundan ceza almalarının ifade özgürlüğünün³¹ ihlali olduğuna karar vermiş olsa da akademideki ifade özgürlüğünü sınırlayan korku iklimi devam etmektedir. Teröre destek verdikleri suçlaması ile Barış Bildirisi imzacılarının ihraçlarıyla sonuçlanan hak ihlalleri, akademinin günah keçisi kılınan imzacı akademisyenler ve muhalifler üzerinden yeni hak ihlallerini meşrulaştırmanın da aracına dönüştürülmüştür. Barış imzacısı öğretim elemanını işten atmayan üniversite yönetimlerinin devlete bağlılığı sorgulanmış, yönetimler teröre destek verip vermedikleri suçlamalarıyla uğraşmak zorunda bırakılmış, kurumu tarafından ihraç edilmeyen akademisyenler de imza bahane edilerek dışarıdan yapılan şikayetler sonucu birçok soruşturma ve hak gaspıyla karşı karşıya bırakılmıştır. OHAL sonrasında sadece “imzacı” yaftası

³⁰ 2015 yılında Türkiye Üniversitelerinde, Norma Jeanne Cox, Taner Akçam, Hasan Yazıcı, Mustafa Erdoğan, Onur Hamzaoğlu, Pınar Selek, Barış Ünlü, Ali Ekber Doğan, Esat Rennan Pekünlü, Eren Paydaş, Tolga Şirin, Ceyda Sungur, Mustafa Şanlı, Leyla Gören, Hayrettin Ökçesiz ve Hasar Acar haklarında açılan dava ve soruşturmaların kapsamlı açıklamalarına Bilim Akademisinin 2015 raporundan ulaşılabilir; <https://bilimakademisi.org/wp-content/uploads/2015/05/Bilim-Akademisi-2015-Akademik-%C3%96zg%C3%BCr%C3%BCkler-Raporu-.pdf>, [Erişim Tarihi, Kasım 2020].

³¹ İfade özgürlüğü, İnsan Hakları Evrensel Beyanamesi’nin ve Medeni ve Siyasi Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme’nin (International Covenant on Civil and Political Rights) 19. maddeleri ile Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’nin (AİHS) 10. maddesinde düzenlenmiştir: AİHS’nin 10. maddesine göre “Herkes ifade özgürlüğü hakkına sahiptir. Bu hak, kamu makamları tarafından müdahale edilmeksizin ve ulusal sınırlar dikkate alınmaksızın, görüş sahibi olma, bilgi ve düşünceleri edinme ve yayma özgürlüğünü içerir. Bu madde devletlerin yayıncılığı, televizyon veya sinema işletmelerini izin alma koşuluna bağlamasını engellemez.” https://www.anayasa.gov.tr/media/3545/02_ifade_ozgurlugu.pdf; <https://tr.euronews.com/2019/07/26/anayasa-mahkemesinden-baris-bildirisi-imzacisi-akademisyenlerin-basvurunda-hak-ihlali-kara>, [Erişim Tarihi, Aralık 2020].

nedeniyle akademisyenler çalışma alanlarından, tez jürilerine kadar yeni hak ihlallerine maruz kalmışlar ve akademinin cüzamlıları muamelesi görmüşlerdir; yaşananların neden olduğu travmalar ise ihlallerin görünmeyen yüzü olduğundan travmalarla bireysel olarak baş etmek zorunda kalmışlardır.³² İhraç edilmeyen veya kurumları tarafından muhalif olarak addedilenler ise üniversitelerde artık gerçek üstü bir hal alan kısıtlama ve korku ikliminin yol açtığı anlam yitimi sorunuyla baş etmeye mecbur edilmişlerdir.

Görüşmeye katılan akademisyenlere OHAL sürecinde ve sonrasında bir akademisyen (bazılarının özellikle imzacı olmaları nedeniyle) olarak neler yaşadıklarına ve nelere tanıklık ettiklerine dair sorular yöneltilmiştir. Aşağıda, barış imzacısı olan fakat kurumu tarafından ihraç edilmeyen bir akademisyen hakkında, kurum dışından başka bir akademisyen tarafından teröre destekle eş tutulan “imzacı” yaftası nedeniyle yapılan şikâyetler aktarılmıştır. Görüşmeyi yaptığımızda akademisyen hakkında açılan soruşturma sayısı onu geçmişti ve birçok dava ile uğraşmak zorundaydı:

Beni rektörlük çağırdı R.K diye adam var sen bunu tanıyor musun dedi. Dedim... Üniversitesi'nden emekli olduğumu biliyorum ama tanımıyorum. Biliyorum sadece ders de almadım. O da dedi ki o seni çok iyi biliyor ya da bildiğini sanıyor. Bir sorun var dedi. Şu an için bir şey bilme canını sıkmayalım dedi. Ben rektör yardımcısına gittim aynı zamanda benim bölüm başkanım. Benim bugün orada oluşumun nedeni. Biz bir kadro açtık... bölümü, profesör kadrosu R.K denen adamda buraya başvurdu ve kadroya Alevi Kürt bir kadın alındı ve R.K bunun üzerine de gerekçe olarak seni gösterdi dedi. Çünkü sen de Alevi Kürt'sün. Zaten o kadının talimatı ile üniversiteye alınmışsın ve bölüm başkanının da onu almasının nedeni üniversitede örgütsel yapıyı güçlendirmek gibi bana bağlayan bir şey. Peki, bana hangi gerekçeyle bağlanmış? İmza dedi. Çünkü sen imzacısın ve herkes imzadan kaynaklı atılmış bir tek sen atılmamışsın, adam böyle diyor dedi. Ben bunun böyle olmadığını biliyorum ama bu adam bir üç sayfalık mektup dolandırıyor dedi. Diyor ki ben şuradaydım posta adresime, ev adresime üç sayfalık bir mektup geldi ben de vatani görevimi yerine getiriyorum. Benim hakkım yendi diyor. Bu alınan kişi sırf politik şeyi ile alındı, terör örgütüne destek sunmaktan üniversiteyi sorumlu tutuyor burada beni kullanıyor. Çünkü diyor imzacı, terörist, PKK'li .... Orada hala çalışmaya devam ediyor. Üniversiteden hiçbir şekilde izni olmaksızın zaten Kobane'de, Suruç'ta Van'da, şurada burada Diyarbakır'da çalışmıştır. Üniversite buna göz yummuştur. Çünkü üniversite terörü destekliyor bu yüzden beni almadı vs. Alevi Kürt diye beni zaten bold yazmış, koca koca harflerle. Üç sayfalık bir mektup. Tamamıyla kadroya alınamayışının hincını benden çıkaran ama bir yandan da kadro acaba bahane miydi diye düşündüren. (Öğretim Elemanı, Vakıf Üniv., Ankara)

Rektör sürekli ben soruşturmayı açmadım soruşturma benden önce açıldığı için ben olsam açmazdım ama işte yapmak zorundayım ben de çaresizim gibi şeyleri dolaylı olarak duyduk hiç bizimle doğrudan temas edilmedi bu süreçte. Zaten hiçbir zaman temas edilmedi daha doğrusu. Biz rektörün yüzünü görmedik bu konu bağlamında özellikle. Bayağı cüzamlı gibi davranıldı ara süreçlerde de. Biz bunun çok kasıtlı olduğunu sonradan fark ettik... Soruşturma kapatılacak artık dediğinde biz gene de şey diyorduk hadi kınama uyarı gibi bir şey alarak atlatacağız herhalde şu durumda diyorduk. İşte atılmanın bir önceki cezasını almışız. Üç yıl kademe durdurma 10 yıl

³² TİHV Akademi'nin 2019 yılında yayımlanan *Akademisyen İhraçları Raporu*'nda akademisyenlerin ihraçlar ile karşılaştıkları hak ihlalleri, ihlallerin yol açtığı sosyal, ekonomik ve akademik kayıplar ve bu kayıpların travmatik etkileri kapsamlı olarak incelenmiştir. <https://tihvakademi.org/wp-content/uploads/2020/02/akademisyenihracariy.pdf> ,[Erişim Tarihi, Aralık 2020].

sicilin böyle. Bunlar kınama diyordu, soruşturma kapatacağız diyorlardı ama işte böyle bir ceza verdiler... Bu süreçte şunu iki kez anlamış olduk. Rektörün bizi koruyormuş gibi şeylerin ne kadar yalan olduğunu aslında patinaj yapmaya çalıştığını görmüş olduk. (...) Cezadan öncesinde de görünmemiz istenmedi. Hayalet gibi yok olun görünmez olun gibi bir şeye itildik biz. Göz önünde olunması gereken faaliyetlerde etkinliklerde biz geri çekildik. Siz görünmeyin diğer arkadaşlar çıksın dendi. O yanı ile birer cüzzamlı gibi hareket edilmeye başlandı. Garipti o korku atmosferi. Hatta rektörü şaşırtan o komisyon atılma kararı vermez, bunlar liberal geyik tipler falan diye andıkları komisyon oy birliği ile atılma kararı verdiğinde onlara bunu yaptıran da korku. Böyle bir belgeye imzaya atan kişileri atmayan olmaktan korktular diyen gene bir hocamızdı. Öyle bir korku yaşandı yani. (Öğretim Elemanı, Devlet Üniv., Ankara-1)

Görüşmeye katılan akademisyenler tarafından üniversitelerdeki baskı ortamının ve hak ihlallerinin OHAL dönemi öncesinde başladığı tekrar tekrar vurgulanmıştır. Başta da ifade edildiği gibi özellikle Gezi Parkı Eylemleri'nden sonra üniversite yönetimlerinin muhalif olduğunu düşündüğü akademisyenlerin düzenlediği toplantılara, konferanslara izin vermemesi, ifade özgürlüğüne yönelik baskıların artışı, akademisyenlerin basında sıklıkla hedef gösterilmeye başlanması gibi olayların ve öğretim elemanlarının haklarını savunmayan üniversite yönetimlerinin varlığının, bugünden geriye bakıldığında, baskı ve korku iklimine geçişin sinyalleri olduğuna dikkat çekilse de³³ o günlerde değişimin bu düzeyde olacağı tahmin edilmediği de dile getirilmiştir. Bu bağlamda görüşmeye katılan bir akademisyen kurumunda yaşadığı dönüşümü şöyle dile getirmiştir:

2015'e kadar bu konuda [akademi içinde toplantılar düzenleme kastediliyor] bir sıkıntımız olduğunu düşünmüyorum ben. Rahattık yani. Sonrasında mümkün olmadı. Yaptığımız bütün etkinlikler üniversite yönetimi tarafından iptal edildi, engellendi, soruşturulduk, kovuşturulduk. Bir sürü daha farklı pratiklerle baş başa kaldık. (Öğretim Elemanı, Devlet Üniv., İhraç, Mersin)

Görüşmeci başka bir akademisyen de Gezi Parkı Eylemleri'ne katılmanın, OHAL'de başlatılan "cadı avı"nın gerekçesi kılındığına dair gözlemlerini şöyle dile getirmiştir:

Bu süreç bir cadı avına dönüştü. Açıkçası bunu çok kullanan oldu. Bütün bu KHK ve daha önceki o Gezi sürecinde de yaşanmıştı bunlar. Meslek Odası üyelerimiz çok sıkıntılar yaşadılar... Büyükşehir Belediyesi'nde çalışan üyelerimizin görev yerleri değiştirilmişti mesela. Neymiş Gezi Parkı'nda fotoğrafları varmış, belediye bunu görmüş falan filan. Yani bir şekilde sizinle uğraşmak isteyenlerin eline malzeme verilmiş oldu bütün bu süreç boyunca ve bunu kullandı yöneticiler ne yazık ki. (Öğretim Elemanı, Devlet Üniv., İstanbul)

³³ 2014 yılında, "yoğunlukla pornografik görüntüler ve diyaloglar içermesi; aynı zamanda çocukların ve gençlerin ruh sağlığını etkileyici olumsuz örnek oluşturması" nedeniyle Kültür Bakanlığı tarafından Türkiye'de gösterimi yasaklanan Lars Von Trier'in *Nymphomaniac* filmi, Ankara Üniversitesi İnsan Hakları Merkezi ifade özgürlüğü atölyesi kapsamında tartışmaya açmış ve önce basında "Porno gösteriyorlar" şikâyetleri sonrasında da Başbakanlık İletişim Merkezine (BİMER) yapılan bir şikâyet dilekçesi gereğinin yapılması için YÖK'e, YÖK tarafından Ankara Üniversitesi Rektörlüğü'ne, Ankara Üniversitesi Rektörlüğü tarafından Siyasal Bilgiler Fakültesi Dekanlığı'na, Siyasal Bilgiler Fakültesi Dekanlığı tarafından da İnsan Hakları Merkezi Müdürlüğü'ne yollanmıştır. Kerem Altıparmak'ın bilim ve sanat özgürlüğü adına filmin neden gösterilmesi gerektiğine dair yazısı için bakınız <https://m.bianet.org/bianet/sanat/155336-bilim-ozgurlugunun-savunusu-nymphomaniac-izlemek>. [Erişim Tarihi, Aralık 2020].

OHAL dönemini en belirgin biçimde tarif eden duygulardan biri korkudur ve korku kitleselleşerek üniversitelerde çalışmaya devam eden akademisyenler ve yöneticiler için farklı biçimlerde tezahür eden bir baskı aracına dönüşmüştür. KHK listelerine adlarının yazılması ya da sözleşmelerinin yenilenmemesi korkusu, öğrencilerin BİMER şikâyetlerinden korku...³⁴ Korkuya eşlik eden ahlaki çöküntü ise akademideki çürümeyi derinleştirmiştir. 2016'nın Ocak ayında basınla paylaşılan “Bu Suça Ortak Olmayacağız” başlıklı bildiri sonrasında üniversitelerde şiddeti gittikçe artan baskı ve korku ortamına dair akademisyenlerin tanıklıklarından aktarımlar şöyledir:

Erdoğan akademisyen müsveddeleri dedi. Ben onu hiç kendime yediremedim ve gittim o akşam imza attım ikinci imzalar isteniyordu. Ondan sonra hikâye koştum. Zaten ondan birkaç yıl öncesine kadar ...'yi ülkücüler yavaş yavaş ele geçiriyordu. Çok büyük gerginlik vardı, sol giderek zayıflamıştı...’de. OHAL dönemi ile birlikte Barış imzası patladı ondan sonra altı ay sonra OHAL geldi ve darmaduman ettiler. Eğitim Sen’i de darmaduman ettiler. Ülkücüler birinci imzacı bütün arkadaşlarımın kapısına tehdit mesajları astı o dönem. Müthiş akut bir dönem vardı her üniversitede olduğu gibi. Gerçekten bazı arkadaşlarım yanlarında kendilerini savunacak aletler taşımaya bile başladılar. Akademisyen bunlar düşün. Çünkü müthiş bir ülkücü tehdidi vardı. Çok açıktan tehdit ediliyordu. Özellikle Eğitim Sen’li hocalar ve Barış Akademisyenleri olarak... Müthiş bir anti-demokratik hava ve ben şunu biliyorum arkadaşlarımın ders izlencelerini değiştirdiğini, ders okumalarını değiştirdiğini bizim fakültede. Buna mecbur hissettiler. Hava birden öyle sertleşti ki politik bir hava ve bizim fakülte ekstra özgürlükçü bir fakülteydi. Gerçekten o baskı dibine kadar bizim fakülte de çok baskın bir şekilde hissedildi. Bunu çok net söyleyebilirim. Gözümüzün önünde koca bir kurum ülkücülerin eline geçti ve dediğim gibi bizim psikolojimizden bütün akademisyenlerin, daha çok da gençlerin, asistanların, doktorasını yeni bitirmiş falan, psikolojimizden derslerin içeriğine kadar çok şeyi belirleyen çok keskin bir dönüştü bence o dönem. İçinde olunca o kadar okuyamıyorsun, alıyorsun bir şekilde olan bitene. Oto-sansür uyguluyorsun vs. ama şimdi dışına çıkıp baktığımda daha net görüyorum ki biz çok travmatik keskin bir düşüş yaşamışız, kendi fakültem adına söylüyorum. Çok özgürlükçüydü çünkü daha önce. (Öğretim Elemanı, Devlet Üniv., ÖYP-Ankara)

Açılmaması gereken soruşturmalar açılıyordu. Buna hocalar da dâhil öğrenciler de dâhil. Öncesinden zaten çok kuvvetli bir şey bizim fakültemiz özelinde kampüsümüz özelinde vardı. O yüzden OHAL sırası ve sonrası gibi bizim için ani bir değişiklik olmadı. Biz onu gittikçe biriken zaten bildiğimiz bir şey yaşadık. Şu çok klişe gibi olacak, “15 Temmuz darbe girişimi bizim için Allah’ın lütfü” dendiği lafı onu gerçekten çok klişe ama klişeler bazen çok güçlüdür bir şeyi ifade etmek için. Zaten yapılmaya çalışılan bir şey vardı benim çalıştığım kuruma. Gerçekten öyle oldu. Sonrasında patır patır. Tabii bundan sonrası bizim kurumumuza özgü bir şey olmadı. Türkiye’nin her yerinden insanlar işlerinden atıldı... Kurumsal bir kültür vardı öncesinde. Bir kurumsallığın bozulması ne demek ve o kurumsallık bozulduğunda da ne olur biz onu gördük. Ahlaki çöküş olduğunu da düşünüyorum. Sadece kurum içi yapılması gerekenler akademik ilkeleri savunalım, bilimsel özgürlüğü savunalım gibi kavramların yeterli olmayacağını yan yana giden ya da birbirini etkileyerek gelen bir ahlaki çöküş. (Öğretim Elemanı, Devlet Üniv., Ankara-2)

³⁴ OHAL döneminde normalleşen hak ihlallerinin, akademide yarattığı korku ikliminin sonuçlarını içeren kapsamlı araştırmalar için bakınız, İnan Özdemir Taştan ve Aydın Ördek (2019) OHAL Döneminde Türkiye’de Akademik Özgürlükler Araştırması, İnsan Hakları Okulu, http://insanhaklariokulu.org/wp-content/uploads/2019/12/O%CC%88zdemir-O%CC%88rdek_Rapor_2019.pdf, [Erişim Tarihi, Aralık, 2020]; Ülkü Doğanay ve Ozan Değer (2019) OHAL’de İnsan Hakları Alanında Akademisyen Olmak, İnsan Hakları Okulu, <http://insanhaklariokulu.org/wp-content/uploads/2019/12/OHALde-AkademisyenOlmak-Son.pdf>, [Erişim Tarihi, Aralık, 2020].

(...) Tezimi (...) tahmin edemeyeceğin düzeyde şeyler yaşayarak bitirdiğimi söyleyebilirim. Çok çöküntüler yaşadım. Her ihraç her seferinde bizi çökertti geri bıraktı ve demoralize etti. Bu ister istemez insanda olumsuz bir etki oluşturuyor. (...) 15 Temmuz'un demokratik değerlerin üstünden geçtiğini düşünüyorum ve onu söyleyebilirim. Zira yaşadığımız şeylerde tam olarak bunu doğruluyor...'ya döndükten sonra gerçekten bir cehennem gibi yaşadım ben her şeyi. Hani cehennem neresi diye soran olduğunda orası ...'dır diyebiliyordum. Gerçekten çok çok kötü bir yer. Devlet orada her biçimiyle orada çok çok güçlü. Foucault'nun o kılcal damarlar dediği şey, iktidar kılcal damarlara kadar işliyor dediği şey tam olarak böyle bir yerde gördüm yani ben. O yüzden benim için çok zor geçti. (Öğretim Elemanı, Devlet Üniv., Doğu Anadolu)

Başka bir akademiysen ise OHAL döneminde yaşanan baskının ve korkunun yürütücülüğünü üstlenen, bunu görev bilen üniversite bileşenlerinin, bu baskı ve korku ortamını gittikçe güçlendiren ve pekiştiren rolleriyle ilgili gözlemlerini şöyle aktarmıştır:

Okula girişler daha bir tuhaflaştı. Birisini çağırıyorsunuz mesela, şeyin eski rektörü geldi...Üniversitesinin kurucu rektörü. Adamı işletme bölümü çağırıyor, bir, oranın öğrenci kulübü çağırıyor. İçeri sokmamışlar mesela... Üniversiteye giriş yapan bir akademisyen kendisi... Artı bir üniversitenin rektörü falan. Böyle bir insanı içeri sokmama cüretini gösterecek bir hale geldi iş... bu tarz akademinin faaliyet alanını daraltan, bence hukuk dışı da olan birçok uygulama başladı... bunu görev kabul eden kişilerin çoğalmasında sıkıntı yarattı. (Öğretim Elemanı, Devlet Üniv., İstanbul)

...Polis sürekli üniversitedeydi. Öğrencileri gönderiyordu işte öğrenciler derste sınavda bazen böyle provokatif sorular soruyorlardı. O öğrencilerin polisle çalıştığını biliyorduk işte. Yani polise bilgi toplamak istediklerini. Yani provokasyonlar oluyordu işte. Bizim alanımız da felsefe olunca daha *critical* şeyler tartışıyorsunuz (Öğretim Elemanı, Devlet Üniv., Doğu Anadolu Bölgesi)

OHAL döneminin yol açtığı korku atmosferi ve buna eşlik eden haksız, hukuksuz ihraçlar ve soruşturmalar akademisyenlerin kişisel tarihleri için de baş etmesi zor sorunlara neden olmuştur:

Yazmak, çizmek çok tehlikeli bir hale geldi. Çok yazıyordum ben darbeden önce, 2016'dan önce. Günlük, haftalık...e yazıyordum. Yazmak kendimi güvende hissettiriyordu bana. Benim için yazmak her zaman böyle bir şey, iyi hissediyorum yapınca. Başkaları için değil kendim için, tamamen güvende hissediyorum. Şeyden sonra 2016'dan sonra yazıyla ilişkimi kopardı. Yani çünkü ilk kez o kadar sığındığımız bir şeyi kaybediyorsunuz aslında. Çünkü yaptığımız her şey tehlikeli olmaya başlıyor yani. Benim için en büyük kaybım odur. Yani böyle çocuğumu kaybetmiş gibi oldum. Şimdi yeni yeni ilişkim tazeleniyor, yeni kendine gelmeye başladı yani. Çünkü gerçekten bütün savunma mekanizmalarınızı ben bütün her şeyi onun etrafına kurmuşum. Dolayısıyla fark ettim bunu o şeyden sonra. Yazamıyorum yazdığım anda böyle çok korkuyorum yani elim bilgisayara değdiğinde. Bir de tabii oto-sansür yapıyorsunuz o da bana etik gelmiyor. Aklınızdan geçen her şeyi söyleyemiyorsunuz, yazamıyorsunuz falan filan. Onu da ben böyle sanki uyduruk yarım yamalak insanları kandırıyormuşum gibi hissediyorum. O da bana akademik etiğime de insani etiğime de uymuyor. Bence benim için kişisel düzeyde en büyük kaybım düşündüğümü söyleyememek yani yazıyla ilişkimi, bu kadar sevdiğim bir şeyin birdenbire bana doğrultulmuş bir silahmış gibi olmaya başlaması oldu. Benim için zor bir şeydi. Ancak şimdi kendime geliyorum. Birazcık böyle şeylere kaydım daha güvenli hissettiğim şeyler yazmaya başladım. Daha İngilizce makaleler, kimse okumuyor. Ondan sonra işte ne bileyim daha kitaplar falan, ona referans ver. Kendin konuşmuyorsun ya orada hep böyle başkalarına referans veriyorsun. Daha az insan okuyor gerçekten daha entelektüel bilgi olarak gözüküyor. Yani belki de *public scholar* olma hissim yani bir şeyleri başkalarına da söylemek hissim kayboldu. Ondan sonra zaten çok tehlikeli oldu yani. (Öğretim Elemanı, Vakıf., İstanbul)

Barış Bildirisi imzacılarına getirilen yurt dışına çıkış yasakları, OHAL'in akademisyenler üzerindeki etkilerinin uzun dönemlere yayılmasına neden olan ihlallerden biri olarak akademisyenleri çeşitli düzeylerde etkilemiştir. Bütün kültürel yatırımını ve uzmanlığını yıllarca çalıştığı akademik alanlarda yapmış olan ve yurt içinde herhangi bir yükseköğretim kurumunda çalışmaları yasaklanan dolayısıyla çalışma hakları ellerinden alınan barış imzacısı akademisyenlerin hayatları gittikçe zorlaşmıştır:

Beni en çok vuran projelerimin kapatılması, bir ikincisi de yurt dışı yasağı oldu. Ben kariyerime yurtdışında da devam ederdim. Gayet de bağlantılarım vardı. Güncellerdi ama dört senedir pasaport yasağı ile bağlantılarım eskidi. Bir nevi benim çalışmalarımın üstüne koyamadım. KHK'dan sonra yurtdışı olamayınca da zaten kariyerime devam edemedim... Bir tane ilan gördüm. Hacettepe'deydi sanırım ama ODTÜ Hacettepe ortaklığı ile aslında yurt dışından finanse edilen bir... Projesi. Ve... Arıyorlar, *postdoc*. Dedim doktoram var... Ben yaparım. Bir heyecanlandım falan. Hemen projeye bağlantılı kişilere ulaştım... Dediler evet uygunmuş ama işte TÜBİTAK veriyor bursu... Bir baktım TÜBİTAK altı tane madde yazmış hani yazar ya T.C. vatandaşı olmak bilmem ne. Maddelerden biri KHK'lı olmamak. KHK'yla uzaklaştırılmış, atılmış veya KHK'nın önünden geçmiş olmamak. Ben her yerinden geçtim KHK'nın. Ben aklandım bir seneyi geçti hala hiçbir şekilde akademik kariyerime devam edemiyorum. (Öğretim Elemanı, Devlet Üniv., Eskişehir)

II. Bilginin Üretilmesi Aşamasında Akademik Hak İhlalleri

Bu bölümde görüşmeye katılan akademisyenlerin bilimsel bilginin üretilmesi, bilginin yayınlanması ve aktarılması aşamalarında maruz kaldıkları hak ihlallerine ve tanıklıklara yer verilmiştir. Bu konudaki beyanlar, daha çok araştırma projelerinin iptal edilmesi ve akademinin tabu konularının çalışılmasının engellenmesine ilişkindir.

II.I. Projelerin İptal Edilmesi

Akademisyenlerin OHAL döneminde en sık karşılaştığı ihlallerden biri araştırma projelerinin iptal edilmesidir. Derinlemesine görüşmelere katılan akademisyenler, politik görüşleri dışında, barış akademisyeni olmaları nedeniyle de projelerinin durdurulduğundan, başvurularının reddedildiğinden, hatta danışmanı oldukları öğrencilerin projelerinin de iptal edildiğinden, bu nedenle artık proje başvurusunda dahi bulunmadıklarından, jüriyelerden çekilmek zorunda bırakılmalarından söz etmişlerdir. Fen bilimleri alanında çalışan akademisyenlerin doktora çalışmalarını tamamlayabilmek için ihtiyaç duydukları kaynakların kesilmesi ise bu alanda çalışanlar için ayrıca elzem zorluklara neden olmuştur. Nitekim OHAL’le birlikte TÜBİTAK proje başvuru koşullarına KHK’ler ile kamu görevinden ihraç edilenlere yönelik özel madde eklenmiştir: *OHAL kapsamında yürürlüğe konulan Kanun Hükmünde Kararnameler ile doğrudan veya anılan Kanun Hükmünde Kararnamelerde öngörülen usuller çerçevesinde meslekten, kamu görevinden veya ilgili kurumların teşkilatından çıkarılmamış olmak.*³⁵

Özellikle OHAL döneminde ve sonrasında araştırma projelerinin iptal edilip edilmediği sorusuna akademisyenlerin cevaplarından aktarımlar aşağıdaki gibidir:

Bizim inanamayacağımız kadar garip bir korku atmosferi yaşandı... Üniversitesi’nde. Korku ve dedikodu atmosferi. Pek çok projeden el çektirildik. Yani bir arkadaşın üzerinde BAP Projesi vardı, bölüm projesi. İşte bölüm başkanımız hakkında ‘imzacıya proje vermiş’ falan diye böyle dalga dalga şeylerin yayıldığıını sonra bu dedikodu üzerinden arkadaşımız üzerinden o projenin

³⁵ <https://www.tubitak.gov.tr/sites/default/files/283/cagri-duyurusu-2211b-2020.pdf>, [Erişim Tarihi, Aralık 2020]. TÜBİTAK’ın başlattığı Stajyer Araştırmacı Burs Programı’na (STAR) başvuru için OHAL kapsamında çıkarılan Kanun Hükmünde Kararnamelerle meslekten atılmamak veya KHK’yle kapatılan bir kurumda çalışmamış olmak şartları yer almaktadır. Yine Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan’ın başlattığı lisans seviyesindeki öğrencilere verilecek araştırma bursundan da KHK’lilerin faydalanamayacağı bildirilmiştir. <https://kronos34.news/tr/erdoganin-duyurdugu-stajyer-arastirmaci-bursuna-khkli-engeli/>, [Erişim Tarihi, Aralık 2020].

alındığını vs. biliyoruz. Yani hocalar oturup bu düzeyde dedikodular yapabiliyorlardı. İmzacı mıymış, proje mi vermişler, ne demeye imzacıya proje veriyor bu hoca. Onları mı destekliyor gibi birbirilerinin polisliğini yapmaya çalışan bir şeye de tanık olduk. Garipti o korku atmosferi. TÜBİTAK'a proje verirken benim öğrencim danışmanı ben olduğum için benim adımla vermekten; hatta ben kendisini uyardım. Jüriden geçmeyebilir oralarda diye. Öğrenci BAP'a başvuracağı zaman da mesela projeyi benim adım üzerinden değil başka bir hoca üzerinden verdi. (Öğretim Elemanı, Devlet Üniv., Ankara-1)

Başka bir akademisyen ise barış akademisyeni meslektaşlarının dâhil olduğu projelerin iptallerinin ve bu akademisyenlerin alandan kovulmasının araştırma, tartışma ve bilgi üretimini kapsayan akademik işbirliği imkânını yok ettiğini dile getirmiştir:

Bizim TÜBİTAK'ta devam eden bir projemiz vardı. Yürütücümüz imzacıydı. Danışmanımız imzacıydı, araştırmacılarımızdan birisi imzacıydı ve hocamız tam projenin artık bitiş aşamasına gelmiştik yani iki yıllık bir projeydi... çok da başarılı gitmişti. Saha çalışmaları falan her şey tamamı. Raporunu bile yazmıştık aslında da... Biz ekimde mi ne teslim edecektik, ağustos ayında yurt dışına gitti hocamız... zaten bir rapor sunacağız...Bütün harcamalar yapılmış, saha çalışmaları bitmiş falan ve bize şey imza meselesi gündeme geliyor... Arkadaşlarla ilgili de süreç devam ediyordu... projenin iptal edileceğini beklemiyorduk açıkçası. Yazın hocanın yurt dışına çıkışını bahane eden bir sudan sebeple projemiz iptal edildi. İkinci gelişme raporumuza cevap vermedi TÜBİTAK...bekletildi. İlk gelişme raporumuza çok olumlu şeyler yazılmışken ikinci gelişme raporuna çok olumsuz şeyler yazılmıştı ama hiç ipe sapa gelmez bilim dışı şeyler... Sonraki araştırmamızda da mesela... Projesi başvurusu yaptık birden fazla başvuru yaptık. TÜBİTAK ... Projesi aldık. Bunlara mesela biz birçok arkadaşımızı yazamadık, sebep de ne? İmzacı olması. Siz yazsanız da fakültenizden karar çıkarken bile itiraz ediliyor. Aman bunu çıkarın yazmayın falan. Yani akademik işbirliği yapma imkânımızı da daralttılar bu süreçlerle. (Öğretim Elemanı, Devlet Üniv., İstanbul)

Benim bir insan hakları projem vardı BAP Projesi. İnsan hakları konusunda kaymakamlık mülki idare amirleri kuruluşları içerisindeki insan hakları kurulları ile yürüttüğüm bir çalışmaydı. OHAL sırasında zaten işte bu barış imzacıları arkadaşlarım birlikte olduğu için bu proje ekibim dağıtıldı. Üç kişiydik biz üçümüz de ihraç olduk. Proje ekibim dağıtıldı... (Öğretim Elemanı, Devlet Üniv., Mersin)

Tezime devam ettim projeyi yazdım. Etik kurul için 14 ay uğraşım. Projeler çıktı iki proje. Yaklaşık 200 bin bütçeliydi... tezimin malzeme alımlarının bir kısmını yaptım, deney aşamalarına geçtim o sıra KHK ile atıldım...projelerimin kapatılması için danışmana baskı yapıldı. Dediler ki projeden çıkaracaksınız. Kadın da haklı olarak, projeyi o yazdı yani. Ben yerine birini koyamam ki proje onun projesi...O zaman projelerim de kapandı 200 binlik projenin iki projenin toplamı 200 bin. 110 bin lirası içeride kaldı. 90 binle kalan iki çalışmayı da bitirdim aslında. Biraz daha küçüldü çalışma ama sonuç raporunu sundurtmadılar projelerin. O da aslında proje biriminin işte KHK'lı olduğum için yukarıdan baskı yapmasıyla oldu. (...) tezimi çok daha kapsamlı yapacakken dörtte bir küçültmek zorunda kaldım. ... Ben 200 hastayla çalışacağım tezimi 48 hasta ile çalışıp sunabildim. Bu benim istatistikî değerlerimi, tabii hepsini anlamsızlaştırdı...tezim çok zayıf bir tez oldu. Yine yapmak istediğim birkaç şeyi yaptım ama kuş gibi oldu yani...Bu koşullar altında çıkabilecek en iyisi...ama akademik olarak baktığımda yetersiz gördüğüm noktalar var. Haliyle iyi bir yayım da çıkaramadım ve motivasyonum da pek kalmadı... Ama benim öğrenci olarak doktora tez projemi kapatamazsınız. Benim öğrenci olduğum projeyi kapattılar. Öğrencilik hakkıma da karıştılar yani. (Öğretim Elemanı, Devlet Üniv., Eskişehir)

OHAL dönemi ve sonrasında özellikle TÜBİTAK projelerin iptali dışında, açık gerekçesi bilinmemekle birlikte çalışma alanı dolayısıyla muhalif olduğu düşünülen ya da imzacı akademisyenlerin TÜBİTAK jürilerine çağrılmaması da yaygın biçimde yaşanmıştır.

OHAL'den sonra bir daha TÜBİTAK'a çağrılmadım hep hakem olarak giderdim. Şimdi yine çağırmaya başladılar. Anlıyorum bir şeyler oluyor şu an. OHAL'den hatta biraz daha önce yani. İmza meseleleri olduktan itibaren bir daha şu ana kadar yani bir iki, üç ay öncesine kadar TÜBİTAK'la hiçbir ilişkim olmadı. Ama yani ayda bir sadece hakemlik olarak gitmezdim. Bana proje gelirdi, *paper* değerlendirme, proje, rapor değerlendirmesi gelirdi, çok gelirdi Birdenbire bıçakla kesilmiş gibi bitti ve şimdi gelmeye başladı. Bilmediğiniz bir şeyler oluyor yani, bir gölgeler var orada, hala da öyle. Ama bir öğrencimin projesi gibi bir şey vardı...Ben ona danışman olarak vardım. Birlikte yapıyorduk o TÜBİTAK'a yazıyordu. Onu mesela her seferinde bir şey yapmamıza rağmen alamadık. Sonra da bana dediler ki boş ver sen alamazsın zaten TÜBİTAK'tan bu dönem. Başvurma dediler. O öğrencime alamadık ama. Ona şey falan dediler danışmanını değiştire falan. (Öğretim Elemanı, Vakıf Üniv., İstanbul)

OHAL öncesinde doktora sonrası araştırma bursları için en çok başvuru yapılan kurum olan TÜBİTAK OHAL'den sonra akademisyenlerin seçenekleri olmaktan çıkmıştır.

Zaten TÜBİTAK'ı silmiştik. Postdoc yapmak istesek o ihtimali zaten silmiştik havayı koklayabilen insanlardık az çok. (Öğretim Elemanı, Devlet Üniv., ÖYP-Ankara)

OHAL döneminde ve sonrasında proje başvuruları dışında burs ve kaynaklara erişim konusunda da sorunlar yaşanmıştır. İhraç edilir edilmez resmi e-posta hesapları kapatılan akademisyenlerden biri yaşadığı sıkıntıyı şöyle dile getirmiştir:

Bizim yurtdışı yazışmalarımızın çoğunu üniversitenin... edu.tr'den yapıyordum. O adresten. Pat diye kapattılar. Hani bir haber verseler ben insanlara derim ki şu adresten devam edelim. Bütün kontaklarım gitti. Bütün yazışmalarım gitti. Yani orada bir arşiv oluştuyorum ben belki. Pat diye kapattılar. Ne konuşmuştuk ne mailleşmiştik hepsi yok elimde. Ondan sonra Ulakbim'den çıkardılar. Hiçbir şey yayınlamıyoruz, yayınlara giremiyoruz. Öğrenci yemekhanesine de şey koydular. İlk zamanlar yemekhanede yedim. Sonrasında T.C.'den direkt koydular herhalde. (Öğretim Elemanı, Devlet Üniv., Eskişehir)

Şu an itibari ile ...'de üniversite kütüphanesini kullanamıyorum. Çünkü üniversiteye gitmek benim için bir dert yani. Dolayısıyla sadece kendim satın alabildiğim kitaplara ulaşabiliyorum. Elektronik yayınlara da bir şekilde o şeylerin şifrelerle ulaşıyorduk biz. Öyle bir olanağım yok yani. İşte internette online açık arşivlerde ne varsa onlara ulaşabiliyorum. Ama onun dışında bir erişimim yok yani. (Öğretim Elemanı, Devlet Üniv., Mersin)

Bir başka örnek de OHAL öncesinde tez çalışmasını Zaman Gazetesi üzerine yürüten bir öğrencinin tezinin, gazetenin 27 Temmuz 2016 tarihli Resmî Gazete'de yayımlanan 668 Sayılı KHK ile kapatılmasında sonra, Meclis tarafından incelenmek üzere istenmesi olayıdır.

Bir öğrencimiz şey yaşadı. Zaman gazetesi çalışıyordu. Meclis kütüphanesine gidip geliyordu. OHAL sürecinde kızı aramışlar. Tezinizi getirin, görmek istiyoruz. Zaman gazetesi ile ilgili her şeyi çıkarmanız lazım. Neden, çünkü Zaman gazetesinin bütün nüshalarını imha ettik. Kız bunu bana kendi anlattı. Bütün tezi oydu. Arşivleri bu adamlar imha etti. Bu herhalde Türkiye tarihinde görülmemiş bir şeydir. (Öğretim Elemanı, Devlet Üniv., ÖYP-Ankara)

OHAL sonrasında etik komisyonlar, araştırmalara sansür uygulanmasının aracı kılınarak ciddi bir işlev dönüşümü geçirmiştir. Görüşmeye katılan bir akademisyenin aktardıklarına göre proje/araştırma kapsamında görüşme yapılacaksa etik komisyona girmek ve görüşme sorularının etik komisyonun onayına sunulması zorunlu hale getirilmiştir. Sonuç olarak komisyonun, hassas/sakıncalı bulunduğu alanlar hakkında çalışılmasını engelleme yetkisi bulunmaktadır.

Etik komisyonlar var... biz daha önce bu komisyonlar tarafında bu kadar sıkı takip edilmiyorduk. Daha sonra enstitü bir düzenleme yapmış ve görüşme yapıyorsanız eğer mecburen komisyona gireceksiniz diye bir şart koşmuş. Önceden danışman inisiyatifindeydi. Danışman etik komisyona gerek yoktur dediğinde gerek görülmüyordu ama şimdi sen değil komisyon karar verecek deniliyor. O komisyon çok ince eleyip sık dokuyor ve o komisyon saha sorularınızı da görmek istiyor, her şeyi görmek istiyor. Bu da mesela bazen biz şey de yapıyoruz. Ben biraz minik küçük yalanlar tertip etmek zorunda kalıyoruz. Bütün sorularını yazma yuvarlak sorular yaz. Bu soruları saha da sonra sorularını sorarsın diyoruz yer yer. Ya da mesela belli politik konuların çalışılmasında etik meselelerin çalışılması mesela etik komisyon engelleyici, gözetleyici, sansür uygulayıcı sıkı bir takip yapıyor. (Öğretim Elemanı, Devlet Üniv., Ankara-1)

II.II. Akademinin Zamansız Tabuları: Kürtler, Ermeniler, Aleviler ve LGBTİQ+'lar

Proje başvurularından, çalışma alanlarına, akademik yayınlara, tez konularına, jüriyle, ders içeriklerine kadar maruz kalınan hak ihlallerinin önemli bir bölümünü Kürt ve Ermeni sorunlarına yönelik yapılan çalışmalar oluşturmaktadır.

Türkiye, toplumun büyük bir kısmının kimliğini, dilini, inancını özgürce dile getiremediği çoğu zaman gizlemek zorunda bırakıldığı bir geçmişe sahip. Sözü edildiğinde, vatan hainliği ile suçlanmaya neden olacak tabulaşmış sorunlar var: Ermeni Meselesi, Kürt Sorunu, Alevilik, daha güncel olan LGBTİQ+ bireylere yönelik düşmanlık... “Türk kimliği”ne halel getireceği düşünülen bütün kimliklere karşı korkunun beslediği düşmanlık, yok sayma ve söz konusu kimliklere yönelik haklı her insani ve vicdani hak talebinin tehdit addedilerek suçlaştırılması, cezalandırılmasıyla sonuçlanan ve dönem dönem tekrar eden bir geçmiş. Dolayısıyla içinde bulunulan dönemden azade, özellikle Kürtler ve Ermeniler ilgili herhangi bir çalışma “sakıncalı” kabul edildiğinden bu konular, akademinin de büyük tabusunu oluşturmaktadırlar. Görüşmeye katılan akademisyenlerin deneyimleri ve tanıklıkları da bu yöndedir. Her ne kadar ülkenin politik iklimine uygun biçimde zaman zaman esnemeler

yaşansa da akademide bu konular özgür biçimde tartışılıp çalışılmamaktadır.³⁶ 15 Temmuz Darbe Girişimi'nden önce Türkiye'nin doğusunda yaşanan çatışmalar, Barış Bildirisi ve sonrasında OHAL ilanı ile Kürt sorunu, dönemin baskı ve korku ikliminin temel belirleyenlerinden biri haline gelirken, Kürtler üzerine konuşmak, tartışmak ve neredeyse düşünmek fiilen yasaklı hale gelmiştir. Bu gerçekliğin akademiye yansması, sosyal bilimler alanında daralma, tartışma, olası çözüm yollarına ilişkin fikir üretebilmenin engellenmesi ve en önemlisi ifade özgürlüğünün ihlali biçimindedir. Nitekim bilginin üretilmesi aşamasında en sık karşılaşılan ihlal alanlarından birini sakıncalı/hassas kabul edilen çalışma konularına yönelik yasaklar, telkinler ve bazen de öğrenciyi korumak adına yapılan mecburi müdahaleler oluşturmaktadır.

OHAL döneminden çok önceki yıllarda yaşanan aşağıda aktarılan olay, içeriği ne olursa olsun Kürt sorunu ile ilgili herhangi bir çalışmaya karşı akademinin tepkisine örnek olması açısından oldukça dikkat çekicidir.

Şimdi benim tezim Kürt meselesi üstüne, ... Kürtleri karşılaştırmıştım. Sonra da yazdım işte bir sürü makalem de var. Ama öyle anons ede ede değil ama yani işte okuldakiler biliyorlardı. Yine dekan beni birisine tanıstırıyor ama bu daha 2010'dan önce 2009 belki. Balkanlar'dan falan gelen böyle Rusya falan çalışan birisi. İşte diyor " ... da Çeçenler çalışıyor" diyor. Ben de "yok Kürtlerle ilgili çalışıyorum". "Yok, söyleme, sakın söyleme" diyor. Sonra bana dedi ki "keşke dedi hiç çalışmamış olsaydın." Ben de dedim ki nereden biliyorsun nasıl çalıştığımı belki Kürtler terörist diyorum Belki ben nasıl bastırılır terörist hareketler diye çalışıyorum belki. Nereden biliyorsun yani hiç baktın mı ne yazdığımı dedim. O da fark etmez dedi. Bunu çalışıyor olman bile hangi perspektiften olursa olsun bunu çalışıyor olman bile bir sorun. Bunu kimseye söyleme. Bunun bilgisine sahip olmak bile, bilmek istemek bile ve çok yaygın bir şey bu. Mesela bir arkadaşım o da Ermeni soykırımını ve azınlıklar çalışıyor o da. Okuldaki kitapları ASALA terör örgütü falan. Sözlü tarih şeyleri var rafında. Rektörler gezerken odasına gitmişler. Sonra bana geldi rektör oraya gittikten sonra. Dedi ki ASALA terör örgütü gibi kitapları var dedi. Bu konuyu mu çalışıyor yoksa dedi. "Azınlıklar falan çalışıyormuş hiç güzel bir şey değil bunları çalışmak" dedi. Anlatabiliyor muyum? Özellikle belirli konularda nasıl çalıştığınız önemli değil, isterseniz terörist deyin, o yokmuş gibi davranın. Böyle bir evren yokmuş gibi davranın. Asıl öyle davranın asıl öyle olmanız gerekiyor. Aslında tam da böyle. Ona var dediğiniz anda zaten aslında içsel bir güvensizlik olduğu için var dediğiniz anda oradaki adaletsizliği haksızlığı bir şeyi bulabileceğiniz, görebileceğiniz korkusu. Hiç bakmasanız daha iyi. Yani kafanı çevir. (Öğretim Elemanı, Vakıf Üniv., İstanbul)

Başka bir akademisyen ise doktora tez çalışması Kürt sorunu ile ilgili olduğu için Türkiye akademisinde çalışma olanağının elinden alındığını ifade etmiştir:

Aslında çok inkârcı bir eğitim sistemi var. Üniversite içinde de her şey inkâra dayalı ve sınırlar içinde. Boğaziçi vs. oralarda görel olarak biraz daha farklı bir işleyiş var ama en azından standart

³⁶ Kürt sorunu üzerine bilimsel çalışma yapanlara uygulanan baskılara ilişkin "Türkiye'de Araştırma ve Öğretim Özgürlüğü Uluslararası Çalışma Grubu"nun (GIT TÜRKİYE) 2012 yılı raporunda Dr. Nesrin Uçarlar, Özgür Sevgi Göral, Doç. Dr. Ergun Aydınoglu, Cihan Deniz Zarakolu, Prof. Dr. Büşra Ersanlı vakalarına bakılabilir: <https://docplayer.biz.tr/7027405-Akademide-hak-ihlalleri-dosyasi-turkiye-de-arastirma-ve-ogretim-ozgurlugu-uluslararasi-calisma-grubu-gitturkiye.html>, [Erişim Tarihi, Aralık 2020].

bir devlet okulunda ve birçok vakıf üniversitesinde de böyle olduğunu düşünüyorum. Yani çoğu şey konuşulmuyor, birçok şey tabu ve şu an bu koşullar altında üniversitede iş yapma olanağım elimden alındı ve dürüst olmak gerekirse bu durum beni manevi olarak aşırı etkilemiyor. Tezimin turnusol kâğıdı işlevi gördüğünü düşünüyorum. (İstanbul)

Bu çerçevede görüşmeye katılan akademisyenlere, akademik özgürlük ihlallerinin en belirgin biçimlerinden olan akademik çalışma konularına ilişkin sorular sorulmuştur (Eleştirel, hassas ya da sakıncalı konulara değindiği için akademik çalışma konularınızı değiştirmeyi düşündünüz mü ya da tez idare ettiyseniz öğrencilerinizin tezlerini yönetirken, tezlerin hassas/sakıncalı konulara girmemesine dikkat ediyor muydunuz/musunuz?). Görüşmeye katılan başka bir akademisyen Kürt sorununu da kapsayan tez çalışmasından dolayı, danışmanlarının hiçbir açıklama yapmadan görevlerini bırakmaları sonucunda üç kez danışman değiştirmek zorunda kalmış, danışmanları, tez izleme jürisindeki hocalar ve hatta enstitü müdürü yüzünden çeşitli biçimlerde hak ihlallerine uğramıştır:

OHAL'le birlikte üniversitelerin üzerindeki baskı da çok arttı, özellikle ifade özgürlüğü. Hem öğrenciler üzerinde hem de akademisyenler üzerinde. Benim de tez konum Diyarbakır, Sur olunca gerisinin bir önemi yoktu. Ne diyeceksin Diyarbakır'a dair. Sen diyorsun ki içeride ilkel birikim çalışacağım, önemi yok bu başlığı değil. Bir de zaten artık tezlere YÖK'ün onay vermesi gerekiyor. Ben onay verilip verilmediğini bilmiyordum, haberim yoktu. Üç izlemeye girdim, sonrasında baktığımda tez konusu hala belirlenmemiştir diye şey gördüm, netleşmemiştir. Hâlbuki onun üzerinden iki sene geçmiş. Onaylanmamış aslında YÖK'ten. Zaten üç kez hoca değiştirmek zorunda kaldım. Tezi değiştirmem hocayı değiştiririm dedim. Ama enstitü müdürü bana tezi yolla, ben okumak istiyorum demişti ve hem imzacısın dedi, aslına imzacı değil de onlar başka türlü ifade ediyorlar, hem de Diyarbakır, Sur hakkında tez yazıyorsun dedi. Ben yollamadım. O da beni terk eden hocadan istemiş. O da benim haberim yokken göndermiş. Ben de bunu başka bir telefon görüşmesi sırasında öğrendim. Ben olsam tezi değiştiririm yoksa şöyle olur böyle olur dedi. Ben de o tez başlığı ile o diplomayı alacağım dedim. Tez hocalarımla sorun Kürtlerin söz konusu edildiği bir tezde yer almama isteği. ...ben korkuyorum deyişi çok OHAL'le ilişkili. Önceden olsa ben korkuyorum demez beni başka türlü ikna etmeye çalışırdı. Bir de bunu dürüstlük olarak sunuyorlar bize. OHAL var ben korkuyorum deyince zannediyorlar ki hoca dürüst davranıyor diyeceğim ama sen korkuyorum demekle kalmıyorsun. Benim orada kimliğimi sorguluyorsun, tezini değil diyorsun... Bir yandan da bu tezin yazılmasına da engeller. Kürtlerle ilgili bir tez de... o tezi kim yazar diyor muhtemelen. O tezin danışmanı kim olur? Ya Kürt biri olur ya solcu birisi olur, ya da imzacı birisi olur. Pozisyonlarından öte birincil olan bence Kürtlerle ilgili bir tezin yazılmasını istememeleri. Sadece sen kendi başını değil bizim başımızı da yakarsın diyorlardı. (Öğretim Elemanı, Vakıf Üniv., Ankara)

Doktorasını yurtdışında tamamlamış bir akademisyen Türkiye'ye döndükten sonra tez konusu nedeniyle Türkiye'de denklik alamadığını ve bu nedenle akademisyenlik mesleğini yapamadığını ifade etmiştir.

2017'de doktora tezimi savunup İstanbul'a döndüm. Sonrasında işsizdim. Bir yerde ders vermek gibi bir durumum oldu. İş görüşmesine gittiğim vakıf üniversitesindeki bölüm başkanı yüksek lisans dersi için hoca aradıklarını ve bu dersi verebilmem için diploma denklik belgesini almam gerektiğini söyledi. Denklik belgem olmadığı için o dersi veremedim. O dönem denklik sürecinde tezlerin incelendiğini biliyordum ve tezimin denklik alamayacağını düşünüyordum ama okulumdan dolayı bundan tam da emin değildim. Çünkü diplomamı ÜAK'ın tanıdığı ABD'den bir üniversiteden almıştım ama içeriği tamamen Türk resmi ideolojisine aykırıydı. Bazı arkadaşlarım

da “Okulunun denklik sözleşmesi var nasıl alamazsın, muhakkak alırsın” gibi sözler ediyorlardı. Ben de Türkiye’de bir üniversitede çalışmak istiyorsam denklik belgesine ihtiyacım olduğunu anladım. Bir de denkliği alabilir miyim diye merak ettim. Üniversitelerarası Kurul’un tezime denklik vermesi gerçekten önemli bir şey olacaktı. Bazı arkadaşlarım tezde “İçindekiler” kısmını değiştirmemi önerdiler. Bense “İçindekiler” kısmını değiştirmeden başvuru yaptım. Bir de tezimin başlığında “coloniality” (sömürgecilik) diye bir kavram var. Başvuruyu yaptığım dönemde tanıdığım bir hoca dedi ki “Başlığa neden “coloniality” kavramını koydun? Koymasın daha iyi olurdu”. Ama ben istediğim tezi yazmak istemiştim. Oto-sansür yapmadım. Bu tezle akademik kariyer yapar mıyım yapamaz mıyım gibi hesaplamalar yapmadım. Özgürce istediğimi yazdım. O yüzden kendimi çok iyi hissediyorum manevi olarak. Tabii ki sonunda pek bir şey elde edemedim. Diplomam TC sınırlarında tanınmıyor. Bir de üzerine tezimin propaganda amaçlı yazıldığını ve bilimsel olmadığını iddia eden tehditkâr ve hakaret dolu bir red belgesi aldım. Bunun bedelini de ödemiş oldum. Oto-sansür yapmadan özgürce yazmamın bedeli bu ve belki de daha fazlası. Velhasıl 2018 Eylül’ünde denkliğe başvurduğum ve bana uzun bir süre cevap vermediler. İki yıl sonra kimin yazdığı belli olmayan bir e-mail ile cevap verdiler ve “kapsamlı” tez özeti göndermemi istediler. Bu talepte bir sorun olduğumu anladım. “Kapsamlı tez özeti” çok muğlak bir ifade ve çok keyfe keder, yani ne olduğu belli değil. Ben de onlara bir e-mail gönderdim ve “kapsamlı tez özeti” ile ne kastedildiğini sordum. Mesela 5 sayfa da tez özeti gönderebilirim, 20 sayfa da ve bunlar da yetersiz bulunabilir ve daha da kapsamlı bir özet istiyoruz denebilir. “Kapsamlı tez özeti” gibi bir belge yoktu denklik başvurusu için gerekli olan belgeler listesinde. Ayrıca tez jürisine mi giriyorum yoksa diplomam mı tanınacak, benim tezimi zaten bir jüri değerlendirdi ve doktoramı aldım. Size başvuru amacım diplomamın tanınması tezimin değerlendirilmesi değil gibi şeyler de söyledim. Bunun açıklamasını talep ediyordum dedim. Ben bunları yazınca bana hiç cevap vermediler ve durum böyle kaldı. Ne yapacağımı şaşırdım ve bu talep ettikleri “kapsamlı tez özeti”ni en azından resmi bir talep haline getirebilmek amacıyla birkaç ay sonra dilekçe gönderdim ve dilekçede denklik başvurumun resmi cevabını talep ediyordum dedim. Dilekçeme cevap vermediler. İki üç ay sonra tekrar dilekçe yazdım. İkinci dilekçeme de cevap vermediler. Sonra çaresiz kaldım ve avukat arkadaşım Eren Keskin’e vekâlet çıkardım. O benim için dilekçe yazdı avukat olarak. Onun dilekçesinin ardından hemen cevap geldi. O cevaba gerçekten şaşırdım. Tezimin “İçindekiler” ve özellikle “Sonuç” kısmını okumuşlar red cevabındaki kavram ve ifadeleri bu kısımlardan çekmişler. Bu kadar da beklemiyordum açıkçası. Tamam bir sorun çıkacağını biliyordum ama bu kadar ayrıntılı kavramları çekerek tezi aşağılayan, hakaret eden beni tehdit eden bir yanıt beklemiyordum. Bir de tezimde PKK ve Türk devleti arasındaki savaşı analiz eden bir bölüm var. Oradan hareketle örgüt propagandası yaptığım iddia ediliyor. Örgüt propagandası yok tezimde. Sadece bu örgütün ortaya çıkışını ve güçlenmesini Türk devlet politikalarının sonucu olarak değerlendiriyorum. Öte yandan o kısımlarda iki aktörün de işlediği savaş suçlarına ve insan hakları ihlallerine de yer verdim. Ki çoğu tezde ve makalede de bunu göremezsiniz. Bunlar çünkü konuşulmuyor. Ya susuluyor ya sadece devlet ya da örgüt eleştiriliyor. Benimkisinde ikisi de var. Ona rağmen propagandaya indirgenmesi önemli çünkü devlet hakikatlerin ortaya çıkmasını istemiyor. Bu konuda devletle aynı şekilde düşünmek zorunda değilim. Akademik özgürlük ve ifade özgürlüğü de en çok bu demek. Akademisyenler, entelektüeller devletle aynı şekilde düşünmek zorunda değiller ve devletin resmi ideolojisini sorgulayabilmeliler. Velhasıl kullandığım kavramlar ve perspektifimden dolayı ve devletle aynı şekilde düşünmediğim için denklik başvurum reddedildi. (İstanbul)

Yukarıdaki anlatılara benzer biçimde doktora tez çalışması azınlıklarla ilgili olan bir akademisyen kendisine tez konusunu değiştirmesi yönünde telkinler yapıldığını aktarmıştır:

Tezim azınlıklar ile ilgiliydi. Bana jüri üyelerinden biri, kimsenin olmadığı bir ortamda sen bu konuyu değiştir diye telkinde bulundu ben gene de değiştirmedim. Muhtemelen ona da birileri dedi değiştirsin diye... (Öğretim Elemanı, Devlet Üniv., İstanbul)

Görüşmeye katılan başka bir akademisyen de tezinin LGBTIQ+’larla ilgili bir bölümü nedeniyle hocalarından kendisine yönelen telkinlerden ve sadece çalıştığı konu nedeniyle

okulda yapılan öğrenci dedikodularından, LGBTİQ+ kimliğinin bir suç olarak kabul edildiğinden söz etmiştir.

Doktoram... üzerine. Orada işte LGBTİ mekânları diye bir bölüm vardı. Hocam şakayla karışık seni şimdi atarlar falan dedi LGBTİ'lerden bahsettiğim için... bir de hakkımda bir tane bunların ajanı olan bir öğrenci bana ithaf etmişti, demişti sizin hakkınızda işte gey olduğunuz söyleniyor falan. Gey değilim ama olabilirdim de yani sorun değil ama bu mesela bu bir suç olarak kabul ediliyor. Sana yüklendiği zaman mesela senden beklenen şu oluyor. “Hayır, hayır kesinlikle ben öyle değilim ben öyle biri değilim”, ne demek falan. Yani onu söylemediğin zaman demek ki bu böyledir diyebilecek bir ortam var oralarda. (Öğretim Elemanı, Devlet Üniv., Doğu Anadolu Bölgesi)

Daha önce bahsedildiği gibi OHAL öncesinde de yeterince özgür olmayan her zaman sınırları, hassas/sakıncalı addedilen araştırma alanları olan üniversitede baskı, OHAL döneminde akademisyenler dışında öğrencilerin çalışmalarını da kapsayacak derecede artmıştır. Bunun sonucunda kimi akademisyenler, her ne kadar onaylamasalar dahi tez öğrencilerinin zarar görmesini istemedikleri için tez konularını, eleştirel bir tartışma içermeyecek biçimde daha teknik alanlara yönlendirdiklerini de dile getirmişlerdir:

Bir kere oldu. Savcı bir öğrencim vardı. Savcı öğrencim çok zeki bir çocuktuk onunla çalışırken onu teknik bir konuya yönlendirdim... Yani zarar görmemesi için. Yani bir mevzuatın bir parçasını çalıştırdım... (Öğretim Elemanı, Devlet Üniv., Mersin)

Çalışma konuları açısından tedirginlik yaratan başka bir mesele de akademisyenlerin, OHAL döneminde ve sonrasında Kürt Sorunu üzerine çalışmamış olsalar dahi geçmiş tarihli çalışmalarından dolayı her an başlarına bir şey gelecek kaygı ve korkusu ile yaşamalarıdır:

Ben Kürt meselesi de çalıştım yüksek lisansta, makaleler de yazdım. OHAL sürecinde şeyi fark ettim. Barış akademisyenleri olayı patladı, ekşi sözlükte isimler yayınlandı. Bir hafta falan benim Kürt meselesi ile ilgili yazdığım bütün yazılar çok tıklandı bayağı stalklandım. Academia.edu'den. Türkiye'nin üçra köşelerinden Konya'dan, Bartın'dan garip. Bir benim yazılarıma bakıldı. Doktora da Kürt meselesi çalışıyor olsaydım çok zorlanacaktım. Benim o yazıları 2012, 2013, 2014 dönemleri, daha görece akademide de Kürt meselesi çalışabildiğin bir dönemdi. Öyle hızlı değişti ki o hava. Dolayısıyla onların hepsi şimdi birer delil olarak kullanılacak şeyler. Uğraşmak isteseler uğraşırlar, radarlarına girsem çok rahat uğraşabilecekleri akademik bir geçmiş yani. (Öğretim Elemanı, Devlet Üniv., ÖYP-Ankara)

II.III. Akademik Yeni Tabuları: AKP Eleştirisi ve Türkiye Örnekleri

Kürt sorunu, azınlıklar ya da LGBTİQ+'larla ilgili çalışma konularının yanı sıra AKP döneminin toplumsal, siyasal ya da iktisadi eleştirisini yapmak OHAL dönemi ve sonrasında yeni tabusu haline gelmiştir. Söz konusu çalışma alanlarını kapsayan tezlerin başlıklarının, YÖK kurullarının dikkatini çekmeyecek biçimde değiştirilmesi, derslerde Türkiye üzerine

örnek vermekten kaçınma ve tartışma konularını yurtdışından örneklere yönlendirme, eleştirel tartışmalar yerine teknik konuların odağa alındığı ders içerikleri oluşturma ve AKP bağlamında tartışmalar içeren okumaların okuma listelerinden çıkarılması OHAL sonrasının en sık yaşanan sansür, oto-sansür uygulamalarındandır. Baskının ve korkunun neden olduğu bu türden oto-sansürün başka bir nedeni de yaratılan yeni “muhbir” öğrenciliğin, öğrenci-hoca ilişkisinde yarattığı güven kaybı ve can güvenliğidir ki ilerleyen bölümlerde bu konuya değinilecektir. Görüşülen akademisyenlerin oto-sansüre ilişkin bir kısım aktarımı durumu gözler önüne serecek niteliktedir:

Şunu yaptım sansür olarak kabul edilebilir. AKP çalıştım. Tezimin başlığında AKP geçmiyor. Bir şekilde dikkatlerini çekmesin diye tez başlığında AKP kelimesini geçirmedim. Burada kendime bir oto-sansür uyguladım. Akademide devam edeceğem de YÖK’ün dikkatini çekmesin diye düşündüm tez başlığım açıp teze bakmasınlar diye düşündüm. Zaten açıp okuduklarını sanmıyorum, en azından başlıktan dikkat çekmesin, radarlarına girmesin diye. (Öğretim Elemanı, Devlet Üniv., ÖYP-Ankara)

Kendi öğrencilerimizde şey yaptığımız oldu. Bir öğrencim Haymana Kürtleri üzerine çalıştı, biraz böyle kritik meseleler üzerine çalışıyorlar. Bir arkadaşımız polis şiddeti üzerine çalışmıştı vs. onların mesela savunmalarını yaptıktan sonra jüride de böyle bir temkine işaret eden cümle olursa başlığı değiştirin bir gömün, içeriğe dokunmasanız da YÖK’te ilk başta başlık görürse öğrencinin akademik kariyerine de engel olur dendiğinde bunu mesela bazen şey yapabiliyoruz, ben de bazen “bunu da bir düşün istersen, başlığı biraz örtebilirsin” dediğim oldu. Bu da yani ifadeye bir çeşit sansür koymanın yolu tabii. Bu sıklıkla yapılan bir şey mesela. (Öğretim Elemanı, Devlet Üniv., Ankara-1)

[Doktora tezinden bahsediyor] Zamansal olarak değiştirmek durumunda kaldım. Bir süre çok rahat çalışmıştım.... Benzeri şeyler. Hep değiştirmek durumunda kaldım. (Öğretim Elemanı, Devlet Üniv., İç Anadolu)

Tabii ki çekiniyorsunuz. Öğrenci profili değişiyor. Öğrencinin tepkisi çok değiştiği için bir kere öğrenciyi kaybetmek istemediğimden de içerik önceden Türkiye ekonomisi anlatırken son dönemde artık anlatmıyorum da. Hükümeti çok rahat eleştirebilirken hükümet eleştirisi olması bile işte bir cari açıkla ilgili eleştirel bir şey söylediğiniz zaman nereye gittiği çok açık, belli oluyor zaten. Son dönemde onlar çok sıkıntı oldu tabii. Çok fazla tepki gelmeye başladı. O yüzden böyle biraz uyumlulaştırarak, yumuşatarak anlatmaya başladık. Son döneme çok fazla yer ayırıyordum. Son dönemle ilgili mesela orayı biraz daha kısaltmak gibi son dönemle ilgili daha az konuşmak gibi. Verdiğim okumalarda mesela doğrudan AKP eleştirisi varsa yani şöyle şey yaptım. Makalenin ilk yarısını verdim. İkinci yarısını vermedim yani. Çünkü direkt AKP eleştirisi var yani. Olmuyor yani yapamıyorsunuz o tarz şeyleri. (Öğretim Elemanı, Devlet Üniv., Karadeniz Bölgesi-2)

Mesela çok böyle kör göze parmak şeklinde bir başlık öneren lisans öğrencilerim oluyor, onlar rahatsız olmasın diye bir iki öğrencime şey dedim. Bu konuyu bir düşün istersen. Benim için bir sorun yok ama bunu savunacağın heyet huzurunda birisi seni rahatsız etmesi seni rahatsız edecek bir söz söylerse buna hazırlıklı ol dedim... (Öğretim Elemanı, Devlet Üniv., İstanbul)

III. Bilginin Yayınlanması Aşamasında Akademik Hak İhlalleri

III.I. Baskı ve Oto-Sansürün Dönüştürdüğü Akademik Yayınlar

OHAL döneminin yarattığı baskı ve korku atmosferi akademik üretim ve yayın yapma sürecini de önemli ölçüde etkilemiştir. Sakıncalı/hassas addedilen çalışma alanları üzerinden suçlanma olasılığı OHAL dönemine özgü olmasa da hukukun askıya alınabildiği OHAL gibi toplumsal ve siyasal kriz zamanlarında fikir üretmek ve yazmak ayrıca tehlikeli hale gelebilmektedir. Akademik faaliyetin olmazsa olmazı ifade özgürlüğünün sansür ve oto-sansür mekanizmaları yoluyla engellenmesi, yayın yaparken fikirlerin özgürce ifade edilememesi yaratma/üretim faaliyetini de anlamsızlaştırmıştır. Nitekim görüşmeye katılan akademisyenlerin büyük çoğunluğu dönemin yarattığı karamsar ruh halinden dolayı üretim faaliyetini anlamsız bulduklarını, sansür ve oto-sansür nedeniyle istedikleri konularda çalışmadıklarını, kendilerini özgür hissetmedikleri için yayın yapmamayı tercih ettiklerini, yapsalar da Türkiye’de yayımlanamayacağını düşündüklerinden çalışmalarını ağırlıklı olarak yurtdışında yayımlattıklarını dile getirmişlerdir. Akademik çalışmalarını yayımlatma sürecinde sorun yaşamadıklarını ifade edenlerse bu dönem özellikle, teknik konulara yöneldiklerini ya da Türkiye’de yayın yapmadıklarını vurgulamışlardır. Bunların dışında “imzacı” olmak tek başına sansüre/otosansüre yol açabilmektedir.³⁷

Baronun dergisine bir makale gönderdim. Hani yayınlandı, ama orada KHK’lı olmama dair atıflar vardı. Mesela onlar, olmasın dediler, çıkardım. Bu bana şeyi gösterdi. Demek ki hiçbir şekilde özgürce yayın yapamayacağım. Bu nedenle akademik yayınlamayı durdurdum ve günlük yerel gazetelerde bazen düşünce görüş belirtme şeklindeki yazılara yöneldim. Çünkü yayımlanamayacağım şeyler için hani oturup emek vermek şu an bana çok zor geldi. Yayın üretme konusundaki en büyük sıkıntım bu oldu. (Öğretim Elemanı, Devlet Üniv., Mersin)

Bizi Ulakbim’den çıkardılar. Hiçbir şey yayımlayamıyoruz, yayınlara giremiyoruz. (Öğretim Elemanı, Devlet Üniv., Eskişehir)

... ben şimdi Kürtlerde ve Kürt olmayanlarda şiddete yönelik tutum ve şiddete uğrama ve demokrasi araştırması yaptım. Türkçe yazmadım yani. Şimdi mesela COVID’te COVID nedeniyle kayyum atamaları Kürtler, Türkler nasıl farklılaşıyor gibi bir şey. Türkçe yazmadım hiçbir şey yazmadım, İngilizce yazdım. Daha akademik ve İngilizce bir şey yani. Şöyle bir şey yaptım böyle *wider audience* için herkesin okuyabileceği işte Türkçe yazılan şeylerden yine her şeyi olduğu gibi yapıyorum ama biraz daha akademik yaptım. Bir de Türkçe’den daha çok İngilizce yazıyorum galiba diye düşünüyorum. (Öğretim Elemanı, Vakıf Üniv., İstanbul)

³⁷TÜBİTAK: Atılan akademisyenlere dergi de yaptırmayın! <https://www.gazeteduvar.com.tr/gundem/2017/03/23/tubitak-atilan-akademisyenlere-dergi-de-yaptirmayin>, Derginizde ihraç edilen akademisyen varsa bildirin! <https://www.birgun.net/haber/derginizde-ihrac-edilen-akademisyen-vasa-bildirin-152318>, [Erişim Tarihi, Aralık 2020].

Yayın yapma sürecinde, çalışma konularına uygulanan sansür/oto-sansür dışında tespit edilen başka bir ihlal alanı da genç akademisyenlerin çalışmalarını yayımlatma sürecidir. Bir tarafta daha kıdemli ve belli bir akademik sosyal sermayeye sahip olmalarından dolayı yayım sürecinde sorun yaşamadıklarını dile getiren akademisyenler, diğer tarafta, çalışmalarını yayımlatma konusunda zorluk yaşadıklarını ifade eden genç akademisyenler olması akademide nesnel yayın kriterlerinin olmadığına işaret etmektedir. Aşağıdaki aktarımlarda bu iki farklı durum dile getirilmektedir:

Akademik dergiler belirli çevrelerin dergileri. Belirli çevreler gönderince kabul ediyorlar. Gerçekten gönderdiğiniz zaman hakemlik sürecini işletip şey yapacak dergi sayısı çok az. Birincisi öyle. Herkesin bir çevresi var. Dolayısıyla o çevrenin bir yerinden bir tanıdığınız olmadığında, bu anlamda bu şey değil, bizim makaleyi kabul ettireyim değil en azından hakemlik sürecinin düzgün işlemesi gibi bir şey. Çabuk verilmesi gibi bir durum. Dolayısıyla burada çok fazla sorun yaşadık. Her ideolojik taraftan da. O gruplaşmanın verdiği şey sadece tek bir tarafı etkilemiyor siyasi olarak. Her iki taraftan öyle bir şey var. Şöyle bir durum var, tanıdığınız yoksa göndermeyin gibi bir durum söz konusu. Öyle olunca da hocalarımızın olduğu tanıdık derken bizi bilen dergilere göndermek zorunda kalıyoruz. Orada hakemlik süreçleri çok kötü işliyor. Sizin şeyinizi demotive edecek derecede kötü şeyler geliyor. Çok aşırı öyle. Yine ideolojik olduğu söyleniyor. Otosansür nedeniyle genellikle öyle bir şeyler yazmıyoruz ama ona rağmen böyle oluyor. Hep aynı yere gönderince de sorun oluyor. Doktorası oradan hep oraya göndermiş gibi. (Öğretim Elemanı, Devlet Üniv., İç Anadolu)

Bunca zamandan sonra hakemlik meselesinin çok kötü bir şey olduğunu düşünüyorum. Bütün gönderdiğim şeylerin bir şekilde basılmasını sağlamışım. Orası olmazsa başkasına gönder, biraz uzamıştır vs. ama Türkiye’de şöyle bir şey var. Dışarıdaki insanlarda ben bu kadar görmüyorum.... Mesela vesayet hakkında bir şey yazarsam ve bu Türk hakeme giderse ve çoğu zaman kim olduğunu bildiğim, tahmin edebildiğim. O da beni tahmin edebiliyorsa ki edebiliyordur. Böyle bir benim alanıma sen nasıl girersin hissini ben çok meslektaşımda görüyorum. Özellikle biraz daha üst orta yaş erkek meslektaşlarım arasında ama mesela Kürt meselesi çalışıyorsanız, doktora tezi yazıyorsanız sorun olabilir ama ne yazarsam yazayım doğru yerde yayınlarsam o zaman... ama sonuçta ben 50 yaşındayım çok uzun zamandır bu mesleğin içindeyim ve networklerim var. Bir sürü bağlantım var o dergiyle bu dergiyle. Neyin nerede olduğunu biliyorum. Dolayısıyla ben orada *navigate* edebiliyorum. Bu bir *personal resource*. Bu sizde yoksa o zaman yapamazsınız evet. O yüzden bana olmuyorsa olmuyor gibi değil ben kendim *personal resourcelarım* yüzünden oluyor aslında. (Öğretim Elemanı, Vakıf Üniv., İstanbul)

Yaşamadım. Önceden de yaşamadım. Genelde istediğim yayınları uygun kanallar bularak yayımlayabildiğimi düşünüyorum. Ama en son bir makale yazdım ve yurtdışına gönderdim. Çünkü Türkiye’de yayınlanmayacağını biliyordum. (Öğretim Elemanı, Devlet Üniv., Ankara-1)

III.II. Baskı ve Denetim Aracı Olarak Akademik Etkinlikler

Akademik bilgi üretimi bağlamında yaşanan hak ihlallerinden biri de akademik etkinliklere katılma sürecinde ortaya çıkmaktadır. İzin, çalışmanın konusu, kaynak tahsisi başlıca sorun alanları olmakla birlikte, Barış Bildirisi imzacısı olmanın kendisi de etkinliklere katılmanın engellenmesine yol açmaktadır. İhraç akademisyenlerin OHAL ile birlikte yurtdışına çıkışları

yasaklandığı için³⁸ yurtdışındaki etkinliklere katılmadıkları gibi, kongre, sempozyum gibi etkinliklere katılmalarına dair herhangi bir karar olmamasına rağmen yurt içindeki etkinliklere katılımları da daha başvuru sürecinde engellenmektedir; böylelikle akademik etkinlikler aracılığıyla düşüncelerini ifade etmelerinin yolu kapatılmış olmaktadır. Çoğunlukla, etkinlikleri düzenleyen kurumlar “ihraç akademisyenleri çağırın” olarak anılmak istememekte, böylece baskı ve korku ikliminin yeniden üretimine destek vermiş olmaktadırlar. Görevini devam ettiren akademisyenler için etkinlik izinlerinin idari amirin inisiyatifine bırakılması ise baskı ve denetimin bir biçimi olarak ortaya çıkmıştır. Dolayısıyla OHAL döneminin ve sonrasının sıkı denetim mekanizması hem akademik etkinliklere katılımı hem de etkinlik düzenlemeye dönük motivasyonu düşürmüştür. Bu nedenle bir kısım akademisyen keyfi olduğunu düşündükleri uygulamalarla uğraşmak istemediklerinden OHAL sonrasında, herhangi bir etkinlik başvurusunda da bulunmadıklarını ifade etmişlerdir.

...daha doğrusu biliyordum [ihraç akademisyenlerin etkinliklere katılımlarının engellendiğini] bildiğim için başvurmadım ama bir tane yere gitmeyi düşündüm ama KHK’lıların posterleri alınmıyordu mesela. Yurtiçinde. Ama yurt içinde yapılan etkinlikleri de sonradan duydum. Bir arkadaşım da karşılaştım...’den. İşte göndermiş posterini. Ona bir mail gelmiş. Eğer KHK’dan yargılanıyorsanız, oysa buysa geri çekiniz diye. Dedim bana mailini gönderir misin afişe edeyim. Dedi göndermem. Göndermedi bile yani. İnsanların korkusuna bak. Dedim ismini gizli tutacağım, hayır dedi, göndermedi. Ama bu yazılıyor. Bunun yazıldığını bildiğim için. Zaten bu insanları görmek bile istemiyorum öyle yerlerde. Gideceğim posterimi sunacağım sonra sinirimden sağa sola şov yapacağım. Onlar da beni. Böyle şeyleri kaldıracak durumum yok. İğreniyorum akademik ortamlardan. (Öğretim Elemanı, Devlet Üniv., Eskişehir)

Şöyle şeyler yapmaya başladılar. Üç günlük konferansa sunum yapacağın gün git gibi şeyler yapmaya başladılar. İşte multi-disiplinerse gidilmeyebilir. İllaki konuyla alakalı olması lazım gibi böyle saçma sapan şeyler yaptılar yani. Orada zorlandım. Son zaten bir yıldır hiçbir yere gittiğimiz yok da bir yıl öncesinde çok sinirlendiğimi hatırlıyorum TSBD Konferansına giderken. Bu nasıl bir şey. Başka bir şey dinlemeyeceksiniz. Sunumunu yap gel. Onlar şey mümkün olduğu kadar denetleyelim her şey bizim elimizde olsun, izin alsınlar, gitmelerine gelmelerine, her türlü tahakküm kurmak yani buradaki dert. (Öğretim Elemanı, Devlet Üniv., Karadeniz Bölgesi-2)

Ben bire bir deneyimledim ama yurtdışına çıkış, görev izinlerine kadar etkileyen bir hal oldu. Şunlar karşılanmazsa görevlendirmen şöyle olur. Okuldan hocalardan talep ettiği şeyler vardı. Bu performans kriteri değil ama Bologna süreci ile ilgili açık derslerin girilmesi. Her dersin bir powerpoint slaytının sisteme yüklenmesini bekliyor ve bunu nasıl istiyor, açık ders materyallerini göndermeyen hocaların yurt dışı izinleri gerçekleştirilmeyecek. İkisinin nasıl bir ilişkisi var, iki olayın. Ve yurtdışı izni ne demek. Gezmeye çıkarken okuldan izin almıyoruz. Konferansa gidiliyor, akademik faaliyetler bunlar ve akademik özgürlüğün aslında en temel ihlallerinden biri. Bu herhalde keyfilik derdim. OHAL sonrasında getirdiği o keyfilik her kuruma yansıdı bizim kuruma da acayip yansıdı. Bu da oldu dediğimiz şeyler, bu bile oldu duygusu ile bir süredir... (Öğretim Elemanı, Devlet Üniv., Ankara-2)

³⁸ 15 Temmuz 2016 darbe girişiminden sonra KHK’ler ile ihraç edilen akademisyenlere getirilen yurt dışı yasakları, Şubat 2020’den itibaren pasaport tahditlerinin kalkmaya başlaması ile son bulmuştur; Euronews (2020) “KHK ile ihraç olan Barış Akademisyenleri pasaport almaya başladı”, <https://tr.euronews.com/2020/02/17/khk-ile-ihrac-olan-baris-akademisyenleri-pasaport-almaya-basladi>, [Erişim Tarihi, Ocak 2021].

İzin, çalışma konusu, KHK ile atılmış olmak gibi engeller dışında akademik etkinliklerde düşünceyi ifade etmek de tehlikeli hale gelmiştir. Bir akademisyen, katıldığı bir etkinlikte yaşadığı olayı şöyle aktarmıştır:

Ben Diyarbakır, Surla ilgili bir sunuş yaptım. Savaş dedim, dediler ki “hocam nerede savaş olmuş”, sözüm kesildi daha böyle beşinci dakika falan. Savaş olmadı savaş iki devlet arasındadır savaş dedi. Moderatör müdahale etti. Sunuştan sonra söyleyin diye. Normalde savaş diyebiliyorduk ama OHAL’le birlikte o devletçilik o AKP dilinin yeniden yeniden üretilmesi ve sana yöneltilmesi vs. Böyle şey çok daha derinleşti. (Öğretim Elemanı, Vakıf Üniv., Ankara)

Akademisyenlerin yabancı dilde yayın yapmayı daha güvenilir buldukları daha önce de ifade edilmişti. Benzer biçimde, aşağıdaki açıklamada bir akademisyen yurtdışında akademik etkinliklerde oto-sansür uygulamadığını ama aynı konuşmayı Türkiye’de aynı kavramlarla yapamayacağını ifade etmiştir:

Akademik bir şey yapmadım buraya geldiğimden beri zaten ama Almanlara yaptım. Hiçbir şekilde kendimi sansürlemedim bu yüzden. Buradaki tek şey akademik olarak özgür ifade edebilmek. Kürdistan’a Kürdistan demek, savaşa savaş demek. Yazarken de şey yapmıyorum. Sonuçta akademik metin diyorum. Buraya sundum diyorum. Ama onu Türkçesi’ni oraya koyar mıyım, koyamam herhalde. Daha naif cümlelerle ifade etmeye çalışıyoruz. Öyle öznesiz, ortalığa öyle rastgele bırakılmış cümlelerle bir şeyleri ifade etmeye çalışıyoruz. (Öğretim Elemanı, Vakıf Üniv., Ankara)

Akademisyenlerin akademik etkinliklere katılma aşamasında yaşadıkları baskı ve denetim etkinlik organizasyonu sürecinde de devam etmektedir. Etkinliğe katılacak konuşmacılar üniversite yönetimleri tarafından etkinlik öncesinde kontrol edilmekte ve katılımcıların yönetimin onayından geçmesi gerekmektedir. Görüşmeye katılan bir akademisyenin aktardığına göre konuşmacılar arasında yer alan bir akademisyenin isminin yanına öğretim üyesi yerine “aktivist” yazdırması nedeniyle etkinlik rektörlük tarafından iptal edilmiş, dekan ise fakülleden kimsenin toplantıya gidemeyeceği tehdidinde bulunmuştur:

Televizyon kanalı sizi davet ettiğinde konuşmanız için bilgi vermemiz ve izin almamız talep edildi. ... ile çok faaliyet yapıyoruz. ...ları çağırdığımız bir toplantı olur mesela bunun da izinin isim isim alınması istendi. ...adı altında her sene yaptığımız bir etkinlik vardır...rektör bakıyor davet edilen, izin hallettik işte... onaylanmış... sonuçta rektörlüğe gidince rektörlükte kim bakıyor bilmiyorum. “Aa burada bir ismin yanında aktivist yazıyor”. Bunu yazan da bir hocamız. Gezi süreci sonrasındaki o titri çok sevdiği için....’dan bir hocamız. İsmi yanına öğretim üyesi değil de aktivist yazın benim yanıma demiş ve öyle yazılmış. O aktivistler var burada işte nasıl demişlerdi şimdi geçmiş gün unuttum açıkçası ifadeyi, tahmin edersiniz, sistem eleştirisi yapan insanlara dönük en büyük şey teröristtir herhalde. Terörist demedi belki ama o anlama çıkacak şeyler. Bunların toplantısına ben izin vermiyorum deyip son dakika, son iki gün kala, her şey ayarlanmış... Bizim bölümümüz, bölüm başkanlığı varken bütün bunları çiğneyerek iptal etti rektörlük. Kullanamazsınız salonu dedi. Hiç başımıza gelmemiş bir şeydi o güne kadar. Bunu görev bilen dekan da o zamanki dekan ve kalktı hiç kimse gidemez, bu toplantıya katılamaz benim fakültemden diye de bir tehditle birlikte şey yaptı, müdahil oldu bu sürece. Çünkü zaten sürecin aksaklığa uğramasının sebebi de biraz dekanı. Gidip rektörü kışkırtıp bak bunlar böyle toplantı

yapıyor böyle isimler geliyor falan diyen fakülte kurulunda itiraz edemediği için oradan durdurdu.
(Öğretim Elemanı, Devlet Üniv., İstanbul)

III.III. Bir Güvencesizleştirme ve Niteliksizleştirme Biçimi Olarak Atama Yükseltme Kriterleri ve Norm Kadro Uygulaması

Yükseköğretimin piyasalaştırılmasının yolunu açan atama-yükseltme ve performans kriterleri akademik mesleğin normali olarak görüldüğünden en az dikkat çeken, hatta görünmeyen ama en ciddi akademik baskı mekanizmalarındandır. OHAL öncesinde de kriterlerin belirlenmesi nesnel dayanaklardan yoksunken, OHAL dönemiyle birlikte kriterlerin belirlenmesinde “keyfilik” baskın hale gelmiş, atama kriterleri ve performans baskısı, özellikle muhalif olduğu düşünülenlere, YÖK yasınının 50/d maddesiyle ve ÖYP çerçevesinde atanan akademisyenlere karşı yöneticilerin baskı aracına dönüştürülmüştür. Üniversite yönetimleri tarafından art ardına değiştirilen kriterler akademisyenlerin çalışmalarını olumsuz yönde etkilerken mesleğe olan inançlarının da zedelenmesine yol açmıştır. Bu süreçte özellikle 50/d kadrosuna geçişleri yapılarak kadro güvenceleri ellerinden alınan ÖYP’li akademisyenler,³⁹ doktora tezleri bitir bitmez işsiz kalma korkusu ile baş başa bırakılmış, tezlerini büyük bir stres ve panik içinde yazmak zorunda kalmışlar ve atama kriterlerini sağlamak için niteliği düşük çalışmalar yapmaya yönlendirilmişlerdir. Niceliğe odaklı atama kriterleri sonucunda özellikle merkez dışındaki üniversitelerde, akademik birikimi yetersiz olduğu halde niceliksel kriterleri sağlayanların istedikleri konumlara gelmesinin yolu açılmış, birçok üniversitede akraba kadrolaşmaları meydana gelmiştir.⁴⁰ Niceliğe odaklanan ve sürekli değiştirilen atama yükseltme kriterleri, yarattığı hak ihlalleri yanında akademide yaşanan niteliksizleşmenin de en önemli nedenlerindendir.⁴¹

Akademik yükseltme kriterlerinin yol açtığı hak ihlalleri görüşmecilerin aktarımlarıyla da sabittir:

³⁹ Akademik Kadro (2020) “YÖK ÖYP’lilerin 50/d Statüsüne Geçişini Acilen İptal Etmeli”, <https://akademikadro.net/oyplilerin-50d-statusune-gecisi-iptal-edilmeli>, [Erişim Tarihi, Aralık 2020].

⁴⁰ Gaziantep Üniversitesi’nde bir vefat ilanı üzerine üniversitedeki akrabalık ağı ortaya çıkmıştır. <https://www.cumhuriyet.com.tr/haber/universitedeki-akrabalik-agini-bu-ilan-ortaya-cikardi-1790745> Çanakkale Üniv., Pamukkale Üniv., Karadeniz Teknik Üniv., Batman ve Dicle Üniversitelerinde de benzer biçimde kadrolaşma ve akrabalık ilişkileri ortaya çıkmıştır. <https://www.cumhuriyet.com.tr/haber/nepotizm-universiteleri-teslim-aldi-rektorun-3-kizi-1-damadi-ve-yegeni-ayni-universitede-1758345>, [Erişim Tarihi, Aralık 2020]

⁴¹ Akademik unvan alabilmek için uluslararası akademik sitelerde para ile yayın yapmaya çalışan akademisyenlerin dolandırıldığı ile ilgili haber için bakınız: <http://www.pervinkaplan.com/detay/akademisyenler-dolandirildi/13516>, [Erişim Tarihi, Aralık 2020].

Hiçbir yere dokunmayacak tamamen puan getirsin diye yaptığım çalışmalarım da oldu. Sırf puan olsun diye. Bir yerlere degecek çalışma için emek ve zaman gerekiyor. Onu verince diğerlerini yapamıyorsun ama yine ikisini de dengelemeye çalıştım. Bir yandan bir yerlere degebilecek çalışmalar yapıp bir yandan puan toplayabileceğim kolay yoldan bu süreci kapatabileceğim bir yol da izlemeye çalıştım. (Öğretim Elemanı, Devlet Üniv., Karadeniz Bölgesi-1)

Her şey çok keyfileşmeye başlamıştı. OHAL sonrasında bu keyfiligi çok daha fazla gördük. Benim için hikâye kapandı. Bu bir tek benim başıma gelmiş bir şey değil. Artık 33 yok. Kurumlarda 50-d'li olan herkes doktora bittikten sonra atılacak. Benim hikâyem basit. Fakat bunun Yrd. Doç.'luğu var, doçentliği var. O insanlara gelen kriterler de OHAL sonrasında çok daha ciddi bir keyfilik yaşandı bizim fakültemizde... Fen bilimleri gibi bizde makale yazmak o kadar kolay değil. (...) Şu konuşulmadı mesela. Bütün personelinizi başka bir güvenceli kadroya geçirme konuşulmuyor da hala aranızda üç makaleyi bire düşürelim, düşürelim mi düşürmeyelim mi? Biz ona maruz kalıyoruz. O bu kriterleri karşılamıyordum ve o ayartıcılığa kapılmak da insana ağır geliyor. Dolayısıyla elimde yarım kalmış bir proje için bir yazım vardı elimde ve dört ayım var, yazıyı yayınlattım, ufak düzeltmelerle. O da elimde olduğu için. Oturup yazabilir miydim bilmiyordum. Bir yayın yaptım. Hepsi şey şuna bağlı olduğumuzu görmek, birkaç kişinin iki dudağının arasında. Toplanıyorlar ve iler tutar yanı olmayan kararlar alıyorlar, alamıyorlar da belki. Belki sizi kadroya alabiliriz diyorlar, böyle mi konuşuluyor bu işler. İş güvencesi gibi bir şeyden bahsediyorsunuz ve doğru bir argüman yok, size sunulan bir şey yok. İnsan ikna olmak istiyor. (Öğretim Elemanı, Devlet Üniv., Ankara-2)

Buna ekstra gelecek kaygısı...buna ek olarak dolayısıyla çalışmalarını biraz tedirginlik üzerine kurdum. Tam anlamıyla konsantre olamadım. Tezin sonu biraz bu anlamıyla konsantre olamadım, korkuyla çalıştım. Bir an önce bitirme telaşıyla çalıştım bir sene boyunca. Geçinme kaygısının olması çok demoralize etti. Bırakmak istemedim bir tarafı ile tezi seviyordum, konuyu seviyordum az kalmıştı. O zamana kadar disiplinli çalışmıştım onun en azından avantajı vardı...çok az bir bölüm yazmam gerekiyordu. Kurguyu yapıp son bir yıla bırakmış olsaydım belki başaramayabilirdim. Çok korkunçtu yani hayatımın en kötü dönemi ne zaman deseniz, bu dönem diyebilirim. Çünkü Türkiye'de de yaşadığımız anormal bir şey, anormal bir döneme girdik tarihsel olarak... sadece ben değil bütün arkadaşlarımla ilgili hocalarımla ilgili. Çok gergin bir ortam vardı. Herkesin ne olacağı belli değildi. Tez yazamayanlar oldu. Ortak çalışıyoruz ve sürekli bir problem. Hatta ben şunu söyleyeyim. Girdiğim günden itibaren işe girdim diye sevinemedim. 2011 yılında itibaren. Maaş alıyorum işe girdim, ne kadar da güzel diye sevinemedim, sadece bir ay olabilir. Doğrudan refah etkisi yarattığı için ilk ay onun dışında gerçekten düşünüyorum, yüksek lisans öğrencisiyken çok imreniyordum olsam ama hiçbir şeye sevinemedim. Ne doktor olduğuma sevinebildim ne işe girdiğime sevinebildim. Çalışmayı seviyorum, işi seviyorum ama hiçbir zaman mutlu olamadım. (Öğretim Elemanı, Devlet Üniv., İç Anadolu)

Görüşmeye katılan başka bir akademisyen ise atama-yükseltme kriterlerinin çalışmalarını nitelik ve nicelik açısından nasıl etkilediği ile ilgili kaygılarını şöyle ifade etmiştir:

Dolayısıyla bu benim akademiye olan şeyimi, tabii çalışmamı da etkiliyor. Bir an önce yapmalıyım, iyi bir şey yapmalıyım bir yandan yayın da yapmalıyım çünkü ben buradan çıkınca başka üniversitelere iş başvurusunda bulunacağım. Nerede ne kadar yayınım olmuş ne olmuş. İnsan bazen gerçekten kaçırıyor. Bunun için nitelik mi önemli nicelik mi önemli. Beş sayfa CV vermem mi önemli? Çok güzel bir doktora teziyle buradan çıksam yeterli mi? Sanıyorum eskiden bizim kurum için öyleydi. Oturun doktora tezinizi yazın, sizden tek istediğimiz bu, iyi bir tez yazın. Çünkü siz burada hoca olacaksınız. Şimdi ben emin olamıyorum. İyi bir doktora tezine odaklanıp buradan çıkmak mı yoksa beş sayfalık bir CV daha mı iyi? Yayın yapayım, şunu mu doldurayım. Bunların hepsi tezden çalmak demek, zaman çalmak demek. Bu tezin niteliğini de etkileyen bir şey. Bunun faturasını sonradan daha net görecekmışim gibi. Şuna da değinebilirmişim, şunu da yazabilirmişim gibi hissediyorum. Zaman baskısı, işten atılma baskısını hissediyorum. Tek tesellim en iyisini yap işine yansımam ama faturası daha sonra gelecek önüme diye düşünüyorum. (Öğretim Elemanı, Devlet Üniv., Ankara-2)

Akademik yükseltme kriterlerinin akademisyenler üzerinde yarattığı tahribatın başka bir vechesi de resmî gazetede yayınlanan 12 Eylül 2018 tarihli Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi ile getirilen “Norm Kadro” uygulamasıdır. Bu uygulama norm kadro fazlası bahanesi ile üniversitelerin, muhalif gördüğü öğretim elemanının sözleşmesinin yenilenmemesi tehlikesi yaratmıştır. Söz konusu uygulama ile daha güvenceli olan doçent ve profesör kadroları için ise rotasyon ya da geçici görevlendirme adı altında sürgün etmenin önü açılacaktır.⁴² Akademisyenler norm kadro nedeniyle bekledikleri kadrolara atanamamalarını şöyle ifade etmişlerdir:

Mesela ben doktoramı verdikten 7 yıl sonra öğretim üyesi olarak atanabildim. Tabii bölümümüzdeki kadronun doluluğu bahane edildi ve norm kadro dayattı YÖK. İşte şu kadar sayıyı aşamaz. Şimdi onu daha da abarttılar... akla ve bilime uymayacak biçimde. Dolayısıyla sizin atanmanızla ilgili bir engel daha koymuş oldular. Kriterleri zaten saymıyorum onu ayrıca söyleyeceğim. Bir de atanacağınız kadroda doluluk ve boşluk hesabı yapmaya başladılar ve kimsenin bilmediği bir hesap bu... Yıllarca zaten bekletildim 7 yıl kadar. Sonra kadro ilanına çıkıldı. Ben de koşulları sağlıyordum zaten, başvurduğum, kazandım. Bu sefer Jüri başarılı bulduktan sonra da 14 ay kadroya atanmayı bekledim toplamda. Benimle birlikte başvuran çalışma arkadaşlarım hem unvanı aldı hem de kadrosunu aldılar. 14 ay bekletilmemi tabii ben tesadüfi bulmadım. Niye aynı fakültede üç kişi aynı anda başvurmuşuz da bir tek ben bekletiliyorum. Sebebi belli yani. Geçmişteki mücadelem, kim olduğum vesairem ortada olduğu için bu oldu. Fakat daha sonra başka üniversitelerdeki arkadaşlarımdan da benzer bekletilme durumlarını duydum. Bu her zaman aynı sebepten olmuyor bazen kişisel bazen kurumsal sebepler önünüze konuyor... (Öğretim Elemanı, Devlet Üniv., İstanbul)

Kadro alamadım doktor araştırma görevlisi olarak iki senedir kadro bekliyorum. Kadro işi biraz karışık. Onun sebebinin ne olduğunu fakültede kimse bilmiyor. Doktora savunmasına girmeden iki hafta önce YÖK yeni bir sistem çıkardı. Norm kadro getirdi. Bölümde dört yardımcı doçent olduğu için norm kadro bana çıkmıyor. Fakülte yönetimi istersen sana meslek yüksekokulundan açalım dedi ama emin olamadım. Gerçekten bana vermek istemiyorlar mı beni göndermeye mi çalışıyorlar diye. Beni bölümden mi uzaklaştırmaya çalışıyorlar acaba başka yere mi gönderecekler, meslek yüksekokulları ilçelerde çünkü. Bizimkiler uğraşmak mı istemiyor, YÖK'ün ayağına mı basmak istemiyorlar, gerçekten mi yapamıyorlar mesele çok muğlâk. Dekanla konuştum, rektörle konuştum, bölüm başkanı ile konuştum, öyle muğlâk bir durumdayım. (Öğretim Elemanı, Devlet Üniv., Karadeniz Bölgesi-1)

Atama yükseltme kriterlerinin neden olduğu ihlallerin merkez dışındaki üniversiteler için başka bir boyutundan da söz etmek gerekiyor: kadrolar arasındaki keskin hiyerarşi. Görüşmelere katılan akademisyenler, merkez dışındaki üniversitelerde doktor araştırma görevlisi olmakla daha yüksek bir kadroda görev yapmak arasındaki farklılıkları, unvana göre yapılan eşitsiz görev dağılımlarını dile getirmişlerdir. Unvana göre kimilerinin iş yükü, işin başından kalkamayacağı boyuta ulaşırken kimilerine çok az sorumluluk verilmektedir. Bununla birlikte meslektaşlar dışında öğrencilerin de hocalarına unvanlarına göre davrandıkları ifade edilmiştir. Bir an önce yayın yapıp daha üst bir kadroya geçmek ise bu tür

⁴² Eğitim Sen (2018) “Üniversitelere Getirilen Norm Kadro Uygulamasıyla Yeni Bir Tasfiye Amaçlanıyor!”, <https://egitimsen.org.tr/universitelere-getirilen-norm-kadro-uygulamasıyla-yeni-bir-tasfiye-amaçlanıyor/>, [Erişim Tarihi, Ocak 2021].

sorunların çözümü olarak dayatılmakta ve çoğu zaman, istemeden de olsa daha düşük nitelikli yayınlar yapmakla sonuçlanmaktadır. Çünkü bugün, birçok üniversitede ayakta kalabilmek için liyakat sahibi, akademik birikim sahibi olmanın hiçbir önemi kalmadığı akademisyenler tarafından her fırsatta dile getirilmiştir. Artık önemli olan hiyerarşinin üst basamaklarında olmaktır:

Burası bir taşra üniversitesi olduğu için senin unvanın çok önemli. Bir araştırma görevlisiysen alt sınıfsındır. Doktor öğretim üyesinden sonra insan olursun. Doçent doktor, profesörsen kralısın. Ben doktorum ama araştırma görevlisiyim. Fakültede herkes bana karşı çok ikircikli davranıyor. Ne hoca gibi davranıyorlar ne araştırma görevlisi gibi... Ek ders ödemesinde ben ne kadar alacağım ne kadar bunlar çok muğlâk. Oda istedim. Bizde araştırma görevlileri iki kişi, hocalar teker teker. Doktor oldum tek kişilik oda istiyorum dedim. Ben ders veriyorum öğrenciler geliyor ve benim oda arkadaşım doktora yapan bir kadın ve o da çalışıyor tabii. Makale yazıyor, doktora teziyle uğraşiyor ve her öğrenci geldiğinde tabii o rahatsız oluyor. Ama oda bir türlü bulunamadı. Ama ilginç ilahiyat fakültelerinin araştırma görevlilerine oda verilirken doktor olmasalar dahi oda veriliyor onlar tek kişi oturabiliyorlar. İlahiyat fakültesi ile okulun diğer fakülteleri arasında çok ciddi bir fark var... Eğer ben doktor öğretim üyesi olsaydım bu kadar çok çalışmazdım. Ben Mart'tan beri çok fazla yayın yapmaya çalışıyorum çünkü amacım bir an önce doçent olmak. Bizim okulda niteliği düşük yayınlar yaparak başkalarına makaleler yazdırarak İngilizce olsun Türkçe olsun, bunları biliyoruz. Bir hoca var tüm yayınları İngilizce ama adam İngilizce bilmiyor ve onun parayla yazdığını biliyoruz ama o insan doçent ve o insanın sözü geçiyor. Taşra üniversitesinde senin sözünün geçmesi için liyakatli olman, akademik birikiminin olması, yayınlarının olması önemli değil. O amaca nasıl vardysan önemli değil, vardın mı vardın. O unvanı aldıysan nasıl aldığın önemli değil, önemli olan o titri almış olman. Ben de tüm şeyimi ona verdim. Oturdum iki senedir yazıyorum. Bana kadro verilseydi bu kadar çalışmayabilirdim. Beş senede alacağım doçentliği ben üç senede aldım. O şekilde bir motivasyon oldu. Aynı durumda arkadaşlarım var. Onlarda bir yılgınlığa sebep oldu. Onlar artık ders vermek istemiyorlar, yazmıyorlar, çizmiyorlar. (Öğretim Elemanı, Devlet Üniv., Karadeniz Bölgesi-1)

Başka bir akademisyen ise kadroların, sadece yaratacağı maaş farkı ile açıklanamayacağını, idari karar alma süreçlerine katılabilmek, söz hakkına, oy hakkına sahip olabilme ile yakından ilişkili olduğunu da dile getirmiştir:

Sanki bunun maaşla ilgili olduğu insanların kafasında sadece. Maaş 200 lira 300 lira bir fark neyse. Sanki bu gibi yansıtılıyordu ama tamamen bambaşka. Çünkü ben dersimin ders verirken başkası adına açılmış bir dersi vermek ayrı bir şey. Kendimin ders koyması programa ayrı bir şey... Oy hakkı olmak, fakülte bölüm kurulunda, herhangi bir kararda bu bir yüksek lisans öğrencisi ile ilgili olabilir, oy hakkı olmaması zaten senin orada varlığınla ilgili bir şey. Doktorsun oy hakkın var ama sen karar alamıyorsun o kararı. Sana alınmış karar dikte ediliyor ve sen o kararı uygulamakla yükümlüsün sadece bu kadar. Bu çok önemli bir faktör. (Öğretim Elemanı, Devlet Üniv., Mersin)

III.IV. Yıldırımın Yeni Hali: Performans Kriterleri

YÖK'ün esnek ve güvencesiz istihdam biçimini güçlendirme stratejisinin önemli adımlarından olan akademik yükseltme kriterlerine benzer biçimde performans kriterleri de nitelikli akademik üretimin önündeki en önemli engellerden birini oluşturmaktadır. Akademisyenler, birikim ve niteliğe bakılmaksızın, proje, makalelerin nerelerde yayınlandığı

önemli olmakla birlikte, makale sayısı gibi nicel değerlendirmelere tabi tutulmaktadır. Görev sürelerinin uzatılması için getirilen yayın zorunluluğunu, bir akademisyen “Demokles’in Kılıcı”na benzetmiştir. Performans kriterlerinin akademisyenlerin çalışmalarını ne yönde etkilediğini görebilmek için sorduğumuz sorulara verilen cevaplardan da anlaşılacağı üzere, performans kriterleri bir yandan keskin bir niteliksizleşme, diğer yandan ağır bir dejenerasyona yol açmıştır:

Çok etkilendi. Çalıştığımız dünya, okuduğumuz dünya apayrıydı. Üretmeye çalıştığımız yayınlar bambaşkaydı yani o formata uydurmak. İşte hakemli uluslararası dergi ya da ulusal dergi formatına uydurmak. Ya da işte görev süresinin uzatılması ile ilgili yönetmeliklere uygun işler yapmak için baskı altındaydık. (Öğretim Elemanı, Devlet Üniv., Ankara-1)

Performans baskısı Demokles’in kılıcı gibi duran bir şeydi. Birçok arkadaşım sorun yaşıyordu. Herkes o kadar rahat yazamıyordu. O kadar yayın yapamıyordu. Herkes için geleceksizlik hikayesiydi. (Öğretim Elemanı, Devlet Üniv., ÖYP-Ankara)

Çok etkilendi. Çok hızlı yazmaya çalışıyorum. Çok hızlı yazmam fazla düşünememe ve hata yapmama neden oluyor. Doçentlik için herkes çok yoğun gönderdiği için dergilere, daha çok teşvik için. Siz de göndermediğiniz de yazmadığımız da tembel olarak nitelendiriliyorsunuz. Dolayısıyla siz de o sisteme girmek zorunda hissediyorsunuz. Zor bir süreç. Niteliksiz olmaması için gayret ediyoruz ama sonuç olarak gene eksik oluyor bence. (Öğretim Elemanı, Devlet Üniv., İç Anadolu)

Başka bir akademisyen de ders verme, tez yürütme, jüriler gibi temel akademik görevlerde ne kadar yoğun ve ağır bir iş yüküyle karşı karşıya olsa da bu işlerin performans kriterlerine dâhil edilmemesi nedeniyle performansının düşükmüş gibi görüldüğünü dile getirmiştir:

Akademik faaliyetim etkilenmedi, ders yoğunluğum var, çok fazla öğrencim var, hep yoğun çalıştım ama performans baskısını şöyle üzerimde hissediyorum: Benim bu iş yoğunluğum performansta görünmeyen emek. Performans da genelde bizde faaliyet raporlarında ne kadar yayın yaptın, hangi konferansta konuştun vs. vs. sorulur ama hangi dersleri veriyorsun, kaç tez öğrencin var ne kadar tez yönettin, kaç jüriye girdin kaç tez izleme komitesine girdin yok. Yani onları yazsanız onları saymıyorlar. Sonra üniversite yayınları çekiyor. Performansını oradan ölçüyor. Böyle bakınca da benim performansım düşük görünüyor. Çünkü asıl emeğimi diğer tarafa veriyorum sürekli olarak. Onu da düşündüğümde bazen bu performansta en az çalışan ben görünüyorum. Oysaki bizim bölümde en çok iş sırtlayanlardan biri olduğuma inananlardanım. Başka böyle çok arkadaşımız var. Ama akademi böyle gariptir. Ders açmayıp öğrencilerle mesafeli davranıp öğrenciler tarafından da mesafeyle arzu edilmeyen şeye gelen hocalar köşelerinde yayın yapıp makaleler kitaplar yazarlar ve onlar performans olarak yukarıda görünürler. Öğrenciyle meşgul olan hocalar da çalışmıyor görünürler. (Öğretim Elemanı, Devlet Üniv., Ankara-1)

IV. Bilginin Aktarılması Aşamasındaki Akademik Hak İhlalleri

IV.I. OHAL ve Sonrasında Derslere Müdahaleler, BİMER Şikâyetleri ve Oto-Sansür

Akademik özgürlük bağlamında, akademik bilginin aktarılma aşamasının en önemli ayaklarından birini oluşturan ders verme süreci OHAL dönemi ve sonrasında çok ciddi bir baskı ve oto-sansür alanına dönüşmüştür. Derste kullanılan kaynaklardan, ders içeriklerine, örneklere kadar her ifade, baskı ve denetimin aracı kılınmaktadır. Çoğu kez vurgulandığı gibi akademik özgürlüğün olmazsa olmazı ifade özgürlüğünün mümkün olmadığı bir akademik ortamda tartışma ve eleştiri de mümkün değildir. OHAL’le birlikte Barış Bildirisi imzacısı akademisyenlerin derslerinin kapatılması gibi müdahalelerle başlayan baskı, OHAL sonrasında çeşitlenerek devam etmiştir. Derslerde özgür hissetmeme ve tedirginlik, ders içeriği ve tercih edilen kavramlar üzerinden “vatan haini” ilan edilme tehlikesi, Kürtler başta olmak üzere etnik kimliklere, azınlıklara yönelik öğrencilerin Başbakanlık İletişim Merkezi (BİMER)/Cumhurbaşkanlığı İletişim Merkezi (CİMER) şikâyetleri nedeniyle uygulanan sansür ve oto-sansür, derslere çağırılan konukların denetimi, Türkiye’nin güncel politik meselelerinden uzak durma ve bunları tartışmama, akademinin hassas/sakıncalı konularına karşı yüksek hassasiyet gösterme zorunluluğu, bu nedenlerle sığlaştırılan ders içerikleri ve teknik konulara yönelme zorunluluğu “OHAL sonrasında normal” halini almıştır.

Görüşmeye katılan akademisyenlerden biri, OHAL döneminde bir belediye başkanının derse çağırılmasıyla yaşanan olayları şöyle aktarmıştır:

Bizim bölümde derse... ‘da bir tane çok ciddi müdahale oldu, hocaya müdahale oldu. O da ilginç bir vakadır...Diyarbakır’da bir hasta olan bir belediye başkanı vardı Abdullah Bey... Diyarbakır’ın beldelerinden birinin başkanı. Bizim hocamız onu, bir sürü belediye başkanını çağırıyordu. Onu da çağırdı dersine. Orada böyle büyük bir öğrenci protestosu oldu sonra bu rektörlüğe gitti disiplin soruşturması falan açıldı böyle şeyler oldu ama başkaları da geliyordu. Her partiden birisi geliyordu yani. O gelince böyle bir şey oldu. O hocamız da yani böyle muhalif falan birisi değildi... SETA’da falan çalışıyordu. Yani o kimliğe sahip olduğu için bundan herhangi bir sorun yaşamadan kurtuldu. Zaten çok ana akım birisiydi. Bir sürü bağlantısı vardı ama başka birisi yapsaydı o büyük bir sorun olurdu. Bazen de bir şeyi kimin yaptığı kimin söylediği önemli oluyor. (Öğretim Elemanı, Vakıf Üniv., İstanbul)

Başka bir akademisyen ise derslerine müdahale olup olmadığı sorusunu cevaplarırken bile çok gergindi ve konuşmasının duyulabileceği konusunda çok tedirgin olduğundan soruyu çok kısa

bir şekilde cevaplamıştır. Bu tedirginliği nedeniyle cevaplarını detaylandırması da istenmemiştir.

Müdahale olmadı ama şey hissediliyor. Herkesin ne yaptığının bilindiği, çok rahat hissetmiyoruz. Gözetleniyor gibi hissediyoruz. (Öğretim Elemanı, Devlet Üniv.)

Bariş Bildirisi imzacısı ya da soruşturması olan akademisyenlerin daha önce verdikleri derslerin ellerinden alınması ya da bu akademisyenlere hiç ders verilmemesi gibi ciddi bir yıldırma biçimine dönüşen uygulamalara da OHAL döneminde ve sonrasında çok sık başvurulmuştur:

Ben mesela sağlık Meslek Yüksekokulu'nda Yönetim Bilimleri'nde başka fakültelerde derslere giriyordum. O dersler bana geri verilmedi. Yüksek lisans öğrenci danışmanlıklarından eski öğrencilerim bana geri verilmedi. Ama böyle sorunlu kimsenin baş edemediği bir iki öğrenciyi al sen bunlarla oyalan dediler. Sadece bir ders açıldı benim adıma. Onun dışında herkes gelip diyordu ki sen doçentliğe hazırlan boş ver dersleri. Bu herkese böyle iyi bir şeymiş göründü ama aslında seni orada şey gösteren bir karar. İşlevi yok ki bu insanın. Âtıl gibi gösteren bir kurnazlıkla bunu yaptılar. Bu biraz rahatsız ediciydi tabii. Bir derse girebildim o da hani göstermelik oldu diye düşünüyorum. (Öğretim Elemanı, Devlet Üniv., Mersin)

...Bahar döneminde soruşturma başladı sonra işte bunlar bütün dersleri benden aldılar. O uygulamalı okul deneyimi denilen bir şey vardı. Onu bile aldılar. Yani hoca normalde yetmiyor onlara. Her birine bir grup verdikleri zaman hoca yetmiyor başka fakültelerden hoca istiyorlar. Onu bile vermediler. Danışmanlık vermediler. Ben de akıllılık ettim bir dilekçe verdim. Normalde şey iddia edebilirler. O bize başvuruda bulunmadı biz de vermedik. Bir dilekçeyle başvuru yaptım. Dedim ki ben kendi alanım olan... dersleri vermek istiyorum diye. Bunlar reddettiler ve gerekçesiz bir şekilde. Gerekçe göstermeden. Dekan yardımcısı dedi ki bana, "Yukardan dediler ki ona ders vermeyin onun soruşturması var," dedi. (Öğretim Elemanı, Devlet Üniv., Doğu Anadolu Bölgesi)

Akademisyenlere yönelik öğrenciler tarafından ya da kurum dışından yapılan BİMER/CİMER şikâyetleri de OHAL dönemi ve sonrasında en ciddi baskı mekanizmalarından birisi haline gelmiştir. Etnik kimliklere yönelik tartışmalar yürütmek, Kürt Sorunu, Ermeni Meselesi hakkında konuşmak, tartışmak, Türkiye'nin resmî tezlerini herhangi bir alanda eleştirmek ya da hükümeti eleştirmek "muhibir" öğrencilerin dikkat kesildiği sakıncalı/hassas konular arasında olmuştur. Bu durum öğrenci-hoca ilişkisinin olmazsa olmazı karşılıklı güven ve saygı ilişkisini de zedelemiştir. Fikirlerin özgürce tartışıldığı alanlar olması beklenen sınıflarda ders anlatmak, ağızlarından çıkan her söze, her kavrama azami dikkat göstermek zorunda kalan akademisyenler için neredeyse işkenceye dönüşmüştür. Akademik paylaşımın ve tartışmanın olmadığı bir akademide düşüncenin gelişmesi de mümkün değildir. Görüşmelere katılan akademisyenler bu ortamın yarattığı umutsuzluğu, "dersimi anlatıp eve gidiyorum", "artık kimseyle bir şey paylaşmıyorum", "düşüncelerimi açıkça söylemekten kaçınıyorum", rahat konuşabildiğim bir, iki kişi kaldı zaten" sözleriyle dile getirmişlerdir.

Kendisiyle görüülen bir akademisyen, dersinde Ermeni Sorunu hakkında tartışmaya çalıştığı günü ve sonrasını şöyle aktarmıştır:

24 Nisan bir ders gününe denk geldi. 24 Nisan benim için çok özel bir gün. Ermeni Soykırımı'nın yıldönümü ve o gün dersin konusu etnisiteydi. Derste Ermeni Soykırımı konusunu açtım. "Bu konuda ne düşünüyorsunuz?" diye sordum. Hiçbir öğrenci bu konuda konuşmak bile istemiyor. Çünkü "Bu konuyu açarsak bize geri dönüşü çok kötü olur. Biz çok zor durumda kalırız" diye düşünüyorlar. Bu konuyu açtım ama illa bir Soykırım olmuştur demedim. "Böyle iddialar var, o gün yaşananlar Ermeni Soykırımı olarak adlandırılıyor. Birçok Ermeni soykırımı uğradıklarını düşünüyor, bu konuda ne düşünüyorsunuz?" diye sordum. Bu sorulardan bir öğrenci çok rahatsız oldu ve dersten çıktı. Ama hiçbir şey söylemedi. Onun beni şikâyet etmiş olabileceğini düşünüyorum. Ama tabii bilmiyorum, emin değilim. Ders verdiğim bölüm psikoloji bölümüydü. Sözleşmeli olarak ders veriyordum. Sosyolojiye giriş dersi. Dönemin ardından benim sözleşmemi uzatmadılar. Bir dönem ders verdim sözleşmem uzatılmadı. Beni bölüme tavsiye eden arkadaşım bölüm başkanını arıyor. Diyor ki ...'nın sözleşmesini niye uzatmadınız. Bölüm başkanı da diyor ki biz ...'dan memnunduk, öğrenciler de memnundu ama yukarıdan talep geldi, emir yukarıdan geldi, telefonda söyleyemem çok gizli, onunla çalışamayız" diyor. Artık yukarıdan ne geldiyse benim hakkımda. Beni öğrenciler mi şikâyet etti yoksa ismimi Google'dan mı aradılar ya da başka bir şey mi oldu. Bu telefon görüşmesinin ardından arkadaşım bölüm başkanı ile yüz yüze görüşemedi ve yurtdışına çıktı. Konu böyle kaldı. Yani sözleşmemin neden uzatılmadığını öğrenemedim. (İstanbul)

Herhangi bir şikâyetten kaynaklanıp kaynaklanmadığı bilinmeyen başka bir olay da üniversite yönetimlerinin ders içeriklerine yönelik bölümlere gönderdiği sansür metnidir. Bu yaşanan olay, şikâyet üzerine gerçekleşmemişse bile akademisyenlerin derslerinin gözlemlendiğinin bir göstergesidir. Bir akademisyen bu konuda tanık olduğu olayı şöyle aktarmıştır:

Münferit örnekler de var hepimizi ilgilendiren bir örnek de oldu. Bir rektör yardımcısı bir gün bölümümüze, bölüm başkanlığımıza şey yazısı göndermiş ve bunu bölüm başkanlığı daha sonra hepimize imza karşılığı dağıttı yazıyı. Yazıda şunu söylüyordu. Derslerde siyasi içerikli konuşmalar yapıldığı konusunda şikâyet alınmıştır. Bu konuda öğretim üyelerimizin azami dikkat göstermesi ve böylesi içerikli konuşmalar yapmamaları gibi laf, böyle iki cümlelik bir şey. Ama içinde tehdit de içeren şey de içeren bir müdahale bu. Böyle saçma bir yazının bölüme imza karşılığı dağıtılmaması gerekiyordu zaten. İkinci saçmalığı da bölüm başkanı yapmış oldu... Kim kime ne demek istiyor burada belli değil... dediğimiz şey zaten siyasettir. ... Siyaset diye bir bilim alanı var çalıştığımız... diye bir alan var. Siyaset zaten işimizin bir parçası. Yani derslerimizde siyasete girmeden zaten konuşma yapmamızın bir şansı yok bilimsel olarak. (Öğretim Elemanı, Devlet Üniv., İstanbul)

İktisatçı bir hocamızın derste kullandığı devletle ilgili yorumlar ifadeler. Ama bu tabii devleti şey değerlendiren gayet bilimsel değerlendiren cümleler. Bunlar öğrencilere tuhaf geldi anladığım kadarıyla. O süreçlere yardımcı olduğum için biliyorum o BİMER, CİMER başvurusunu. Böyle bir sebebi. (Öğretim Elemanı, Devlet Üniv., Mersin)

Şaşırtıcı başka bir örnek ise öğrencilerin BİMER/CİMER şikâyetlerini kendilerinin ahlak ve etik dışı eylemlerini meşrulaştırmanın, bu tür eylemlerin sorumluluğundan kaçmanın bir aracına dönüştürmüş olmalarıdır. Ayrıca politik içerikler dışında öğrencilerin hocalarını, derse girmedeği, dersi iyi anlatmadığı için de şikâyet ettiklerinden bahsedilmiştir. Görüşmeye katılan akademisyen yaşadığı olayı şöyle ifade etmiştir:

...bizim okulda şey vardı. Hocalar sınavı bırakıp gidiyordu. Devlet üniversitelerindeki gibi değil, bizde bayağı dört göz gezeceksin ve kopya çeken bulacaksın. Sen bulamazsan ve hoca onun kâğıt okuması sırasında fark ederse seni çağırıyor, bu nasıl kopya çektin. Sen onu görmek zorundasın bizde böyle bir sorumluluk vardı. Kopya çektiğini görüyordum. En son zamanlarda o hale gelmişti benim açımdan. Ben zaten kimsenin kâğıdına kolay kolay müdahale etmem ama birisi zenginliğini kopyada kullanırsa müdahale ederim. Sınıfsal bir tepki benimkisi. Bluetoothlar bilmem neler. Aklımın ermediği şeyler. Müdahale etmişim. Seni BİMER'e CİMER'e şikâyet ederim demişti bana direkt. Ben neye uğradığımı şaşırđım. Müdahale ettim ona ama bir sonraki müdahalede düşünmüştüm onu. Bir ders değil, sınav esnasında karşılaştığın bir şey. Bir sonraki adımın çok kötü olacağına fark ediyordum. Ve devlet her sınıfta muhbirleri var, dışarıdan. Onu çok açık görüyorduk. Bana açık açık söylüyorlardı. Seni adliyede Nuriye, Semih mahkemesinde gördüm diyor öğrenci sınav esnasında bana. "Adliyenin altında bağırıyordun hocam" demişti. Çok endişeliydim. (Öğretim Elemanı, Vakıf Üniv., Ankara)

Derinlemesine görüşmeler sonucunda ortaya çıkan daha genel bir gözlemden bahsedilebilir: OHAL öncesinde ve OHAL döneminde çok sayıda BİMER/CİMER şikâyetine tanık olunmuştur.⁴³ Oysa OHAL sonrasında oto-sansürün, akademisyenlerin "normali" haline dönüşmesiyle yakından ilişkili olarak şikâyetlerin de sayısı azalmıştır. OHAL döneminin KHK ihraçları, ortadan kalkan iş güvenceleri gibi ağır hak ihlalleri nedeniyle herhangi bir kurumda çalışmakta olan akademisyenler daha da tedirgin, dikkatli, daha çok baskı altında olduklarından oto-sansüre daha çok başvurumaktadırlar. Dolayısıyla görüşmeciler akademisyenlerin çoğu şikâyet gibi bir olayın başlarına şu an gelmediğini ama her an gelebileceği kaygısıyla hareket ettiklerini ifade etmişlerdir. COVID-19 salgını sonrasında kayıt altına alınan uzaktan eğitimin yarattığı artan oto-sansür ve ders içeriklerinin mecburen teknikleşmesi de öğrenci şikâyetlerinin azalmasının bir başka nedeni olarak kabul edilebilir.

Görüşülen akademisyenler çalışma alanları bağlamında kendilerine sorun yaratabilecek konularda oto-sansüre başvurduklarını ifade etmişlerdir:

Uzun zamandır otosansür uyguluyoruz. Mesela Türkiye ilgili çalışmayı çok tercih etmiyoruz. Çok kötü ama böyle yapmak durumundayız. Kesinlikle uyguluyorum. Örnek verirken Türkiye ile ilgili konulara girmiyorum. (Öğretim Elemanı, Devlet Üniv. İç Anadolu)

Marx anlatamadığını artık derslerde hoca bahsediyordu. Ülkücü öğrenciler nedeniyle Atatürk eleştirisi yapamadıklarını söylüyorlardı. Ben odamda bile arkadaşlarla konuşurken önceden Kürdistan dediğim ya da HDP Kürt siyaseti vs dediğim şeyleri artık çok açık söyleyemez oldum. Bu odadakilerin dışında dinleniyoruz kaygısı. Bir ara oda telefonumda sorun vardı. Ben teknik servisi aradım. ... Hocam siz dinleniyorsunuz dedi. Ve uzun süredir dinleniyorsunuz dedi. Bu benim kişisel tarihimle de çakıştı ama bu OHAL fırsatçılığı herkesi yaftalama, sürekli karalama, o imzacı o zaman terörist. (Öğretim Elemanı, Vakıf Üniv., Ankara)

⁴³ İnsan Hakları Okulu'nun 2019 raporuna göre her on akademisyenden biri kendisiyle ilgili OHAL döneminde çeşitli mercilere şikâyetlerde bulunulduğunu, öğrencilerin %19'u OHAL öncesinde ve %28'i de OHAL döneminde öğretim elamanlarını ders içeriği, ders anlatımı, sınav soruları, yayınları vs. nedeniyle BİMER/CİMER'e şikâyet eden öğrencileri tanıdıklarını dile getirmişlerdir. Bkz. Özdemir ve Ördök, a.g.e., s. 41.

Ayrıca öğrencilerin, belirli konularda hocalarını, konuşmaları için kışkırttıkları da dile getirilmiştir. Bir akademisyen bu tür durumlarda tartışmayı teknik, bilimsel alanlara çekerek tartışmanın yönünü değiştirdiğini ifade etmiştir:

Bazen iktidar ile ilgili sorular gelebiliyor. Kışkırtacak şekilde. Onları bertaraf etmeye çalışıyorum, cevaplamıyorum veya konuyu değiştiriyorum, politik cevap vermeye çalışıyorum. Mesela demokrasi kuramları dersinde Anayasa Mahkemesi ile iktidarın yaşadığı çatışma üzerinden bir soru soruyor öğrenci. Diyorum ki bizim konumuz Rousseau. Rousseau üzerinden konuşalım bunu diyorum. Seni bir şekilde istedikleri cümleyi ağızından alabilecekleri sorular tavırlarla karşılaşabiliyorsun. İster istemez, minimum da olsa oto-sansür uyguluyorum. Çünkü orada kendi fikirlerimi rahatça özgürce dile getiremezsin. Durum belli. (Öğretim Elemanı, Devlet Üniv., Karadeniz Bölgesi-1)

Ya da öğrencilerin, derste konuşulmasını uygun görmedikleri konularda hocalarına uyarıda buldukları örnekler mevcuttur:

Bazı konulara girmemeye, girmeye çalıştığımda da sınıfın reaksiyonunu gördüğüm anda tamam deyip konu değiştirdiğim birkaç şey olmuştu...Türkiye’de çok kültürlülük farklı kültürler kimlikler vs’ler konusunu biz Amerika’daki siyahiler üzerinden okuyoruz. Çok kültürlü toplum işte Amerika’daki Hispanikler, siyahiler. Orada işte bir derste şey demiştim. Garip reaksiyonlar gerçekten yani bunlar. Şimdi arkadaşlar biz çok kültürlülüğü Amerika toplumu üzerinden okuyoruz ama kendi toplumumuza da bakabilir aslında dediğimde heyecanlı Dersimli bir çocuk ben Dersimliyim hocam, biz de öyle böyle diye konuya girmişti. Bir başka milliyetçi çocuk onu susturdu. Sonra bir öğrenci bana dönüp şey demişti, bir kız öğrenci. Yalnız hocam bu konuların yeri burası değil, burada konuşmayalım bunları demişti. Ben de orada hani gene böyle burayı konuşmayacaksınız madem tekrar Amerika’ya dönelim deyip konuyu çevirip döndürmüştüm. Çünkü sinyali almıştım. (Öğretim Elemanı, Devlet Üniv., Ankara-1)

Kürt Sorunu çalışan başka bir akademisyenin de “Derslerinizde oto-sansür uyguluyor musunuz?” sorusuna verdiği cevap şöyledir:

Yani bir şeyi bir şekilde ifade edeceğime başka şekilde ifade etmenin yolunu bularak. Ama o cümleyi aynı sertlikte keskinlikte söylemek değil de daha yumuşatarak hatta daha hani düzgünce akademik referanslarıyla söylemek konusunda daha dikkatli olmaya başladım tabii. Ya da diyelim ki atıyorum işte *comparative government*’ı ben *ethnic consensualism* ondan sonra *right to secession* ben çok rahat anlatırdım. Mesela Kürt meselesinden çok örnekler verirdim ondan sonra şeye bir süre sonra o örnekleri İrlanda falan vermeye başladım. İşte ne bileyim dünyadan örneklerle vs. bir şey söylüyorum. Kızım sana söylüyorum gelinim sen anla şekline gelen daha böyle bir *indirect* diyalog olma hali oldu. (Öğretim Elemanı, Vakıf Üniv., İstanbul)

IV.II. Yöneticilerin Derslere Müdahalesi: Telkinler

Akademisyenlere öğrencilerinin derslerden, jürilerden geçirilip geçirilmemesi konusunda kendilerine telkinde bulunup bulunulmadığı da sorulmuştur. Bu telkinlere maruz kalan akademisyenlerin cevapları genellikle olumsuz olmakla birlikte bir akademisyen Barış Bildirisi imzacısı olduğu için daha önce hakkında açılan soruşturmanın yarattığı baskı nedeniyle kendisini mecbur hissettiğini ifade etmiştir. Görüşmecilerin bu konudaki bazı aktarımları şu şekildedir:

Evet. Dönem öyle bir dönem ki. Bir tez okuyorum tezde eleştirilerim var. İşte bu dönem o tezi de geçirelim gibi bir şey. Hatta kendi raporumu hazırlamama bile izin verilmedi. Doğrudan imzayı atmam beklendi. Zaten o dönem KHK'lı olduğum için bunlara da ses çıkaracak durumda kalamamıştım yani. Onun için de bir yara olarak kaldı. (Öğretim Elemanı, Devlet Üniv., Mersin)

Olmuştu bir kere öyle bir şeyle karşılaştım. Rektörden isim geldi. Tezli yüksek lisansa öğrenci alacaktık. İşte şu ismin alınması ile ilgili diye yazılı sınavın ona göre değerlendirilmesi ile ilgili bir şey. Ben asla böyle bir şey yapmayacağımı söyledim bir daha da beni o jüriye almadılar zaten. Sonra ne yaptılar bilmiyorum. (Öğretim Elemanı, Devlet Üniv., Karadeniz Bölgesi-2)

V. Temel Haklar Bağlamındaki Akademik Hak İhlalleri

V.I Siyasi Görüş, Etnik Kimlik, Sendika Üyeliği ve Cinsel Yönelimin Neden Olduğu Hak İhlalleri: İhraçlar ve Soruşturmalar

OHAL döneminin en yaygın hak ihlallerinden biri “hukuksuzluğun ve keyfiliğin” biçimi olan KHK’ler ya da sözleşmelerin yenilenmemesi yoluyla akademisyenlerin çalışma haklarının engellenmesidir.

Olağanüstü Hal İşlemleri İnceleme Komisyonu’nun 2020 yılının Aralık ayında yayınladığı rapora göre, 1 Eylül 2016’dan itibaren Olağanüstü hal kapsamında yayımlanan KHK’ler ile 125.678’i kamu görevinden çıkarma olmak üzere (3.213 rütbe alma, 270 yurtdışı öğrencilikle ilişkisi kesilme, 2.761 kurum ve kuruluş kapatma) toplam 131.922 tedbir işlemi gerçekleştirilmiştir.⁴⁴ Sadece “Bu Suça Ortak Olmayacağız” Bildirisi imzacılarından 516 akademisyen terör örgütü ile iltisaklı veya irtibatlı olmaları gerekçe gösterilerek 15 Temmuz 2016’daki darbe girişimi sonrası ilan edilen KHK’lerle görevlerinden ihraç edilmiş, açığa alınmış, istifa veya emekliliğe zorlanma yoluyla üniversitelerden uzaklaştırılmıştır. Anayasa’nın 130. maddesine göre öğretim elemanları, üniversite yönetim ve denetim organlarıyla, Yükseköğretim Kurulu’nun veya üniversitelerin yetkili organlarının dışında kalan makamlarca görevlerinden uzaklaştırılmazlar. Bu maddeye göre KHK’ler yoluyla ihraç hukuksuzdur.⁴⁵ Bu hukuksuzluğa ek olarak, OHAL sonrasında ilk kez ve yeniden atamalarda uygulanan herhangi bir denetime tabi olmayan, keyfi denilebilecek, yöneticilerin inisiyatifine bırakılmış güvenlik soruşturmaları yoluyla ihraç edilen barış akademisyenlerinin herhangi bir kamu ya da vakıf üniversitesinde çalışma olanakları da ellerinden alınmıştır.

26 Temmuz 2019’da Anayasa Mahkemesi Barış Bildirisi’ni imzaladıkları için yargılanan akademisyenlerden 9’unun bireysel başvurusunu karara bağlamış ve bildiriyi imzaladıkları için “silahlı terör örgütü propagandası yapmak” suçundan cezalandırılmaları nedeniyle ifade özgürlüklerinin ihlal edildiği kararına varmıştır. Anayasa Mahkemesi ve ceza mahkemeleri Barış Bildirisini imzalayan akademisyenler ile ilgili kesin ve bağlayıcı kararını vermiştir. AYM ve ceza mahkemelerine göre bildiriyi imzalamak suç değildir. Bildiriyi imzalayan

⁴⁴ <https://ohalkomisyonu.tecb.gov.tr/duyurular>, [Erişim Tarihi, Aralık 2020].

⁴⁵ TİHV Akademi, <http://www.tihvakademi.org/wp-content/uploads/2019/01/%C3%87a1%C4%B1%C5%9Fma-Haklar%C4%B1Y.html>, [Erişim Tarihi, Aralık 2020].

akademisyenler beraat etmiştir.⁴⁶ Ancak beraat kararlarına rağmen akademisyenlerin görevlerine dönmeleri mümkün olmamıştır. 23 Ocak 2017’de Olağanüstü Hal İşlemleri İnceleme Komisyonu’nun kurulması ile akademisyenlerin yargı yoluna başvurma ve adil yargılanma hakları da ellerinden alınmıştır. İlk iki yıl olarak belirlenen komisyonun görev süresi 25 Aralık 2020 tarihinde bir yıl daha uzatılmıştır. Yargı sürecinin başlamaması anlamına gelen bu durum KHK’lerle ihraç edilenlerin mağduriyetlerinin devam etmesine neden olmaktadır. Komisyona yapılan 126 bin 300 başvurudan 110 bin 250’si karara bağlanmış, 12 bin 680 başvuru kabul edilmiş ve 97 bin 570 başvuru reddedilmiştir. İncelemesi devam eden başvuru sayısı ise 16 bin 50. Aradan geçen üç yıla rağmen komisyon, “Bu suçta ortak olmayacağız” başlıklı bildiriye imzalayan akademisyenler hakkında hiçbir karar vermemiştir.⁴⁷

Barış Bildirisi’ni imzaladıkları gerekçesiyle ihraç edilen akademisyenler dışında birçok akademisyene de akademik faaliyetleri, çalışma alanları, siyasi görüşleri, sendika üyeliği, etnik, dini ya da cinsel yönelimleri, gizli ya da açık biçimde gerekçe gösterilerek idari ya da adli soruşturma açılmıştır.⁴⁸ İfade özgürlüğünü ve temel insan haklarını kapsayacak biçimde gittikçe genişleyen “suç tanımı” akademisyenleri çok ciddi bir baskıyla baş başa bırakmıştır. Söz konusu gerekçelerle iş güvencesinden yoksun bırakılan akademisyenlere çalışma hakkı kapsamında uğradıkları hak ihlallerine yönelik sorular yöneltilmiştir. OHAL dönemi ve sonrasında çalışma hakkı kapsamında kimi akademisyene bir röportaj nedeniyle, kimine imzacı olması nedeniyle, kimine Gezi Parkı Eylemleri sürecindeki faaliyetleri nedeniyle soruşturmalar açılmış ya da ihraç edilmişlerdir.

Görüşülen akademisyenlerin deneyimleri ve tanıklıkları, akademisyenlere yönelik baskı, denetim ve fişlemenin Gezi Parkı Eylemleri’nden sonra başladığı düşüncesini destekler niteliktedir:

Biz Eğitim Sen’li olarak çok aktiftik, bir 10-15 kişiydik. 2013 Gezi sonrasında bizim elimize bir belge geçti. Eğitim Sen’li 10-12 kişiyi yönetim ve emniyet birlikte hareket ederek fişlemiş. Facebook fotoğraflarımız, Facebook’tan hepimizin fotoğrafları alınmış. Fotoğraflarımızın altına bir iki cümle ile nasıl terörist olduğumuz, bu 2015. Ortada barış meselesi yok. Elimize geçti bu. Bayağı dalga geçtik bununla. Çünkü isimlerimiz yanlış yazılmış, kötü fotoğraflar, altında saçma

⁴⁶ <https://www.dw.com/tr/aymden-akademisyenler-i%C3%A7in-hak-ihlali-karar%C4%B1/a-49761707>, [Erişim Tarihi, Aralık 2020].

⁴⁷ <https://www.birgun.net/haber/calisma-hakki-ayrimcilik-ve-akademik-ihraclar-ohal-komisyonu-yargi-kararlarina-uymalidir-328246>, [Erişim Tarihi, Aralık 2020].

⁴⁸ Örneğin Mardin Artuklu Üniversitesi’nde araştırma görevlisi olan bir akademisyenin cinsel yönelimi nedeniyle görev yeri değiştirilmiştir; <https://www.hurriyet.com.tr/gundem/cinsel-kimligime-mobbing-40695440>, [Erişim Tarihi, Aralık 2020].

sapan şeyler yazıyor. Bu DHKP-C'ye yakın şu bilmem neye yakın. İnsanların politik angajmanı ile uymayan, tamamen uydurma, sosyal medya hesaplarımıza bakılarak oradan fotoğraflarımız alınarak böyle bir belge vardı. Biz rektörlüğe o zaman Eğitim Sen'li olarak bunun hesabını sorduk. Resmi yazı yazdık bu nedir diye. Doğru düzgün bir sonuç alamadığımızı hatırlıyorum. Emniyetle zaten işbirliği içinde rektörlük. 2014'te, 2015'te Gezi sonrasında tek tek çalışmaya başlamış, çoğu Eğitim Sen'li hocalar, çoğumuz gençtik, asistanlardık. Birkaç tane büyük hoca vardı, bizim kadar aktif. Ta o zamandan böyle bir şey vardı. Bizim hatamız da şuydu. Biz o dönem dalga geçtik o fişlemelerle. Hukuksal olarak Eğitim Sen olarak hesabını sorduk resmi yazılarla vs. ama kendi aramızda bu hikâyeyi o kadar ciddiye almadık. Bunu belki daha ciddiye alıp belki daha stratejik adımlar atabilirdik sonrası için. (Öğretim Elemanı, Devlet Üniv., ÖYP-Ankara)

2014 yılında bir röportaj nedeniyle. Röportaj da... dergisinde çıktı ...'de yasal bir dergi. Üç aylık çıkan bir dergi. O zaman... onu yayınlamıştı ve internette de verdi. İnternete verdikten sonra bir gün bir hoca seni atacaklar böyle şeyler paylaşma dedi. Daha o zaman 15 Temmuz, bu haziran seçimleri falan yoktu. Dedim bir şey olmaz. Ben çeviri yaptım yani. Orada Kürtçe bildiğim için yani orada gelen kişiler o heyet İstanbul'a gitmişti. Oradan Ankara'ya geldi... Ben de gittim gördüm işte. Eğitim Sen'in Genel Merkezi'nde görüştük. Gayet de güzel geçti. Adam Kürtçe ve Arapça biliyordu başka bir şey bilmiyordu. Avukattı bir de. Yani haberimizi yaptık, şey yaptık. Sonra bunlar bu polisi benim üzerime salan tabii üniversitedeki benimle ilgili sistematik mobbingi uygulayan insanlar yani... Eğer deseydiler...'yı tanırsınız iyi çocuktur deseydiler bunlar beni es geçeceklerdi ama bunu araştırın, bu adamdan size ekmek çıkar, size buradan bir bilgi çıkar dedikleri için zaten benim üzerime şey yaptılar. (Öğretim Elemanı, Devlet Üniv., Doğu Anadolu Bölgesi)

Görüşülen akademisyenlerden biri barış imzacısı olmasından dolayı çalıştığı kurumda herhangi bir sorun yaşamazken kurum dışından yapılan şikâyetler sonucunda hakkında 13 soruşturma açıldığını aktarmıştır:

Ben soruşturma geçirdim bu arada imzadan kaynaklı. Şubat ayında soruşturma geçirdikten sonra bunlar benim soruşturmamı aylar sonra cezaya gerek yoktur vs. diye kapattılar ve benim soruşturmacım da bu mektuba katkı sunan adam. Üniversitede doçent... diye bir adam. Bunu öğrendikten sonra ne oluyor diye sürece bakarken YÖK talimatı ile üniversiteye bir soruşturma daha geldi. O mektuplar elinde ve mektuba dair benden savunma bekleniyor. Mektupta her şey var. Ben 10 Ekim Katliamı yaralıyım aynı zamanda. 10 Ekim Derneği'nin bir üyesi olmak. Nuriye Semih'in arkadaşı olmak, onlarla ilgili yazılarım vardı. Benim bütün yazılarım Sendika org'da, Gazete Duvar'da hepsi dosyaya konmuş hepsi de PKK'ye YPG'ye methiyeler düzmek olarak ifade edilmiş. Ben terör örgütü üyesiymişim, okul içinde de faaliyetlerime okul göz yumduğu oranda devam ediyordum diyen bir mektup. Bu mektup her yere gitti. Emniyete, YÖK'e, BİMER'e, CİMER'e, ... Üniversitesi'ne, Tez danışmanlarıma... bir ay önce .....'ya, çünkü yeni danışmanım o. Herkese bir şekilde ulaştırıldı o mektup. Ve ben 13 tane yanlış hatırlamıyorsam soruşturma geçirdim. Bunların bir kısmı YÖK'ten bir kısmı doğrudan... Üniversitesinde, bir kısmı... Üniversitesi'nde olmak üzere çokça böyle artık hatırlamıyorum ne kadar soruşturma geçirdiğimi. Soruşturmanın her birisinde de idari soruşturmaya söz konusu olmayacak sorular soruldu. Öcalan'ı tanıyor musun, PKK hakkında ne düşünüyorsun, tipik şeyler, mahkemede sorulan sorular, BAK imzasından kaynaklı. Mektuptan sonra 13 soruşturma geçirdim. Mektuptan önce bir tane soruşturma geçirmişim aynı zamanda da İstanbul ve Ankara'da BAK'tan kaynaklı bir davam vardı zaten herkesin olduğu gibi. (Öğretim Elemanı, Vakıf Üniv., Ankara)

Başka bir akademisyen, doktora sonrasında çalışmaya başladığı kuruma girer girmez sadece muhalif kimliğinden kaynaklı, kimin yaptığı belli olmayan şikâyetler, internet haberleri vs. nedeniyle görevden uzaklaştırılmıştır. Bu süreçte yaşadığı zorlukları ve akademide özellikle hiyerarşinin alt basamaklarındaysanız iş güvencesinin ne kadar zayıf olduğunu, kendini

güvende hissetmek için daha çok yayın yapıp doçent olmaya çalıştığını dile getirmiştir. Akademisyenin deneyimleri, akademik yükseltme ve performans kriterlerinin iş güvencesinin önündeki ciddi bir engel ve keyfi kararların bahanesi olarak kullanılabilceği gerçeğinin de somut örneği olması açısından ayrıca önemlidir:

Daha girer girmez bir şikâyet yüzünden bir soruşturma başlatılacağını duydum... Benimle ilgili herhalde internet üzerinden. Güvenlik soruşturmasından geçmişim, kayıtlı bir şeyim yoktu o anlamda. İnternette çıkan benimle ilgili haberle, editör olduğum bir kitap falan. Kimin olduğuna emin olamıyoruz ve üniversiteye iletilmiş, üniversite de beni bununla ilgili. İlk önce durum çok ciddi değildi böyle bir şey var falan gibi. Hukuki olarak da dayanağı olmayan şeyler, internet haberleri vardı. Sadece hukuki olarak net olan Haziran Hareketi ve... hoca için imza atmam bir de editörü olduğum... ilgili yazdığım editör olduğum bir kitap vardı kanıt teşkil edecek. Ona rağmen açılmayacağını söylediler. Sonra Haziran ayında açtılar 2018 Haziran'ında. Çağrı metni de çok kötüydü. Soy ismim bile çok kötü yazılmıştı. O dönem darbe dönemi idi ve buna dayanarak darbeye gidecek süreci hazırlayacak bir şey de şey oldum. Haziran'la bağlantılı olarak. Dolayısıyla şok oldum. Soruşturmacım bana "kamu görevinden uzaklaştırılabilirsiniz, istifa etseniz daha iyi olur" dedi. Haziran ayından Kasım'a kadar sürekli sürekli soruşturma dosyasına çeşitli şeyler eklendi ve ben buna ilişkin sürekli savunma yapmak zorunda kaldım ve haftada bir telefonla aranıyordum şu var, bu var. Sürekli bir şey, uzak ve aracım da yok. Ayrıca benim için bir işkence. Hukuki olarak destek alacağım çok kimse olmadı, ben de kendim yaptım savunmamı. Hukuk müşaviri de yardım etti. Hukuki olarak reddederseniz, ben yaptım ifade özgürlüğü gibi değil de anayasaya ve yasalara bağlıyım gibi bir şey o hususta şey yaparız dedi. Müşavir olumlu bir şey söyledi, daha kötü davranabilirdi. O biraz faydalı oldu benim için... Çok yalnız hissettim o dönemde. Çok yoruldum. Yani psikolojik olarak çok yıprandım. Hala şeyi vardır üzerimde. Bir kere savunma vermek başkadır, sürekli sürekli vermek başkadır. Onun dolayısıyla çok yıpratıcı oldu. Bilemiyorum dengeler nedir? Bu sürecin benim açımdan daha kötü olmaması için uzaklaştırma, korumak için denen o, çünkü daha da kötü hale gelebilirdi benim adıma. Çünkü o zamanda şeyler çıkıyordu. Kanun Hükmünde Kararname yoktu ama Cumhurbaşkanı Kararnamesine girebileceğimden endişe ediliyordu. O yüzden biraz daha uzaklaştırmak için konuştular benimle. Bir ay sonra dediler ama daha erken oldu. Sabah kalktığımda maaşım blokeli görünüyordu tüm hepsi. Uzaklaştırma ama neden hepsi bloke, atıldım mı diye düşündüm. O gün de ayrı bir sabahın köründe herkesi aramakla meşgul oldum o da acı bir deneyimdi benim için. Soruşturma sonuçlanmadı da soruşturmanın selameti için uzaklaştırıldım. Altı ay devam etti daha. Toplamda 12 ay devam etti. Kesinti olduğu için bloke koymuşlar. Kapıdaki titri söktüler, kilidi değiştirmişler, hukuki olarak öyle. Ama okuldakiler, "hocam kusura bakmayın biz de çok şaşırдық", insanlarla ilişkim açısından bir sıkıntı yoktu, fakülte sekreteri olsun, diğer hocalar olsun, "hocam çok üzüldük siz okula gelip çalışan nadir insanlardansınız" diye destek aldım. Ben burada yokken arkamdan iyi konuşmuş herkes diye duydum. Bunların da soruşturmanın gitmesi açısından olumlu olduğunu duydum. Memurla sert şeyler oldu, konuşma seviyeleri ile ilgili. Ders yarım kaldı, vize olmadan uzaklaştırma aldım. Öldürmeyip süründürmek gibi bir şey... Hukuk müşaviri de sizin açınızdan iyi olur dedi. Durum vahim dedi sürekli şikâyet geliyor. O da biraz daha şeyde kalsanız, herkes unutsa bunu. Hukuki olan bir şey olmadığını biliyorum dedi. Kitap yasalara uygun, attığım imza sadece bir tane akademisyenin özlük haklarını korumak için attım. Bunlara hukuka doğrudan aykırılık teşkil etmediği için de benim eski okulumdan da şikâyetler gelmiş, o da ayrıca şeyi alevlendirdi. Şimdi söyleyemeyeceğim benim alakam olmayan gruplarla anıldığım iddia etmişler. Yasadışı şeylerle beni suçlamışlar. Emniyet'ten, MİT'ten, ...'dan, ...Üniversitesi'nden bayağı bir soruşturma oldu. 2019 Mayıs'ında iade oldum göreve. Tüm haklarım geri verildi. Çok yıprandım. Eski şeyime kavuşamadım. Ondan sonra da bayağı yoğun bir anksiyete hastası oldum. Burada hiçbir zaman buranın personeliyim gibi hissetmiyorum hiçbir zaman. İşim var gibi hissetmiyorum mesela. Harcama yapmaktan korkuyorum mesela. Her şey gidebilir çünkü. O yüzden sürekli çalışıyorum. Acayip çalışıyorum. Dolayısıyla şeye yöneldim yani kendi gücümü toplamak için. Bu sefer de güvenceye almak için, doçent olayım en azından. Güvence ya da işte bir referansım bir şey olsa diye. Dediğim gibi harcama pratiklerim, hayata bakışım tamamıyla değişti, her şey olabilir, hayatta ve akademide her şey olabilir. Tamamıyla depresif değilim ama, yavaş yavaş toparlanıyorum. (Öğretim Elemanı, Devlet Üniv., İç Anadolu)

Akademisyenlere etnik kimlikleri nedeniyle doğrudan adli ya da idari soruşturma açılmamış olsa da siyasi görüşleri nedeniyle açılan soruşturma süreçlerinde, etnik kimliklerine suç unsuru muamelesi yapılmış ve sorgulamaya dâhil edilmiştir. Bazıları ise herhangi bir konuda soruşturma geçirmemiş olsalar bile siyasi görüşleri, sendika üyelikleri konusunda baskı altında hissettiklerini ifade etmişlerdir.

Doğrudan soruşturma geçirmedim ama soruşturmada bunlar soruldu. Soruşturmanın temeli PKK bilmem ne ama o mektupta Alevi, Kürt yazıyormuş... Üniversitesi'ndeki soruşturmacım bana yanlış anlama ama Kürt müsün? dedi. İçeriğinde soruluyordu. Şu siyasetle, bu siyasetle bir ilgin var mı? (Öğretim Elemanı, Vakıf Üniv., Ankara)

Doğduğum yerden dolayı çok sıkıntı yaşadım. Birisine ben Hakkâriliyim dediğim zaman bile insanların yüzü ekşiyordu. Yakıştıramıyorlardı. Ya Hakkârili, Kürt, terörist burada ne işi var. Böyle bir denklem vardı. (Öğretim Elemanı, Devlet Üniv., Doğu Anadolu Bölgesi)

Şimdi bu bütün atılma süreçlerim benim sanki politik yaklaşımım gibi göründü ama bizimle birlikte atılan bir başka arkadaşım işte imzacı değil vs. onun Arap-Alevi kimliği vardı. Benim de Arap-Alevi kimliğim var. Şimdi o kimlikten dolayı onun baskı altına girdiğini düşündüm... Diğer atılan arkadaşın niye atıldığını hala bilmiyoruz. Tekrar mahkemeye iki kere geri döndü iki kere atıldı. Normalde görev süresi üç yıllık yapılırdı sonra iki yıla düştü. Şimdi bu arkadaşımı sadece bir yıllığına atadılar. (Öğretim Elemanı, Devlet Üniv., Mersin)

Merkez ya da merkez dışındaki üniversitelerde Eğitim Sen'e üye olmak başlı başına bir sorun teşkil etmektedir. Özellikle merkez dışındaki çoğu üniversitede sendika üyeliği söz konusu bile edilemiyor. Sendika üyesi olmayanlar, üye olduklarında Eğitim Sen'i başlarına bela açan bir kuruluş olarak gören üniversite yönetimi ile sorun yaşayacaklarından emin oldukları için böyle bir olasılığı bile düşünmüyor.

Burada sendika üyesi değilim zaten. Baskı hissediyorum tabii ki. Olsam politik olarak sıkıntı yaşarım. (Öğretim Elemanı, Vakıf Üniv., İç Anadolu Bölgesi)

...sendika üyesiydik hepimiz. Eğitim Sen üyesi olan hepsi birçoğu Eğitim Sen üyesi olan tek departman bizdik...da. O büyük bir şey sorun oluyordu yani. İstifa edin, şey yapın ya da işte karşı sendika kurma hareketleri işte arkadaşlarla konuşup onları başka sendikaya geçirme hareketleri falan. (Öğretim Elemanı, Vakıf Üniv., İstanbul)

OHAL döneminde yöneticilerin elinde önemli birer baskı aracı haline dönüşen soruşturmaların, akademisyenin kimliğini, sendika üyeliğini, siyasi görüşünü aşip ailesinin faaliyetlerinin denetlenmesine kadar genişlediği aşağıdaki aktarım örnelemektedir:

Sendikal sebeplerle güvenlik soruşturması geçirdiği için işinden yani güvenlik soruşturması olumsuz gelen bir arkadaşımız oldu. Sonra mahkeme yoluyla öğrendik ki güvenlik soruşturmasının olumsuzluk nedeni babasının yıllar önce katıldığı bir nevroz. O da mahkeme yoluyla geri döndü. Bu tür şeyler insanların kimlikleri nedeniyle fişlendiğine dair büyük ipuçları. Tabii bunu nasıl ispatlayacağız ki. (Öğretim Elemanı, Devlet Üniv., Mersin)

V. II. Akademinin Yeni Normali: Yıldırma (Mobbing)

Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı Çalışma Genel Müdürlüğü'nün (ÇSGB ÇGM) “İşyerlerinde Psikolojik Taciz (Mobbing) Bilgilendirme Rehberi”ne göre yıldırma (mobbing) şöyle tanımlanmaktadır: İşyerlerinde bir veya birden fazla kişi tarafından diğer kişi ya da kişilere yönelik gerçekleştirilen, belirli bir süre sistematik biçimde devam eden, pasifize etme veya işten uzaklaştırmayı amaçlayan; mağdur ya da mağdurların kişilik değerlerine, mesleki durumlarına, sosyal ilişkilerine veya sağlıklarına zarar veren; kötü niyetli, kasıtlı, olumsuz tutum ve davranışlar bütünüdür.⁴⁹

OHAL dönemi ve sonrasında baskının yoğun biçimde gerçekleştiği alanlardan biri de kadro tahsisidir. Kadrolar üzerinden yürütülen politika, akademisyenlerin Barış Bildirisine imza attıkları için haksız ve hukuksuz bir biçimde kamudan ihraç edilmelerinden sonra üniversitelerde muhalif olan, öteki olan herkesi tasfiye etmenin birincil aracı haline dönüştürülmüştür. Soruşturmalar ve yıldırma gibi baskı araçları ile iş güvenliğinin zayıflatılmasının da etkisi ile akademisyenler kadro tahsisi üzerinden kendilerini tehdit altında hissetmektedirler.

Yukarıya alınan yıldırma (mobbing) tanımına istinaden görüşmeye katılan akademisyenlere, akademik faaliyetleri, siyasi görüşleri, sendika üyeliği, etnik, dini kimlikleri ya da cinsel yönelimleri nedeniyle mobbinge uğrayıp uğramadıkları sorusu yöneltmiştir. Özellikle OHAL dönemi ve sonrasında akademisyenlerin kadro atamalarının yapılmaması en sık karşılaşılan mobbing halini almıştır. Akademisyenleri istifaya mecbur bırakana kadar mobbingin devam ettiği durumlar yaşanmıştır. Mobbinge maruz kalan akademisyenler çalışma isteklerini yitirmekte ve akademiye olan inançları olumsuz biçimde etkilenmektedir.

Ben geçen yıl eylül ayında doçentliğimi aldım üniversitelerarası Kurul'dan. Şimdi Aralık ayındayız. Bir sene iki ay olmuş kadrom verilmiyor ve defalarca kadroya çıkıldı okulda. Benden sonra aynı bölümde çalıştığım bir arkadaş doçentlik aldı. Onun zaten okulda yönetici konumuna falan aldılar, bana kadro verilmiyor. İşte şey mecburi hizmetim var. Üç buçuk yıl kalmıştı. Üç buçuk yıl sonra siz zaten buradan gitmeyi düşünüyorsunuz burayı zaten bir basamak olarak kullanıyorsunuz diye saçma sapan iddialarla benim özlük hakkımı gasp ettiler yani. Rektörle de konuştum bununla alakalı. O da işte akademik başarımın farkında olduklarını, benimle ilgili bir sıkıntı olmadığını, olumsuz bir şey duymadığını ama işte yakın dönemde kadro çıkma ihtimalinin pek olmadığını falan söyledi... Bunda şey olabileceğini düşünüyorum. Eşimin KHK'lı olmasının etkisi olabileceğini düşünüyorum. Fakültede bir tek ben değilim, başkaları da var kadro bekleyen. Bir süre sonra şöyle oluyor. Kadro çıktığında... biliyorsun ona kadro verilmeyeceği belli oluyor

⁴⁹ Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı (ÇSGB) (2014) *İşyerlerinde Psikolojik Taciz (Mobbing) Bilgilendirme Rehberi*, Ankara: ÇSGB Çalışma Genel Müdürlüğü, <https://www.ailevecalisma.gov.tr/media/1327/i%C5%9Fyerlerinde-psikolojik-taciz-mobbing-bilgilendirme-rehberi-2014.pdf>, [Erişim Tarihi, Aralık 2020].

artık yani. Böyle taktıkları insanlar var. İki tane benim görüştüğüm kişi vardı görüş olarak kendime yakın hissettiğim profesörlükleri gelmişti. Onların ikisi de üniversite değiştirdiler yani. Kadroların çıkmayacağı belli. Zaten öyle bir çatışmaya giriyorsunuz ki bir süre sonra onları muhatap almıyorsunuz onlar da sizi muhatap almamaya başlıyor. Öyle bir gelgitte yaşamaya başlıyorsunuz bir süre sonra. Ben okula gitmek istemiyorum uzun bir zamandır. Bu pandemi dönemi de aslında uzaktan eğitim benim işime geldi. Çünkü yüzlerini görmek istemiyorum. (Öğretim Elemanı, Devlet Üniv., Karadeniz Bölgesi-2)

Çalıştığı kurumda yaşadığı soruşturmalar nedeniyle kendisini büyük bir baskı ve tehdit altında hisseden bir akademisyen, görüşmeye katıldığı için dinleniyor olduğu gerekçesi ile rahat konuşmadığını defalarca belli etmiştir. Bu nedenle ayrıntı verememiş olsa da kurumu için mobbingin bir “kural” haline dönüştüğünü ifade etmiştir:

Artık mobbing şudur budur onlar böyle haber konusu değil, gerçeklik oldu. Kural gibi oldu. Kural aslında. Mobbingtir akademik yönetmelik, aklına ne tür şey gelirse bunlar kurallaştı. Daha fazla iş yüküne sahip olduğum da söylenebilir. (Öğretim Elemanı, Devlet Üniv., İç Anadolu Bölgesi)

OHAL dönemi ve sonrasında mobbinge maruz kalmanın en yaygın gerekçelerinden başka biri de Barış Bildirisi imzacısı olmak ya da KHK’li olmaktır. KHK’li olsa bile öğrencilik hakları devam eden bir akademisyen ise doktora sürecinde çalışmalarını sürdürürken yaşadığı zorlukları şöyle ifade etmiştir:

... Sonuç raporunu sundurtmadılar projelerin. O da aslında proje biriminin işte KHK’li olduğum için yukarıdan baskı yapmasıyla oldu. Üniversiteye giriş çıkışlarda da sorun oluyordu. Geceleri yapmaya çalıştım deneylerimi. Sabah dörtte üçte falan çıkıyordum. Çok fazla görünmemeye çalışıyordum... Yani gizliden gizliye girebiliyordum işte. Girdiğimde de yaptım deneylerimi. 7/24 yanımda olan insanlar bir anda çil yavrusu gibi dağıldılar. Kendi şeylerinden korkuyorlar. Birkaç tane arkadaşım var genç olan ama gerçekten böyle hoca diye etrafımızda gezen kimse yok oldu hepsi bir anda. Bir tek danışmanım sağ olsun hani. O bir nevi bana şey demişti. Sana yapacağım tek iyilik tezini bitirtmek olacak. Çünkü muhtemelen danışmanlarımız da ayrı ayrı baskılar gördüler. Bunları çıkarın, danışmanlık yapmayın diye. (Öğretim Elemanı, Devlet Üniv., Eskişehir)

Yine OHAL sonrasında, kurumu tarafından ihraç edilmeyen Barış Bildirisi imzacısı bir akademisyen hakkında, üniversite dışından başka bir akademisyenin “teröristi okuldan atmadılar” gibi şikâyetleri nedeniyle çok sayıda soruşturma açılmış, akademisyen iki kez tez danışmanı tarafından bırakılmış ve hakkında açılan soruşturmalar nedeniyle öğrencilik hakları gasp edilmiştir. Başka bir akademisyen de hakkında soruşturma açıldığı için iş arkadaşlarına kendisi ile ilgili telkinlerde bulunulduğundan bahsetmiştir:

Benimle dolaşan bana selam veren benimle muhabbeti olan insanlara dediler ki, tabii ben sonradan öğrendim yani samimi bir ortamda. Dediler ki bu adamla gezmeyin, bu adamla yemeğe gitmeyin, bu adamla dışarıda çay içmeyin. (Öğretim Elemanı, Devlet Üniv., Doğu Anadolu Bölgesi)

OHAL döneminde Barış Bildirisi'ni imzaladığı için iş akdi yenilenmeyen akademisyen, dava sonrası kurumuna döndüğünde ve KHK ile ikinci kez ihraç edildiğinde kurumundaki bir cenazeye katıldığında yaşadıklarını şöyle aktarmıştır:

Çok tanınıyorum orada, üniversitede. Bir kere bir arkadaşımın cenazesi için gitmiştim. O cenazede hiç kimse selam vermedi. Böyle bir şey bakışların kaçırıldığı bir ortamdı. O beni çok rahatsız etti. Göreve döndüğüm süreçte de rektör tarafından tabii fişlenmiş olduğum için insanlar açık alanlarda yanımda durmuyorlardı, mesela yemekhaneye benimle gelmiyorlardı. Şey konferans salonlarında yan koltuklarım boş oluyordu... (Öğretim Elemanı, Devlet Üniv., Mersin)

Çalıştığı kurumda insanların yaşam biçimleri üzerinden de mobbinge uğradıklarını ifade eden bir akademisyenin aktardıkları da şöyledir:

Biat etmediysen ötekisin zaten. Yani nasıl diyeyim bir gün aynı kıyafetle geldiysen çünkü kıyafetinle “aa demek arkadaşında kaldın”. Sen başkasın. İçki mi içiyorsun, gece yine takılmışsındır, böyle herkesten sana zaten damgalama oluyor. (Öğretim Elemanı, Devlet Üniv., Eskişehir)

OHAL döneminin yol açtığı baskı ortamı üniversitede çalışmaya devam edenler için büyük bir eziyete dönüşmüştür. Akademide sayıları giderek azalan muhalif akademisyenler üzerindeki baskı, “istenilmeme” olarak tezahür eden mobbing halini almıştır:

Çalıştığım kurumda ahlaki bir çöküşün olduğunu da düşünüyorum. Gerçekten orası iletişimin artık çok azaldığı, kapandığı, bir sürü küslüklerin olduğu, pek çok kişinin pek çok kişiye çeşitli sebeplerle selam vermediği bir yer haline dönüştü. Mobbing dedin, dışlanma dedin. Şunu hissediyorum, ait olmadığım bir yerdeyim. Şu kelimeyi kullanabilirim. Bir gölge gibi ya da bir hayalet gibi istenilmediğimi, ben ve birçok arkadaşım mesela. Orada olmamızın istenilmediği hisler çok baskın tabii. Dolayısıyla ait hissettiğim bir yerken ait hissetmediğim bir yerdeyim artık. Bulduğum pozisyon, yaptığım iş olarak. Somut olarak şu oldu başıma şu geldi diyemem ama istenilmeme hissi hâkim. (Öğretim Elemanı, Devlet Üniv., Ankara-2)

Görüşmelerden ortaya çıkan önemli bir sorun da akademik özgürlüğü akademisyenlere tanınan bir imtiyaz olarak savunmanın öğrenciler için başka hak ihlallerine yol açtığıdır. Bu nedenle bir hak olarak akademik özgürlük tanımının öğrencileri de kapsayacak biçimde genişletilmesi ihtiyacı bir akademisyenin anlattıklarında açıkça ifadesini bulmaktadır. Görüşülen akademisyen, öğrencilerin maruz kaldığı hak ihlallerinin özellikle Fen Bilimleri alanlarında çok yaygın biçimde yaşanmasına rağmen, hoca öğrenci hiyerarşisinin çok keskin olması nedeniyle gizlendiğini, açığa çıkarılmadığını dile getirmiştir.⁵⁰

⁵⁰ Örneğin Ankara Üniversitesi'nde Veterinerlik Fakültesinde görevli bir profesörün ortağı olduğu bir hayvan hastanesinde nöbetçi veterinerlere cinsel saldırıda bulunmasından önce de fakülteadaki öğrencilere cinsel tacizde bulunduğu ve üniversite yönetiminin bu konuda sessiz kaldığı ortaya çıkmıştır; <https://m.bianet.org/bianet/toplumsal-cinsiyet/209555-cinsel-saldiridan-tutuklanan-akademisyen-serbest-birakildi-ogrenciler-tepkili>, [Erişim Tarihi, Ocak 2021].

Böyle bir şey konuşulmuyor bile bizim alanlarımızda. Akademik özerklik ne demek. Yani öğrencilere çocuk gibi davranıyorlar. Kes sesini falan diyorlar öğrencilere yani. Bunlar normal benim alanlarda. Çık dışarı bilmem ne. Ya karşıdaki bir yetişkin. Öğrenci de bunu normalleştirmiş. Gerçekten yani şöyle diyeyim sosyal alanlar gibi değil bu alanlar. Patron köle ilişkisi gibi bir şey var aralarında yani hoca oradaki Allah gibi davranıyor, öğrenci de ona Allah'mış gibi davranıyor... Burada yanlış bir şey var. İki yetişkin konuşmuyor sanki. Teki anne baba, diğeri de çocukmuş gibi roller dağılmış. 30 yaşındaki bir insana sen orada 2000 bin lira veriyorsun ya vermiyorsun, burs o da cebinden verdiğin para değil. Ona o bursu veriyorsun diye kendini şey hissediyorsun işveren gibi hissediyor oradaki hocalar. Oradaki 30 yaşındaki öğrenci statüsünde olan yetişkin de benim sigortam yok ki diye sormuyor bana bir şey olursa ne olacak... Hangi bilimsel gelişme. Daha sen insan haklarını, temel insan haklarını karşılayamadıktan sonra bu kişinin. 15 senedir bu akademi camiasının içindeyim... Mezun olduğumda daha çocuktum aslında. Mastera o kafayla gittim, gayet idealist gittim, o kadar tertemiz gittim. Yani ben buna sömürü diyorum. Benim hangi sigortam yattı nasıl bir maaş aldım, nasıl bir gelecek yapıldı o kadar emek verdim gecemi gündüzüme kattım. Biz bu kadar emek vermişken nasıl bu kadar sömürebiliyorsunuz insanları. Kendinize üç yayın daha yazacaksınız diye... Oradan bütün zeki bütün akıllı insanlar ruh hastası olarak çıktı. Bir değil iki değil, üç değil ve hepsi gözümün önünde. (...) Birilerinin gözetlemesi, birilerinin denetlemesi birilerinin dur demesi lazım. İşte hepimiz biliyoruz değil mi tecavüz etti ya bir adam. Evet, tecavüz etti sperm örneği kayboldu. Bu nasıl olabiliyor buna nasıl cesaret edilebiliyor. Bir üniversitede oluyor bu yani. Yer yerinden oynaması lazım. Buna kadar hak ihlali. Evlerini temizletiyor hocalar, çocuklarını kreşlerinden aldirtıyorlar ve bu normalleşti. Tamam, arkadaş ilişkisi de kurulabilir ama bu böyle ilerlemiyor. Hiyerarşinin altındaki insanın yok olması ile ilgili. (Öğretim Elemanı, Devlet Üniv., Eskişehir)

V. III. İş Akitlerinin Yenilenmemesi Tehdidi

Akademisyenlere çalışma hakkı ihlali kapsamında, yine akademik faaliyetleri, siyasi görüşleri, sendika üyeliği, etnik, dini kimlikleri ya da cinsel yönelimleri nedenleriyle işlerini kaybetme korkusu yaşayıp yaşamadıkları ya da iş akitlerinin yenilenip yenilmediği ile ilgili sorular yöneltilmiştir. OHAL'de ve sonrasında işten çıkarmaların en yaygın biçimi KHK'ler yoluyla ihraç edilmeyken bir diğeri de sözleşmelerin yenilenmemesidir. Birçok üniversitede Barış Bildirisi imzacısı olan ya da muhalif olduğu düşünülen akademisyenler sözleşmelerinin yenilenmemesi tehdidi ile karşılaşmış bir kısmının da sözleşmesi yenilenmemiştir. 1 Eylül 2016'da yayımlanan 674 sayılı KHK'ya göre 33/a maddesi ile atanan ÖYP kapsamındaki araştırma görevlilerinin görev sürelerinin öğrenim süreleriyle sınırlandırılarak kadrolarının 50/d maddesi kadrolarına dönüştürülmesiyle de ÖYP'liler için güvenceli istihdam son bulmuştur.⁵¹ Buna ek olarak başka bir üniversitede lisansüstü öğrenimine devam eden ÖYP kapsamındaki araştırma görevlileri, kadrolarının olduğu üniversitelere geri çağrılmış ve 15 gün içinde dönmeyenlerin sözleşmelerinin iptal edilmesi hükme bağlanmıştır. Bu gibi gelişmelerin sonucunda, OHAL döneminde ve sonrasında siyasi görüşleri, etnik, dini ve muhalif kimlikleri nedeniyle sürekli işten atılma kaygısı ile yaşamak zorunluluğunun yanı sıra özellikle ÖYP'li akademisyenler için can güvenliği sorunu da ortaya çıkmıştır. Nitekim Cumhurbaşkanı'nın Barış Bildirisi'ne imza atan akademisyenleri hedef alan konuşmasının

⁵¹ <https://egitimsen.org.tr/oydden-50dye-gecisler-hakkinda-merak-edilen-sorular/>, [Erişim Tarihi, Aralık 2020].

ardından Düzce Üniversitesi'nde görev yapan Latife Akyüz hakkında yerel basında linç kampanyası başlatılmış ve ülkü ocaklarının basın açıklamasından sonra sosyal medya üzerinden devam eden tehditler nedeniyle akademisyen şehri terk etmek zorunda kalmıştır.⁵² Bu ve benzeri travmatik olaylar yaşanmışken ÖYP kapsamındaki bir akademisyen kadrosunun bulunduğu üniversiteye dönmeden önce yaşadığı kaygıları şöyle aktarmıştır:

Zaten ben biliyordum işimi kaybedeceğimi. Daha doğrusu, ... gideceğim [ÖYP kadrosunun bulunduğu yer kastediliyor] bunlar beni mahvedecek, mobbinge karşılık bulacağım ve belki KHK'ya yazacaklar. O zaman KHK'lar daha bitmemişti. Böyle kaygılarım çok vardı tabii. Ben ... 'ya gidip ne yapacağım. Başıma ne gelecek çok kaygılıydım. Çünkü taşradan hikâyeleri de duyuyorduk. Barış imzacılarının ne hale geldiklerini, nasıl tehditler aldıklarını biliyorduk. En büyük kaygım oydu. İşimi kaybetmek değil de bunlar beni çağırır ben oraya gidersem ben orada nasıl mücadele edeceğim nasıl baş edeceğim bununla gibi bir şeydi. (Öğretim Elemanı, Devlet Univ., ÖYP-Ankara)

2008 yılında ÖYP kadrosuna 33/a maddesi ile ataması yapılmış bir akademisyen doktora tezini bitirdikten sonra sözleşmesinin, kadrosunun bulunduğu üniversite tarafından yazılı bir belge olmadan sadece telefonla tek taraflı olarak feshedildiğini aktarmıştır:

Ben zaten ÖYP'liydim, doktora tezimi AKP üzerine yazıyorum, eleştirel bir tez ve kendi psikolojim açısından çok zor bir süreçti. ...'den çok yakın arkadaşlarım atılıyor. Çok yıpranarak yazdım tezi. Tam da tezin son iki yılı OHAL dönemi. Kendi adıma çok zorlandım ama kendime hiç sansür uygulamadım. Çünkü ben yavaş yavaş şeyi gördüm. Benim yakın bir vadede bir geleceğim yok akademide... Ama ya bu tez YÖK'te bakılır ve onaylanmazsa ve doktoramı alamazsam diye endişem oldu. İyice kızışmıştı her şey. 2018 Haziran'da ben jüriye girdim. Tonlarca insan atılmıştı vs. şey diyordum, barış akademisyeni olduğumu... Üniversitesi keşfetmedi. Çünkü benden haberleri de yok 10 yıldır. Ben imza atmışım o senede ama 10 yıldır yokum ...'deyim. Tam bir sessizlik hâkimdi ya da farkında değiller. 10 yıl önce imzayı atmışım. O ara oradaki dekan değişmiş vs. haberleri yok. Beni kimse aramadı o süreçte ...'dan. Bu 50-d'ye geçirme hikâyeleri oldu ÖYP'lileri. Hiçbirini yaşamadım onların ben. Ben de aramadım. Hiç uyandırmayayım çünkü hala OHAL sürüyordu. Ben haziranda bitirdim tezi. Ben kara kara şunu düşünüyorum. Ben bu atmosferde ...'ya gidip ne yapacağım. Ortada senet var, ortada zorunlu görev var. Ya senedi isteyecekler benden ya atacaklar. Bizim enstitüde ...ÖYP'lilere yönelik müthiş bir ayrımcılık oluştu. Daha önce öyle değildi, dönemle ilgiliydi. ÖYP'lilerden kurtulmak istiyorlardı. 15 gün içinde beni yollamanın yollarını aradılar... Hemen karşı okulla ...'yla yazışmaya başladılar. Sonra Temmuz'da olay bitti Ağustos'ta beni enstitü aradı... hanım biz ...'yla [ÖYP kadrosunun olduğu üniversite] konuştuk sizi istemiyorlar. Nasıl olur? Diyorlar ki biz zaten onu 50-d'ye geçirmişiz. Nasıl haber vermeden 50/d'ye geçiriyorlar dedim. Ben ...'yı aradım bütün gün sürdü benim konuşmam. Çünkü muhatap bulana kadar bayağı bir zaman geçti. En son akşam personel daire başkanı aradı beni... Adam çok açık bana telefonda dedi ki "... Hanım siz 50/d'liymişsiniz. Buraya gelmeyin. Biz bölümünüzden de görüş aldık. Siz burada istenmiyorsunuz size burada ihtiyacımız yok." Ben o zaman gelip dosyamı alacağım. Benim orada senedim var, senet imzaladım dedim. Bana ayrıca yazı da yollamak zorundasınız. Telefonla insan işten atılır mı, sözleşmesi feshedilir mi? dedim. Adam isterseniz zorlamayına gelen şeyler söyledi. Biz dedi senedi de imha edeceğiz dosyanızı da veremeyiz. Biz hallederiz o işlemleri, buraya gelmenizi gerektirecek hiçbir şey yok buraya gelmeyin dedi. Bayağı telefonla, elimde yazısız, gerekçesiz, resmi belge olmadan işten atılmış oldum... Müthiş bir usulsüzlükle bir telefonla işten atılmış oldum. ... Elimde hiçbir şey. Yarın bir gün senin senedin vardı, sen gelmedin derler diye ben

⁵² Cumhurbaşkanı'nın barış imzacılarını hedef alan konuşmasının ardından Düzce'de akademisyen Latife Akyüz hakkında linç kampanyası başlatılmıştır. https://www.bbc.com/turkce/haberler/2016/01/160123_akademisyen, [Erişim Tarihi, Aralık 2020].

CİMER üzerinden ...'ya yazdım ve dedim ki benim sözleşmemin tek taraflı feshinin altındaki nedenleri bana dayanakları öğrenmek istiyorum bununla ilgili elimde resmi belge olsun istiyorum. Bana gelen cevap şuydu. Zaten şu şuna göre 50-d'ye geçiş oldu. Siz zaten 50/d'li olarak şeyiniz hakkınız, zorunlu göreviniz yoktu. Aslında çok muğlak OHAL döneminde çıkan şeyleri kullanan, mevzuat değişikliklerini kullanan ama benim durumla alakası olmayan. Çünkü ben 2008 ÖYP'liyim. O zaman adı BİYEP'ti ve insanlar 33'le atanıyordu 50/d'li değil... İnsanlar KHK ile atıldı ve bir gün geri dönecekler ama benim öyle bir umudum da yok... Akademisyendim ben ve tutkuyla yaptığım bir işti. Ve şeyi anladım ben başka hiçbir işte mutlu olamayacağım. Türkiye'de yapmak hayalim var. Bu hayalimi hep diri tutmaya çalışıyorum hala. Özel üniversitelere başvurmak aklıma geldi ama bir tane bile tanıdığım yoktu Barış Akademisyeni olup özelde çalışan. Niye alsın ki beni. Çok korkuyorlar çünkü.

Sözleşmelerin yenilenmemesi daha önce herhangi bir nedenden soruşturması olan akademisyenler için ayrıca büyük bir baskı aracına dönüşmüştür. Hatta hiç soruşturması olmayanlar bile sürekli olarak bu tedirginliği yaşadıklarını ifade etmişlerdir. OHAL ve sonrasında, özellikle muhalif olduğu düşünülen akademisyenlere yönelik yöneticilerin keyfi biçimde kullandıkları en güçlü “baskı ve kontrol” aracı sözleşmelerin yenilenmemesidir.

Yaşadım tabii. Memuriyetten ceza almış, terör suçu diye üç yıl kademe durdurma cezası almıştım. Memuriyette kabul edilebilir bir şey değil. Kendi verdiği cezayı gerekçe göstererek beni atabilir mi acaba? diye düşündüm. Sözleşmem yenilenmeyebilir mi diye düşündüm. Hatta bunu bölüm başkanına da sordum... böyle bir nedenle sözleşme yenilenmede sorun yaşayabilir miyim, dediğimde o bana şey dedi, teknik olarak kendi verdiği cezayı gerekçe göstererek ikinci bir ceza alarak seni atamaz. Öyle bir şey yaparsa dava hakkın olur ve o davayı da kazanırsın, o yüzden rahat ol demişti. O kaygıyla sordum yani, hala yaşıyorum. (Öğretim Elemanı, Devlet Üniv., Ankara-1)

İmzadan sonra... ben tabii imzacı değilim, bunun şeyini her zaman yaşayacağım yani arkadaşlarımızın ne yaşadıklarını yani gördüm... ama her gün bugün gelecek bugün atılacağım her gün yani biz bunu konuşuyorduk. O bir işkence. O gerçekten bir tür gün gün yaşadığımız, yaşadıkları yani benim de orada olduğum ve çok da bir şey yapamadım orada çok çaresiz olduğum, suçlu hissettiğim bir tür yani işkenceydi yani bence. (Öğretim Elemanı, Vakıf Üniv., İstanbul)

OHAL döneminin ve ülkenin genel politik atmosferine hâkim olan hukuksuzluk nedeniyle işten atılmalar, bir tür “psikolojik terör”⁵³ ve işkence olarak yorumlanırken OHAL sonrasında bu duygu, şaşkırmama haline eşlik eden her şeyin mümkün olabileceği düşüncesine evrilmiştir. Görüşmeye katılan bir akademisyen de etnik, dini kimliği ya da cinsiyetinden dolayı zaten her an böyle bir tehdit altında olduğunu ifade etmiştir:

Türkiye'de yaşayınca Alevi ve solcu bir kültürden gelip bir kadın olarak zaten bunu her gün bekliyoruz. Özellikle KHK'lerden sonra ben şeyi bekledim. Beni de bir şekilde atarlar diye düşünüyordum ama o kadar da şey olmadı. Sahip olduğum etnik kimlik, siyasal kimlik veya toplumsal cinsiyet kimliğimden dolayı her an böyle bir şeyle karşı karşıyayım. Böyle bir şey olsa şaşırırım. (Öğretim Elemanı, Devlet Üniv., Karadeniz Bölgesi-1)

---

⁵³ Özdemir ve Ördük, a.g.e., s. 78.

OHAL'de Barış Bildirisi imzacısı olan akademisyenlerin sözleşmelerinin yenilenmemesi için jürilerin engellenmesi, akademik yayınların reddi gibi uygulamalara maruz kalınmış, iş akdinin yenilenmesi yöneticilerin takdirine bırakıldığından işten atılmalar yaşanmıştır:

Daha sonra benim işte o atılma sürecinde bu şeyden ürettiğim makalem dosyamdan çıkarılmaya çalışıldı. Hem bu nükleer makalesi hem de bu insan hakları ile ilgili ürettiğim makale, akademik dosyamdan çıkarıldı, doğrudan içeriği ile ilgili değil de işte şey dediler bunlar daha yayınlanmamış. Ama yayınlanması için izin alınmış, yayınlanacağı kesin olan şeylerdi. Dekanlık üzerinden personel daire başkanlığı üzerinden bir baskı ile akademik değil de idari bir baskı ile benim bu yayınlarımın dosyadan çıkarılması için yazışmalar yürütüldü. Onlar söyledi ben itiraz ettim... Yani buradaki dert benim puan alarak puanımı azaltıp şeye jürinin önünde dosyayı hafif bir dosya olarak sunmam yani jürinin bana olumsuz verebilmesi için iradesini sakatlamakla ilgili bir dertti. Sonra bir jüri beni olumlu geçirdi fakat jürinin o kararını beğenmeyip tekrardan jüri oluşturdu. İkinci jüri de olumlu verdi. Böyle garip bir şey oldu. Çünkü ben ikinci jüriye de uzun uzun gelişen süreci yazan mektuplar yazmıştım dosyamın içine onları koymuştum. Buna rağmen o dönem ben görev sürem uzatılmayarak rektörün takdiri ile şeyden üniversiteden atıldım. (Öğretim Elemanı, Devlet Üniv., Mersin)

Barış Bildirisi imzacısı olduğu için idari soruşturma sonucunda görevden uzaklaştırma alan bir görüşmeci, sözleşmelerin yenilenmesi sürecinde Barış Bildirisi imzacısı olmanın yanı sıra yaş faktörünün de bir engel ve ayrımcılık biçimi olarak kullanıldığını, genç akademisyenlerin daha çabuk gözden çıkarılabilir olduğunu ifade etmiştir:

Mesela ben ilk önce uzaklaştırma aldım. İdari soruşturmayı, savunmayı verirken uzaklaştırma aldım, ondan sonra sözleşmem yenilenmedi sonra da KHK ile atıldım zaten iki kez atıldım gibi bir şey oldu. Ama idari dava açıldığı sırada işte sözleşmemin yenilenmemesine bir dava açtım ve bizim dekanlık şey yazmış. “Bizim böyle bir elemana ihtiyacımız yok ki zaten” gibi bir şey yazmış ve idari davayı kaybettim. Benim dekanlıktan gelen yazı üzerine mahkeme dedi zaten ihtiyaç yokmuş, zaten kıdemli. Şimdi ben ha altı ay önce girmiş olayım bir işe ha 40 sene önce girmiş olayım bu benim yeterliliğimi değiştiren bir şey oluyor. Biz mesela ...Üniversitesi'nde 20 küsur kişi atıldık. İdari davayı açtığımızda iki kişi kaybettik davayı. Hepsi kazandı. Biri benim biri de...’dir. İkimizin de altı yedi senelik kıdemimiz var, yeterli bulunmadı. İkimizin de dekanlığı olumsuz görüş bildirdi. Benimkinin nedenini bu yaptılar. Böyle de bir hikâye var. Gençseniz akademi de en çabuk ezilirsiniz. İdari mahkemeler de bunu bahane yapıyor ve aslında kurumlarda genç olduğunuz için sizi çabuk gözden çıkarabiliyorlar. (Öğretim Elemanı, Devlet Üniv., Eskişehir)

V.IV. Can Güvenliğine ve İfade Hürriyetine Yönelik Tehditler

Özellikle son yıllarda her alanda artan şiddet olaylarında genel olarak Türkiye’de hâkim hukuk biçimine dönüşen “cezasızlık” politikasının büyük payı olduğu kabul edilmektedir. Üniversiteler de bu çöküşten payını almıştır. OHAL öncesinde başlayan özellikle Barış Bildirisi imzacısı akademisyenlerin, ülkenin yöneticileri tarafından hedef gösterilmeleri, üniversite bileşenlerinin işbirliği, sosyal medyada, kampüslerde yaşanan sözlü ya da fiziksel tehdit ve şiddet olayları, muhalif akademisyenleri susturma ve itibarsızlaştırma, iktidarın

üniversitelere müdahalesinin biçimleri olmuştur.⁵⁴ İktidara muhalif olanın ve her türlü eleştirinin “teröre destek”, propaganda olarak yaftalanıp susturulması ve birçok akademisyenin bu suskunluğa ortak oluşu üniversitelerdeki dönüşümü de hızlandırmıştır. OHAL ile birlikte üniversite kampüsleri polise teslim edilmiştir. Polis vazife kanunda yer alan “Üniversite binaları veya ekleri içinde, kurumun imkânlarıyla önlenmesi mümkün görülmeyen olayların çıkması ihtimali karşısında rektör, acele hallerde de dekan veya bağlı kuruluş yetkililerinin zabıtanın yardım talep etmeleri halinde... talep derhal yerine getirilir”⁵⁵ maddesine göre rektörün izni ya da talebi olmadıkça polisin üniversite binasına girişi hukuken yasak olmasına rağmen özellikle OHAL ilanından sonra rektörlerin onayıyla polis müdahalesi için izin şartı kaldırılmıştır.⁵⁶ Bu durum üniversitelerin idari ve akademik faaliyetlerinde devletin ve diğer dış aktörlerin müdahalesinden bağımsız olarak hareket etmesi anlamına gelen akademik özerklik ilkesinin ihlali anlamına gelmektedir. Bununla birlikte toplumsal cinnetin, cezasızlıkla askıya alınan hukukun kampüslerde de şiddet olarak tezahür etmesinin önüne geçilememiştir. 2018 yılında Eskişehir Osmangazi Üniversitesi’nde dört akademisyen, çalışma arkadaşları tarafından, 2019 yılında Çankaya Üniversitesi Hukuk Fakültesi’nde araştırma görevlisi olarak çalışan Ceren Damar, öğrencisi tarafından öldürülmüşlerdir.

Görüşmeye katılan bir akademisyenin deneyimi ülkenin dönüşen politik atmosferine örnek teşkil etmesi açısından oldukça çarpıcıdır:

Ülkücüler ele geçirmeye başlayınca ve barış imzacıları olayı patlayınca kampüste hocalarla görüştük, rektörle görüşmeye çalıştık. Kampüste kadınların meydanı yapmıştık Eğitim Sen’li kadınlar olarak. Biz o duvarı yaparken Şebnem Yurtman ölünce, biz oraya ona bir anıt olarak yaptık. Ondan sonra acayip saldırılara maruz kaldık ülkücüler tarafından. O anıtı biz yapıyorduk ertesi gün onlar yıkıyordu. Rektörlüğe gidiyorduk, yasal her şeyiyle izni alınmış, size bildirilmiş bir etkinlik biz burayı Şebnem Yurtman meydanı yaptık yani. Öğrenciniz bu duvarı birlikte örmüştü buraya. Feminist hareket ortada bir kadın hareketi. Hikâye kadın hikayesi. Fakat oraya teröristin fotoğrafını asıyorlar diye ülkücüler o dönem bizim üstümüze çok geldi. Bayağı mücadele ettik. Bu etkinliği orada yürütmeye çalışan, o duvarla onun adını yaşatmaya çalışan üç-beş tane Eğitim Sen’li kadının, belli. Tehditkâr bakışlar ülkücülerden, bir araya gelip bize laf atmalar. Bu

⁵⁴ Ocak 2016’da Cumhurbaşkanı R. T. Erdoğan Büyükelçiler Konferansı’nda yaptığı konuşmada Barış Bildirisi imzacısı akademisyenlerden “aydın müsveddeleri” diye bahsetmiş, MHP Genel Başkanı Devlet Bahçeli, BAK bildirisini imzalayan akademisyenleri “hainlere destek vermek”le suçlamış, suç örgütü kurmaktan sabıkalı Sedat Peker, bildiriye imzalayan akademisyenleri tehdit ederek, “oluk oluk kanlarınızı akitacağız ve akan kanlarınızla duş alacağız” beyanında bulunmuştu; Barış İçin Akademisyenler Vakasının Kısa Tarihi, <https://www.tihvakademi.org/wp-content/uploads/2019/03/Barisicinakademisyenlervakasi.pdf>, [Erişim Tarihi, Aralık 2020]. Ülkücüler tarafından sosyal medyada tehdit edilen ve hedef gösterilen Hacettepe Üniversitesi’nde görev yapan akademisyenler gözaltına alınmıştır; <https://ilerihaber.org/icerik/turk-murettebatli-gemiye-korsanlar-saldirdi-1-kisi-oldu-15-kisi-kacirildi-122171.html>, [Erişim Tarihi, Aralık 2020].

⁵⁵ http://cocukhaklari.barobirlik.org.tr/dokuman/mevzuat_kanun/polisvazife.pdf, [Erişim Tarihi, Aralık 2020].

⁵⁶ OHAL’den önce henüz 2015 yılında Ankara Üniversitesi rektörlüğünden valiliğe gönderilen “gizli” ibareli yazı ile üniversiteye ait 22 yerleşkede yaşanabilecek her türlü ‘şiddet olayı’na, polisten, rektörlüğün yazılı talebini beklemezsizin müdahale etmesi istenmiştir. <https://www.milliyet.com.tr/gundem/polise-kampuse-girme-yetkisi-2045861>, [Erişim Tarihi, Aralık 2020].

tür şeyler yaşadık. Zaten OHAL süreciydi. Duygusal olarak da çok yıprandık o süreçte onu bile Şebnem için yaptırmayan korkunç faşist bir şeyle uğraşmak zorunda kaldık. Çok uzun süre uğraştık. Rektörlük de dedi biz baş edemiyoruz ülkücülerle. Biz kamera koyun bunlar kim? dedik ama çoktan karar verilmişti okul ülkücülere verilmişti. Dolayısıyla bütün çabalarımız beyhude oldu. (Öğretim Elemanı, Devlet Üniv., ÖYP-Ankara)

Barış Bildirisi imzacılarına yönelik tehditler en yaygın biçimiyle sosyal medya yoluyla gerçekleşmiştir:

İhraç olduğum gün bir demeç vermiştim. O demecin üstünden bir tehdit aldım yani. Tanımadığım bir kişi hesabıma girerek işte ölüm tehdidi vs. gibi şeyler savurdu. Mesela bunu yaşadım ama bu beni şey yapmadı yani. O kadar susturma yönünde bir etki yaratmadı. (Öğretim Elemanı, Devlet Üniv., Mersin)

Tehdit edilmişim. Ükü Ocakları benim adımı yazmışlardı.... Üniversitesi çaresine bakmazsa biz bakacağız diye. Ben suç duyurusunda bulundum Üniversiteye. Benim hakkımda soruşturma yürütüyorsunuz onların hakkında yürütmelisiniz diye. Beni tehdit ediyorlar sosyal medya aracılığı ile. Sonra öğrenciler kaldırdılar benim hakkımda yazılanları. (Öğretim Elemanı, Vakıf Üniv., Ankara)

Polisin istediği zamanlarda kampüslerde bulunması da akademik özgürlük ve özerklik ilkeleriyle bağdaşmamaktadır. OHAL'den sonra gittikçe normalleşen bu uygulama akademisyenlerin kampüs içinde dahi polis tarafından takip ve taciz edilebilmelerinin yolunu açmıştır.

Soruşturma başladığı zaman bir gün ben yürüyerek eve gidiyordum. Baktım bir tane Doblo plakasını da sonradan aldım, beni takip ediyor. “Merhaba, polis”, dedi kimlik görebilir miyiz? Ne için? dedim. Dedi işte kıyafetiniz değişik de turist sandık falan işte. Sonra ben dalgaya vurdum. Yani işte taciz ettiler beni açık ve net biçimde. Ben sonra o polisi üniversitede de fark ettim. Sonra neyse bu polis bir iki kere yemekhanede gördüm. Bir kere geçti yanımdan “Hocam afiyet olsun” dedi, güldü. Bir kere arkamdan yürüyordu, hızlı bir şekilde anahtarını çeviriyordu falan. Ben de o ara kendi fakültem dışında başka bir fakülteye girdim. İki arkadaşım vardı, onların binasına girdim bir iki saat orada durdum, sonra çıktım. Korktum açıkçası. Bunlar benim evde olmadığım bir zamanda da ev ev dolaşp kimlik soruyorlarmış, bu evde kim oturuyor, bu kim diye. Senin kimlik bilgilerini gelip orada kontrol ediyor. Taciz ediyorlar yani, biz buradayız, biliyoruz yerini demek için. Bir gün ben okula çok gitmiyordum ders vermediğim için. Bir gün fakülte sekteri geldi. Dedi Geçen gün polisler buraya gelmiş sizi görmemişler, geldiler bana söylediler. Biz ....'nın odasına ikidir gidiyoruz, görmüyoruz. Geldiğimizi söyle ona demişler. 5 Şubat'ta bunlar beni ihraç etmişlerdi. 5 Şubat saat iki civarı aynı bu polis ve yanındaki iki polis bunlar odaya geldiler. Odada başka biri vardı şaşırdı, çünkü beni yalnız yakalayıp şey yapacaklar ya. O zaman telefonuma ses kaydı alan şeyi indirmiştim. Dedim olurda bunlar gelirse ben o ses kaydını açayım maksat şey olmasın. Ben inan o psikolojiyle yaşadım. Kapımı arkadan kilitliyordum ki gelmesinler öğleden sonraları. Bu polisler benim odama gelir şimdi beni tehdit eder diye. Çünkü... iki tane kadın öğrenciyi, bunları odalarına çağırmışlar silahı masanın üzerine koymuşlar. Bir tane öğrenciyle samimiydim, dedi böyle böyle bir şey oldu haberiniz olsun. Soruşturmadan sonra ben geceleri o kadar korkuyordum ki. Şimdi benim evimi basarlar. Polis evime gelir diye. Dış kapı otomatikti. Dış kapı şey olunca ben sanıyordum polis geliyor. O psikolojiyi bizzat yaşadım yani. (Öğretim Elemanı, Devlet Üniv., Doğu Anadolu Bölgesi)

OHAL ve sonrasında artan baskılar akademisyenlerin basın ya da sosyal medya aracılığıyla görüş beyanında bulunurken kullandıkları dil üzerinde de ciddi bir değişime yol açmıştır.⁵⁷

Akademik faaliyetin geneline yayılan ve artık akademinin “normali” olduğu dile getirilen oto-sansüre söz konusu alanda da yaygın biçimde başvurulmaktadır. Görüşülen akademisyenlerin hepsi sosyal medyayı kullanırken baskı altında hissettiklerini, yeni soruşturmalarla uğraşmak istemedikleri için sözlerine azami dikkat etme eğiliminde olduklarını, OHAL sonrasında sosyal medya aracılığıyla görüş beyanında bulunmadıklarını ya da yazılarında, söylediklerinde bilimsel, teknik bir dil kullanarak kendilerini ifade ettiklerini belirtmişlerdir.

Yorulduğum için tekrar uğraşmak istemiyorum bu yüzden yorumda bulunmuyorum, uzak duruyorum. (Öğretim Elemanı, Devlet Üniv., İç Anadolu Bölgesi)

Oto-sansürü nasıl yapıyorum. Tamamen objektif bilimsel bir dile çekiyorum konuşmamı. İnanıklarımı söylemekten ziyade ispat edebildiklerimi konuşmaya dikkat ediyorum. Bunun için de eleştiri varsa dozunu ayarlıyorum ve mesela güvenmediğim basın kuruluşları ile de görüşmüyorum. Bana böyle birkaç yerden talep gelmişti, kabul etmedim ama çok sevdiğim tanıdığım bildiğim arkadaşımın televizyon programına birden fazla kere konuk da oldum. Yani burada seçici davranıyorum ve dikkatli konuşmaya çalışıyorum. Hakikaten arkasında durabileceğim, o sebeple işime son verilse dahi içimde pişmanlığım olmayacağı şekilde konuşmaya özen gösteriyorum. Buna bütün sözlerimi sakınmak demek değil ama temkinli olmak denebilir. (Öğretim Elemanı, Devlet Üniv., İstanbul)

Twitter yazarken dikkatli yazıyorum. Kendimi baskı altında hissediyorum açıkçası. Adım soyadım olduğu için, adım soyadım olmasaydı farklı bir isim kullansaydım daha özgürce yazardım. Hakkımda yeni soruşturma açılmadı ama açılırsa da şaşırırmam. (İstanbul)

Görüşmeye katılan bir akademisyen OHAL döneminin ve sonrasında kendisi üzerinde yarattığı en belirgin duygusal değişimi sosyal medya kullanımı üzerinden yaşadığını şöyle aktarmıştır:

Sesim kısıldı. Önceden sesimi yükseltme konusunda daha hevesliyken artık o kadar hevesli değilim. Mesela sosyal medyayı kullanmıyorum. Sadece şey için kullanıyorum girip bakıyorum ne olmuş ne bitmiş, şu an hangi tartışma yürüyor. Ama aktif olarak kullanmıyorum. Çünkü onun bir yere varacağını düşünmüyorum. Yani yaptığım bir şeyin bir yere varacağına inanmıyorum artık. Böyle bir inanç yitimine sahibim. Ondan dolayı da bir şevk yitimine, şevk yok artık. Şunu da yazayım, şunu da şurada yayınlatabayım, çıkayım şunu yapayım, şunu paylaşayım gibi şevkim kalmadı. Çünkü hiçbir yere varmayacağını düşünüyorum. O yüzden sesim kısıldı, sadece izleme ve gözleme. (Öğretim Elemanı, Devlet Üniv., Karadeniz Bölgesi-1)

Başka bir akademisyen izlenme ve denetimin başka bir biçimi olarak sosyal medya kullanımları konusunda, rektörün özellikle bir toplantı düzenlediğini ve paylaşımlarının sadece kendilerini ilgilendirmediği yönünde açıklamalar yaptığını dile getirmiştir:

⁵⁷ İnsan Hakları Okulu'nun *OHAL Döneminde Türkiye'de Akademik Özgürlükler Araştırması Raporu*'na göre OHAL döneminde akademisyenlerin %63'ü sosyal medyada görüş veya bilgi paylaşmaktan kaçındığını, %73'ü sosyal medya kullanımlarını azalttığını dile getirmiştir. Bakınız Özdemir ve Ördek, a.g.e., s. 69

Rektör bizim fakülteye geliyor. Sosyal medya hesaplarınız sadece sizi bağlamaz. Orada paylaştığınız şeyler üniversiteyi de bağlar. Dolayısıyla bunlara dikkat etmek zorundasınız dedi. Demek ki takip ediyorlar bir şekilde. Facebook'u çok daha fazla kullanıyordum eskiden şimdi daha az kullanıyorum. Rektör de toplantıda şeyi söyleyince. Bu da benim çekinmeme neden oluyor, siyasetle ilgili paylaşmakta rahat hissetmiyorum kendimi. (Öğretim Elemanı, Devlet Üniv., Karadeniz Bölgesi-2)

Kullanmıyorum bile. Otosansür sadece sağdan soldan tehdit gelecek diye değil. Sosyal medya bana zarar verse iyidir ama ya tanıdıklarına da zarar verirse. Ya eşim dostum da bunları görüp canları sıkılırsa. (Öğretim Elemanı, Devlet Üniv., Eskişehir)

Başka bir akademisyenin Barış Bildirisinin yayınlanmasından sonra sosyal medya paylaşımlarını keskin bir biçimde değiştirdiğine dair aktarımları şöyledir:

Biliyorsunuz bunların önce dedikodusu yapılır. Arkadaşlar dikkat edin, sosyal medya paylaşımlarınız izleniyor diye. Bunları da pek umursamadık. Sur, Cizre dönemlerinde aktif yazıyordum. Söyleyeceğimi söylüyordum ama bütün hikâye bence bir milat olarak Barış Akademisyenleri hikâyesinde koştum. Ondan sonra gerçekten çok daha dikkat eder olduk. Şimdi mesela normalim oldu dikkat etmek. Şeyi bilmiyorum, eskiden nasıl öyle sert yazıyordum diye bazen şaşırıyorum. Çünkü çok çabuk alıştık biz de bu anti-demokratik havaya bence. Bir de yani ibretler var gözümüzün önünde. Patır patır alıp yatırıyorlar insanları içerde. Dolayısıyla dikkat ediyorum. Mesela Cumhurbaşkanı'na laf etmemeye dikkat ediyorum... (Öğretim Elemanı, Devlet Üniv., ÖYP- Ankara)

Görüşme yapılan bir akademisyen de Fransız bir gazeteciyle Türkiye üzerine yaptığı bir görüşme sonrasında günlerce yaşadığı korku halini, söz söylemenin nasıl bu kadar tehlikeli hale gelebildiğini ve bu korkunun normalleşmesine itirazlarını şöyle aktarmıştır:

Geçen gün bir Fransız gazeteci geldi... Ertesi gün Fransa'yla olay patladı. Erdoğan her şeyi boykot edin, Fransızları. Ertesi gün yani ben de kadına bir gün önce Türkiye emperyalist falan diye konuşmuşum. Ondan sonra insan iki üç gün sonra bir şey oluyor, bir şey olacak mı? Kafanızın bir yerine bir rahatsızlık geliyor ben ne söylemişim orada vs. diye. Sonra ben durup düşünüyorum ben niçin böyle hayatımı geçirmek zorundayım ki yani. Gitmişim bir şey söylemişim. Normal düşündüğüm şeyi söylemişim. Herkesin her yerde söyleyebileceği bir şey söylemişim. Hiçbir suç işlememişim. İşte iki üç gün yatağa yattığım zaman ben o kadına ne söylemişim bunu düşünüyorum. Yani korkuyorum ben de tabii ki. Çünkü... bir anda başınıza bir şey gelebilir... Yani normal bir yaşam bize verilmiyor gibi yani. Çünkü normal olan benim yaptığım. Benim bunun üzerine düşünmem. Korkmam çok anormal bir şey yani. Ama bunu ben çok yaşıyorum İngilizce akademik dergiye yazmak okey çünkü kimse okumuyor ama Financial Times'a, Le Monde'a işte New York Times'a Türkiye emperyalist demek okey değil ve oradan birisi bir görse. Bir tane sosyal medyada bir tanesi şey başlatsa bir sürü şey gelir başımıza. O yüzden de dikkat ediyorum... (Öğretim Elemanı, Vakıf Üniv., İstanbul)

V.V. Cinsiyet Ayrımcılığı ve Cinsel Taciz Olayları: “Hoca Hanım”lar, “Normallerimiz” ve “Erkek Akademi”

Türkiye’de ve dünyada akademinin temel sorun alanlarından biri de toplumsal cinsiyet eşitsizliği sorunudur. Birçok kurumda olduğu gibi toplumsal cinsiyet eşitliği tartışmaları akademide de genellikle temsil sorunu üzerinden ele alınarak nicel gerçekleştirmelere indirgenmektedir. AB Komisyonu’nun Türkiye 2020 Raporu’na göre Türkiye’nin kadın-erkek eşitliğine ilişkin genel performansı düşük olsa da Avrupa Araştırma Alanı (ERA)⁵⁸ bakımından Türkiye, kadın-erkek eşitliğinde ve toplumsal cinsiyetin ana-akımlaştırılmasında (gender mainstreaming) yüksek başarı gösteren kategoride yer almaktadır.⁵⁹ Bununla birlikte 2018 yılı “Dünya Ekonomik Forumu’nun her yıl hazırladığı Cinsiyet Uçurumu Raporu’na göre Türkiye, toplumsal cinsiyet eşitliği ve ayrımcılık konusunda dünya standartlarının gerisinde kalarak 149 ülke arasında 130. sırada yer almıştır.⁶⁰ Avrupa Birliği Komisyonu’nun, araştırma ve geliştirme alanlarındaki toplumsal cinsiyet eşitliğine yönelik ilerleme düzeyini izleyen, 2003 yılından itibaren yayımladığı *She Figures*’ün 2018’de yayımlanan raporunda da doktora mezunu, araştırmacılar arasında ve akademik kariyerin yüksek kademelerindeki kadınların sayısının yavaş yavaş arttığına ancak yine de kadınların yeterince temsil edilmediklerine ve potansiyellerinin değerlendirilmediğine işaret edilmektedir.⁶¹ Bu verilere göre akademik alanda çalışan kadın sayısındaki artış cinsiyet dengesinin sağlanması yönünde olumlu bir gösterge olarak ele alınmaktadır. Fakat ne yazık ki niteliksel artış niceliksel artışla paralel biçimde ilerlememektedir ve cinsiyet eşitliği konusunda Türkiye dâhil birçok ülkede etkin devlet politikalarından söz etmek de mümkün değildir.

Sayısal verilerin dengeyi sağlayacak biçimde artmasına rağmen, yine Bilim Akademisi’nin 2019-2020 yılı raporunda kadın araştırmacıların cinsel taciz ve cinsel saldırı da dâhil olmak üzere cinsiyet temelli ayrımcılığa daha fazla maruz kaldığına, aynı raporda üniversitelerin iç politika tercihi olarak benimsedikleri “Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Eylem Planlarının”

⁵⁸ ERA, European Research Area.

⁵⁹ “Bilim Akademisi, “Akademik Özgürlükler Raporu: 2019-2020”, <https://bilimakademisi.org/wp-content/uploads/2020/11/bilim-akademisi-akademik-ozgurlukler-raporu-2019-2020-9kasim.pdf>, [Erişim Tarihi, Ocak 2021].

⁶⁰ Emek Erez (2019) “Bir Taşra Hikâyesi Daha: Taşra Üniversitesinde Kadın Akademisyen Olmak”, https://www.researchgate.net/publication/343305896_Bir_Tasra_Hikayesi_Daha_Tasra_Universitesinde_Kadin_Akademisyen_Olmak, [Erişim Tarihi, Ocak 2021].

⁶¹ *She Figures* 2018 raporu için bakınız <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/9540ffa1-4478-11e9-a8ed-01aa75ed71a1/language-en>, [Erişim Tarihi, Ocak 2021]. YÖK verilerine göre 2020 itibarıyla Türkiye’de 13 üniversitede hiç kadın profesör çalışmamaktadır; Gazete Karınca (2020) “Akademide cinsiyetçilik: 13 üniversitede hiç kadın profesör yok”, <https://gazetekarınca.com/2020/11/akademide-cinsiyetcilik-13-universitede-hic-kadin-profesör-yok/>, [Erişim Tarihi, Ocak 2021].

çoğunlukla bulunmadığına işaret edilmektedir.⁶² Bununla birlikte 2015 yılında Özgecan Aslan'ın katledilmesi sonrasında giderek artan kadına yönelik şiddet ve tacize karşı, 2016 yılında 8 Mart Dünya Kadınlar Günü'nde Yükseköğretim Kurulu (YÖK) Başkanı tarafından yayımlanan “Yükseköğretim Kurumları Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Tutum Belgesi”nin 2019 Şubat ayında geri çekilmesi, YÖK'ün sitesinden kaldırılması ve belgenin kaldırılma gerekçesi toplumsal cinsiyet eşitliği konusundaki asıl durumu gözler önüne sermesi açısından çarpıcıdır. Belgenin kaldırılma gerekçesi, toplumsal cinsiyet eşitliği kavramının “farklı algılara yol açtığı, toplumsal değerlerimiz ve kabullerimizle mütenasip olmadığı ve toplumca kabul görmediği” olarak açıklanmıştır.⁶³

Türkiye’de 200’ün üzerinde üniversite bulunmasına rağmen bunların sadece 16’sında, cinsiyet eşitliğini gözeten politikaların yaşama geçirilmesini hedefleyen, cinsel taciz ve hak ihlallerini önlemek ve bu tür suçlara yönelik gerekli yaptırımları uygulamakla görevli “cinsel taciz önleme birimi” bulunmaktadır.⁶⁴ Bahsi geçen araştırmalar sonucunda Türkiye üniversitelerinde, kadın akademisyenlerin temsilinde sayısal artış gözlenirse de YÖK’ün Tutum Belgesi’ni iptal etme gerekçesinde ifade edilen “toplumsal değerlerimiz ve kabullerimizle mütenasip, toplumca kabul görülen” toplumsal cinsiyet rolleri doğrultusunda kadın akademisyenlerin yaygın biçimde cinsiyetçi ayrımcılığa maruz kaldıkları görülmektedir.

Görüşmelere katılan bütün kadın akademisyenlerin, üniversitelerde kadın akademisyenlere yönelik cinsiyetçi tutum ve davranışları “normalimiz” sözüyle ifade etmeleri cinsiyetçiliğin ne kadar yaygın olduğunun önemli bir göstergesidir. Çoğunluğunu erkek yöneticilerin oluşturduğu üniversitelerde erkek akademisyenlerden erkek öğrencilere kadar her gruptan erkek, kadın akademisyenleri “genç, kıdemli, evli, bekâr” kategorilerine ayırarak cinsiyetçi tutum ve davranışlar göstermektedir.

Kadın akademisyenler maruz kaldıkları cinsiyetçi ayrımcılığı küçük küçük ve her alanda yaşanan olaylar olarak, “ciddi bir şey yaşanmadığı” sözleriyle dile getirmişlerdir. Oysa normalleşen ve artık garipsenmeyen bu tür cinsiyetçilik biçimleri cinsiyet eşitliğine duyarlı bir eğitim anlayışı olasılığını da tehlikeye sokmaktadır.

---

⁶² Bilim Akademisi Akademik Özgürlükler Raporu: 2019-2020, <https://bilimakademisi.org/wp-content/uploads/2020/11/bilim-akademisi-akademik-ozgurlukler-raporu-2019-2020-9kasim.pdf>, s. 16, [Erişim Tarihi, Aralık 2020].

⁶³ https://www.ttb.org.tr/makale_goster.php?Guid=c383f5a2-64e9-11e9-a960-88f73c48b3ac, [Erişim Tarihi, Ocak 2021].

⁶⁴ <https://www.evrensel.net/haber/381363/universitelerde-tacize-karsi-mekanizmalar-ve-yokun-tutum-belgesi>, [Erişim Tarihi, Aralık 2020].

Küçük küçük bir sürü şey oluyor ama her alanda yaşadığımız şeyler. Söz dinlenmemesi, ciddiye alınmaması bizim kadınlar olarak pek çok ortamda yaşadığımız şeyler. Derslerde belki, bazı erkek öğrencilerin genç bir asistan olarak siz derse girdiğinizde tırnak içinde lakaytlığını yaşamıştım. Yaş da giriyor oraya. Büyük kadın hocalar başka yaşıyor, siz hoca da değilsiniz, gençsiniz. Daha doktora bitirmemişsiniz falan. Ciddi bir şey yaşadım diyemem. (Öğretim Elemanı, Devlet Üniv., Ankara-2)

Ayrımcılık kadınlık konusunda yaşadım ama onu bütün herkes yaşıyor. Bana özel olduğunu düşünmüyorum. Sözlerin dinlenmemesi kadın olduğun için. Onun dışında yani yaşadıysam da çok da farkında olmadım. (Öğretim Elemanı, Devlet Üniv., Eskişehir)

Bunu kadınlık mı yoksa unvan olarak düşüklük mü hani onu bilemiyorum ama o sıkıntıların içinde doğrudan kadınlıkla ilgili olduğunu düşünmediğim şeyler de var. Tabii her zaman yaşadığımız, her ortamda yaşadığımız sözünün kesilmesi, değer görülmemesi vs. Onlar artık zaten bizim bir parçamız yani. Normalimiz yani. Okulda mı, dışarıda mı, sokakta mı fark etmiyor yani bunlar. (Öğretim Elemanı, Devlet Üniv., Mersin)

Başka örneklerde de akademide kadın akademisyenlerin erkekler tarafından meslektaş olarak dahi kabul görülmediğinden ve evli ve bekâr olmak arasındaki boşluğa ne tür hak ihlallerinin sığdırılabildiğinden, özellikle küçük üniversitelerde evli olmanın büyük bir avantaj olarak görüldüğü “erkek bir akademinin” varlığından söz edilmiştir.

Taşra üniversitesi, tüm taşra üniversitesi gibi burası da ataerkil bir yer. Erkeklerin sözünün geçtiği bir yer. Yani yöneticiler hep erkekler. Kadın yönetici olsa bile zaten çok kâle alınmıyor. Orada bir figür olsun diye bakın bizim de kadın yöneticimiz de var demek için seçilmiş kimseler oluyor. O kimseler de özellikle suya sabuna dokunmayan kadınlardan seçiliyor. Kadın olarak görünmüyorsun ki. Dersini veriyorsun geliyorsun gidiyorsun. Senin onlar açısından bir akademik değerini seni bir meslektaş olarak görmüyorlar. Oradaki bir öğretmen olarak görüyor. “Hoca Hanım”. Bekârken senin daha çok okula işine kendini vermen gerekirken, evlendikten sonra o beklenmiyor. Çünkü artık bir evin var, kocan var. Mesela bekârken okula gitme saatlerim, 10’da gidiyorum çıkıyorum, bekârken sorun oluyorken evliyken sorun olmuyor. Çünkü ev sorumluluklarım var. Senin üçte çıkman sorun olmuyor. Sen gideceksin yemek yapacaksın, kocan gelecek veya bazı günler off olduğunda temizlik yapacaksın vs. O anlamda bir şey. Ev yükümlülüğünü göz önüne alıp onun üzerinden düşünüyorlar. Daha az ders istediğinde daha az alabiliyorsun. Hele çocuğun varsa o zaman çok daha rahat. Seni şey olarak görüyorlar yarı ev kadını gibi. Zaten meslektaşlık tartışılırdı. O meslektaşlık daha da azaldı. Bekâr kadınlara iş verdiklerinde tam zamanına yapılmasını istiyorlar. Gelme gitme saatlerini mesele edebiliyorlar. Kendi aralarında konuşurken bile “zaten onun işi gücü yok evde tek başına oturuyor, versin canım, yapsın canım” gibi şeyler duyulabiliyor. Taşrada evli olmak avantaj. Senin ilk görevin ev ve ailen. (Öğretim Elemanı, Devlet Üniv., Karadeniz Bölgesi-1)

Akademide olamayacağı düşünülen cinsiyetçi erkek tutumlarıyla akademide de oldukça fazla karşılaşılabilmektedir. Erkeklerin kadın akademisyenleri ciddiye almaması, kadınlardan gelen bir talebin ya da görevin “erkeklik gururu”na ağır gelmesi ve bu yüzden yerine getirilmemesi, ileri yaşlarında ve evlenmemiş kadın akademisyenlere yönelik ayrımcı, aşağılayıcı ifadelerin, lakapların kullanılması gibi olaylara çokça tanık olunmaktadır.

Ayrımcılık sizin neyi nasıl deneyimlediğinize neyi nasıl düşündüğünüze bağlı olarak ortaya çıkan bir şey herhalde. Bazen kadın akademisyen olduğum için bazı eşikleri aşmadığımı bazı şeyleri yapamadığımı düşünürüm. Bunlardan birisi mesela her ne dersem, derste erkek asistan arkadaşlarla çalışırken onlarla asla aramızda asla verimli bir diyalog olmuyor, yapmıyorlar. Belli

beklentiler olduğunda dersin şurasına sen katkı verir misin dediğimde vs. yapmama haklarını çok çok rahat kullanıyorlar. Kadın olmamla ilgili herhalde diyorum. Çünkü kadın arkadaşlarla bunu yaşamıyorum. Bir erkeğin bir kadından talep bir şey duyması direktif istek duyması sıkıntı yaratıyor herhalde diye düşünüyorum. Ben çok geç evlendim. Daha önce işte ileri yaşlı ve evli olmayan bir kadın olmak akademide ayrımcılık, dalga konusu olma, arkanızdan nahoş konuşmalar yapılması gibi şeyleri getiriyor. O zaman da bunu çok hissediyordum kendi üzerimde. Bir tür yetersiz beceriksiz, hafif aptal, meczup muamelesi görüyorsunuz. Çok rahatsız oluyordum. Şimdi bunu özellikle evlendikten sonra bütün bunlar birden kesildi ve gerçekten öyleymiş ya dedim. Neymiş bu kurum. Daha da sarsıcı oldu; evlendikten sonra baktığımda daha önce olan bir şeyin olmadığını gördüğümde çok çok şaşırđım. Şimdi evli olmayan akademisyene, kadın arkadaşlarıma erkekler bunu yaşıyor. Onlara dönük tutumlarda ve davranışlarda da yer yer bunu izliyorum ve çok sinirleniyorum, tanık oluyorum buna. Yani sen ileri yaşta olan ve evlenmemeyi tercih etmiş evli olmayan bir kadın için “dengesiz o ya cümlesini” söyleyebiliyor insanlar arkasından. Orada mesela ciddi bir şey var, daha ölçülebilir, daha somut görülebilir bir ayrımcılık var gibi görünüyor bana. (Öğretim Elemanı, Devlet Üniv., Ankara-1)

Başka bir örnekte kadın bir akademisyene rektör tarafından evlenmesi gerektiği yönünde telkinde bulunulması durumun vahametini sergilemektedir:

[Rektör] kendisi çağırđı, ben çok merak ettim beni niye çağırđı, makamına çağırđı. Sonradan anladım o dönem şey yapıyorlardı. Yurt dışından geldim, yurtdışından gelenleri anladım FETÖ yoklaması yapıyor, ananız babanız kim? Nerelisiniz? Ne iş yapıyorlar falan, hangi okuldaydınız gibi. Böyle kendince bir yoklama yapıyor yani. O konuşmalarda mesela evlenme yaşıınız gelmiş artık evlenseniz iyi olur. Hiç alakasız, ne alaka, sen kimsin yani. İşte böyle hayatla ilgili uzun uzun tavsiyeler, artık evlenmem gerektiğini falan söyledi. Uzun zamandır yani bayağı bir sınır çizdiğim için o sınırı pek ihlal edemiyorlar aslında. O yüzden de özel olarak çok fazla şeyle karşılaşmadım. Tabii ufak tefek tacizkar şeyler işte rujunuz çok güzel olmuş gibi iğrenç tacizkar şeylerle karşılaştım. (Öğretim Elemanı, Devlet Üniv., Karadeniz Bölgesi-2)

Kadınlar çalıştıkları alanlarda ne kadar kıdemli ve yetkin olurlarsa olsunlar erkek akademisyenlerce kabul görmemekte, alandan dışlanmaktadır.

...Yani böyle bir benim alanıma sen nasıl girersin hissini ben çok meslektaşında görüyorum. Yani özellikle orta yaş üstü erkek meslektaşlarım. Çok şeyler yani sizi alana almak istemiyorlar. Ben şu an kaç 50 yaşına geleceğim yani neredeyse. 50 olacağım neredeyse ama hala kendimi böyle bir alana girerken bir *fielde* girerken bir yerde konuşurken falan sonuçta ben mesela kendime dışarıdan baktığımda *establish* birisiyim. Profesör olmuşum ondan sonra hala mesela işte ne bileyim bir yere gittiğimde azarlanıyorum. Yani çok acayip. Bunlarla ilgili yüzlerce anım var. Başkasına söylemeyecekleri şeyi, işte şimdi bu söylediğiniz şimdi yanlış, niye yanlış, çünkü ben yanlış diyorum... Niye yanlış olduğunu söylemiyor yani, yanlış. Dolayısıyla işte sizi aslında kendisiyle eşit görmeme falan filan. (Öğretim Elemanı, Vakıf Üniv., İstanbul)

Birçok meslek grubunda olduğu gibi akademide de toplumsal cinsiyet rollerinin doğallaştırıldığına tanıklık edilmektedir. Kadınların cinsiyet rolleri, sahip oldukları niteliklerin, statülerin önüne geçiyor. Cinsiyeti erkek olan akademi ancak eşiti olarak kabul ettiği erkekle kurulacak bir diyalogu mümkün görüyor. Nitekim aşağıdaki örnekte kadın bir akademisyene, uzun yıllar görev yaptığı kurumdan kadro talebine karşılık dekan tarafından,

babasının, rektörü aramasının etkili olabileceği söylenecek kadar kadının varlığı görmezden geliniyor.

...bu imza işinden önce oluyor. 2015'in ortalarında falan. İşte kadro istemeye gittim yani. Doçentliğim geldi, ne zaman ilan çıkacak diye dekanlığa. Dekan yardımcısı dedi ki siz böyle biraz *rebellious*... Karmaşıkınız. Tam kullandığı kelimeyi hatırlamıyorum eğer baban böyle arayıp rektörü, aslında benim kızım iyi, devletine, milletine bağlı bir kızdır, sadık bir kızdır, *plus* 40 ama hala, derse rektör hoca ikna olabilir böyle bir şeye gibi bir şey söyledi bana. Böyle bir şey olmadı tabii. Sonuçta ben oranın 10 yıllık hocasıydım. (Öğretim Elemanı, Vakıf Üniv., İstanbul)

Mesela laboratuvarlarda şey bekliyorlar, bulaşıklar niye yıkanmadı diye gelmiş doktora öğrencisi bana soruyor. Sorsana orada deneyi yapan master öğrencisine. Erkek, onun bulaşıkları, ondan beklemiyorsun bunu. Erkek öğrenciden bulaşığını yıkamasını beklemiyorsun orada kirli bulaşıklarda ilk aradığın göz benim. Tanık olduğum başka olaylar da var. Doktora öğrencisini master öğrencisi taciz ediyor. Hoca bunu sakladı. Erkek öğrencisini korudu. Bunun gibi şeyler var. (Öğretim Elemanı, Devlet Üniv., Eskişehir)

OHAL döneminin ülkenin yöneticilerinden gazetecilerine değin toplumun birçok kesimine olduğu gibi muhalif ya da imzacı akademisyenlere de yönelen tehdit ve itibarsızlaştırma yöntemleri, yöneticilerin ve bir kısım akademisyenin hukuk dışı ve etik olmayan eylemlerinin bahanesi olarak kullanılmıştır. Görüşmelere katılan akademisyenlerden birinin aktarımına göre bu durum cinsel taciz olayına kadar varmıştır. Bir akademisyen, cinsel tacizde bulunduğu akademisyenin imzacı olmasını PKK destekçiliği ile eşitleyerek suçsuzluğunu ispat etmek amacıyla kullanmıştır.

Bölümde doçent 70 küsur yaşında bir adam, bayağı sistematik fiziksel tacize maruz kaldım. İmza öncesinde başlayan, imza sonrasında artık kafamın da netleştiği bayağı böyle sarılıyor, sokuluyor, yan yana duruyor elini kaydırıyor. Elliyor ama acaba mı? Ama adam şu yaşta. Yok, ben yanlış anlıyorum diyerek o bir yıl öyle geçti. Sonra bir gün net bir şekilde bayağı böyle ağır bir şekilde beni taciz etti odama gelip ve ben ortalığı birbirine kattım. Rektörlüğe çıktım bas bas bağırdım. Bu adam tacizci beni taciz etti diye. Sonra pek çok isim çıktı, bir sürü kadın arkadaş ve hocalar vs. beni de taciz etti diye. Sonra bu adam savunmasını şöyle verdi... PKK'lı. Zaten imzacı ve ben de PKK karşıtı bir yazı yazmıştım o yüzden. Bana iftira attı diye verdi. Tabii ben çıldırmıştım bunun üzerine. Böyle bir ifadeyi nasıl verir diye. Özür dilesin dendi. Tacizin özrü olmaz kabul etmiyorum dedim. Adamın işine son vermeyi düşünüyorlardı. Sonra bir şekilde, bu adam eski Ziraat Bankası'nın genel müdürü, GÜR-İŞ'in inşaat firmasının genel müdürü. Çok zengin bir adam. Okul kredi batağındaydı. Bu adam sayesinde kredi çektiler. Bu adamı atamadılar ve dediler ki bu adamla çalışacaksın ve benim bölümümde. Ben onun hiçbir sınavına girmem, hiçbir şekilde odamıza gelmesini istemiyorum vs. sonra bir toplantıda gelip özür dileyecek dendi. Geldi ... Hanım benden özür dilesin dedi. Böyle şeyler yaşadım. Bu imza karşıma tacizi bile başka türlü çıkardı. (Öğretim Elemanı, Vakıf Üniv., Ankara)

VI. Akademik Özerklik Kapsamındaki Hak İhlalleri

Akademik özgürlük ve akademik özerklik, ifade özgürlüğü kapsamında bilginin yayılması, araştırma yapma ve hiçbir kısıtlamaya uğramaksızın bilgiyi aktarma özgürlüğünü garanti altına alan yükseköğretimin vazgeçilmez unsurları olarak kabul edilmektedir. Ortaçağdan itibaren farklı işlevlere sahip olagelen üniversite özerkliğinin modern anlamdaki en uygun tanımı 1988 yılında yayımlanan Lima Bildirgesi'nde yapılmıştır. Buna göre yükseköğretim kurumlarının olmazsa olmazı özerklik yükseköğretim kurumlarının örgütsel kararlarına, mali işlerine, istihdam ve bilimsel çalışmalarına (araştırma ve eğitim) ilişkin karar almada ve diğer faaliyetlerinde devlet ve toplum karşısındaki bağımsızlıkları anlamına gelmektedir. Bu anlamıyla akademik özerklik ifade özgürlüğü engelleri olmadan bilgiyi yayma, üretme ve aktarmayı kapsayan akademik özgürlüğün de garanti altına alınmasına yönelik kurumsal yapıya sahip olunması anlamına gelmektedir.⁶⁵ Avrupa Üniversiteler Birliği'nin 2011'de yayınladığı araştırma sonuçlarına göre Türkiye 29 Avrupa ülkesi arasında örgütsel özerklikte 28., finansal özerklikte 23., istihdama dair özerklikte 21. ve akademik özerklikte 25. sırada yer almaktadır.⁶⁶

Üniversiteler ilk olarak 1950 yılında Niyazi Berkes, Behice Boran ve Pertev Naili Boratav'ın Dil Tarih ve Coğrafya Fakültesi'nden tasfiye edilmelerinden sonra özerk kılınmıştır. 1980'de Üniversitelerin Yüksek Öğretim Kurumu'na (YÖK) bağlanmasına kadar geçen zamanda, 1960 yılında 147 öğretim elemanı ve 12 Eylül 1980'de 1402 sayılı Sıkıyönetim Kanunu ile toplam 4891 kamu personeli görevden alınmış ve 38 profesör, 25 doçent, 10 yardımcı doçent üniversitelerden tasfiye edilmiştir. 15 Kasım 1982'de tasfiyelerin 148'e ulaştığı açıklanmıştır. 15 Temmuz 2016 Darbe girişimi sonrası ise 5904 öğretim elemanı kamu görevinden ihraç edilmiştir.⁶⁷ Bu tasfiyeler sonucunda dönemin toplumsal ve siyasal gelişmelerine paralel olarak akademik özerkliği aşındıran müdahaleler gerçekleşmiştir.

---

⁶⁵ Bilim Akademisi, "Akademik Özgürlükler Raporu-2015-2016", <https://bilimakademisi.org/wp-content/uploads/2016/10/Bilim-Akademisi-Akademik-Ozgurlukler-Raporu-%E2%80%932015-2016.pdf>, [Erişim Tarihi, Aralık 2020].

⁶⁶ Bilim Akademisi, "Akademik Özgürlük Raporu-2015", <https://bilimakademisi.org/wp-content/uploads/2015/05/Bilim-Akademisi-2015-Akademik-%C3%96zg%C3%BCrl%C3%BCkler-Raporu-.pdf>, [Erişim Tarihi, Aralık 2020].

⁶⁷ Özdemir ve Ördek, a.g.e., s. 111; <https://www.cumhuriyet.com.tr/haber/askeri-darbeden-beter-tablo-673503>, [Erişim Tarihi, Ocak 2021].

Raporun odaklandığı dönem olan 15 Temmuz Darbe girişimi sonrasında öğretim görevlilerinin KHK'lerle tasfiye edilmesi başta olmak üzere rektör atamalarının tümüyle Cumhurbaşkanı'nın yetkisine verilmesine, üniversite kapatmalarına (TODAİ, Şehir Üniversitesi), YÖK tarafından değiştirilen disiplin yönetmeliklerine, meslekten olmayan kişilerin dekan olarak atanmasına kadar akademik özerkliğe yönelik birçok müdahaleyle karşılaşmıştır.⁶⁸

Görüşmelere katılan akademisyenlere OHAL döneminde çalıştıkları kurumlarda ders programlarının belirlenmesine, akademik faaliyetlerin planlanmasına, kadro tahsisine, jürilerin oluşturulmasına, yüksek lisans/doktora öğrencilerinin seçimine ve benzeri idari karar alma süreçlerine ne düzeyde katılabildiklerine bu konularda akademik ya da idari üstlerinden kendilerine telkinde bulunulup bulunmadığına ilişkin sorular sorulmuştur. Özellikle de üniversite yönetimlerinde muhalif oldukları düşünülen akademisyenler, OHAL dönemi ve sonrasında üniversitede karar alma süreçlerine katılma düzeylerinde değişiklikler yaşandığını ve kurumlarında eğitim, araştırma faaliyetlerinin yürütülmesi ve politikaların belirlenmesi aşamalarından dışlandıklarını dile getirmiş ve bu süreçlere üniversite yönetimleri ile “uyumlu ve sorun çıkarmayacak” kişilerin dâhil edildiklerini vurgulamışlardır:

Mümkünse hiç dâhil edilmiyorum. Yani mümkün olduğu kadar uzak tutulmaya çalışıyorum, çalışıyorlar. Açıkçası ben de çok girmek istemiyorum yani. Ben de işte fakülte kuruluna üye olabilirim ama hiç öyle bir şey istemiyorum. Onların arasında savaşıma, sözünüzün ciddiye alınması gibi bir şey söz konusu olmadığı için ancak sınırlarım harap olur. Ama öğrencilerle ilgili süreçlerde tabii dâhil olabilirim ama ona da dâhil etmiyorlar. Öğrencimin yeterli jürisinde şu hocalar olsun gibi hiç kabul görmüyor yani. Kendi bildiklerini yapıyorlar. Gidip bu jürilerde çok kolay iş yaptıracakları her sözlerini dinletecekleri insanlar var. Karşılıklı anlaşıyorlar yani. Niye beni çağırırsınlar. (Öğretim Elemanı, Devlet Üniv., Karadeniz Bölgesi-2)

Kurullardan dışlanmaların, daha önce de ifade edildiği üzere, bir milat kabul edilen Gezi Eylemleri sonrasında başladığına ve özellikle Eğitim Sen'li akademisyenlerin dışlandıklarına dair vurgular mevcuttur:

OHAL'den önce... çok iş yapıyorduk ama sonra bizi dağıtma planının bir parçası olarak bölüm başkanının atamayla gelmesi vs. sonrasında bizi hiçbir kurula almadılar. Yani biz belledikleri, 18 kişi atıldık, böyle şeyleri travmatik bellek unutuluyor yani bir 20 kişi diyeyim ortalama o 20 kişi. O 20 kişi hiçbir şeye giremiyordu yani, kurulda, hiçbir üst kurula yani zaten ben mesela imzacı değilim ama... imzacı olmadığım halde başvurduğum ama zaten o grubun içerisinde olduğum için imzacı olup olmamdan bağımsız olarak o bulutun bir parçası olarak görüldüğüm için muhtemelen. Orada sistematik şey vardı. İşte hepimiz Eğitim Sen'liydik. Ortak davranıyorduk işte

⁶⁸ Bilim Akademisinin akademik özerkliğe müdahalelere ilişkin ayrıntılı raporları için bakınız <https://bilimakademisi.org/wp-content/uploads/2018/10/8-ekim-akademik-ozgurluk-raporu-2017-18.pdf>, <https://bilimakademisi.org/wp-content/uploads/2020/11/bilim-akademisi-akademik-ozgurlukler-raporu-2019-2020-9kasim.pdf>, [Erişim Tarihi, Ocak 2021].

ne bileyim böyle şeyler yani ama hiçbirimiz hiçbir yerdeydik yani... 2015'ten sonra yine Gezi'den sonra tamamen dışlandık yani. (Öğretim Elemanı, Vakıf Üniv., İstanbul)

Bu dönemde yüksek lisans/doktora öğrencilerinin jürilerden geçirilmesi yönünde yöneticilerden gelen telkinlere de tanık olunmuştur:

Jüriye telkin olduğunu bizzat biliyorum ama isim vermek istemiyorum. Rektörlükten bizzat bizim dekanlığın arandığını, bu kişiyi alın, bu şunun şusuymuş diye. Ama almadılar yani. İçerden ben gördüm büyük bir direnç vardı. Çok güçlü birinin bir şeyiydi bu gelen. Akademik olarak gerçekten yeterli bulmadıkları için almadılar kadını. (Öğretim Devlet, Vakıf Üniv., ÖYP- Ankara)

OHAL döneminin Barış Bildirisi imzacısı akademisyenler üzerinde yarattığı başka bir dışlama biçimi de üyesi olunan kurullardan ya da jürilerden çıkarılmaları/çekilmek zorunda bırakılmalarıdır. OHAL döneminde ve sonrasında muhalif görülen akademisyenlerin TÜBİTAK tarafından jüriye çağırılmaması en çok verilen örnekler arasındadır. Akademisyenler TÜBİTAK jürilerine yeniden çağırılmaya başladıklarında (yaklaşık dört yıl sonra) bunu fark ettiklerini ifade etmişlerdir.

Arada bir TÜBİTAK bizi şeye çağırırdı orada jüri olmaya. Belli etkinliklere oralara çağırılmadık. Belki hani oralarda bir hesap tutulmuştur diye yorumlayarak söylüyorum. Ama mesela geçen hafta TÜBİTAK'tan bir proje geldi bana. Esnemiş ya da bir şey olmuş. Onu görünce şaşırdım. (Öğretim Devlet, Vakıf Üniv., İstanbul)

Ben çok üzüldüğüm bir olay yaşadım. Bütün bu ihraçlar, atılmalar değil de kendi kurucusu olduğum derginin danışma kurulundan çıkarıldım. Bu benim için çok yıkıcı bir etki yarattı. Ulakbim tarafından... Dergisi'ydi. Ulakbim tarafından derneğe böyle bir yazı gelmiş. O dergi uluslararası taranan bir dergiydi. Ulakbim'de taranmasa ne olurdu. Biz insanız değil mi yani. Bu şekilde harcanmış olmak çok rahatsız edici. Bu mudur akademik özgürlük, iddiası olan bir derginin kriteri bu mudur? Ben orada çok şey yaptım, çok etkilendim bundan. (Öğretim Devlet, Vakıf Üniv., Mersin)

VII. COVID-19'la Başlayan Uzaktan Eğitimin Yarattığı Hak İhlalleri: Denetleme ve Gözetleme

2020 Mart'ında bütün dünyayı etkisi altına alan COVID-19 salgını sonrası salgınla mücadele kapsamında eğitimin her aşamasında başlatılan uzaktan eğitimin hem öğrenciler hem de akademisyenler açısından araştırma pratiği, bilginin üretilmesi, yayılması ve aktarılması üzerinde olumsuz etkileri olduğu bilinmektedir. OHAL dönemiyle başlayan ve sonrasında da devam eden derslerde sansür ve otosansür uygulamaları, öğrencilerin BİMER/CİMER şikâyetleriyle sınırlanan ifade özgürlüğü, uzaktan eğitim derslerinin kayıt altına alınması, kayıtlara bölüm başkanları ve dekanlarca erişilebilmesi nedeniyle daha kapsamlı sınırlamalara maruz kalmıştır. Akademisyenler, öğrenciler ve yönetim arasında olması beklenen güven ilişkisi OHAL'le birlikte büyük bir yıkıma uğramıştır. Dolayısıyla akademisyenler uzaktan eğitim sürecinde derslerin kayıt altına alınmasını istismara açık bir uygulama olarak yorumlarken oto-sansüre daha çok başvurduklarını dile getirmişlerdir.

Açıkçası otosansür şeyimiz oldu. Yani daha başka şeylerde gelince kulağımıza yanlış anlaşılma ihtimalini ortadan kaldırmak birinci refleksim oldu benim kendi adıma. Mesela inançla ilgili konulara ben kolay kolay girmem. Çünkü inançla ilgili çalıştığım için az çok biliyorum oradaki meseleyi. Birine inancını sormak bile aslında doğru bir şey değil. Onu bile sormam yani kolay kolay. Kimlikle ilgili soruları sormam ama daha fazla dikkat etmeye çalıştım buna. Çünkü başka öğrencilerden duyduğum hocam sizin hakkınızda hocam şu grup öğrenciler şey diyorlardı dediler, inançsız işte ne bileyim, sizin hakkınızda derken bölümdeki tüm hocaları kastederek, bunların dinle alakası yok vs. şeklinde... Sonuçta sizin görüşleriniz hareketleriniz hoş gitmediği zaman hakkınızda birtakım şeyler üretiyor insanlar, dedikodular. Ona malzeme olmasın diye ben açıkçası otosansür mü denir buna bilmiyorum ama söylediklerime daha fazla dikkat etmeye başladım. Çünkü başkalarının eline arkasında durmayacağım bir malzeme vermek istemedim. Ama şeyimi sakınmadım yani bir eleştirel bir görüşüm varsa da bunu söylemeye devam ettim ama ne oldu. Uzaktan eğitime geçtik ve bütün dersler kayıt altına alınıyor video ortamında. Bu beni otosansüre açıkçası daha çok itti. Çünkü artık kayıtlı bir şekilde birilerinin eline malzeme sunuyorsunuz... Ders kaydını sistem otomatik alıyor. Derse başladığınız an kayıt başlıyor dersi bitirdiğiniz an da bitiyor... Bu da beni otosansüre itiyor... Çünkü kimin neyi ne malzeme olarak kullanacağını da bilmiyorum. (Öğretim Elemanı, Devlet Üniv., İstanbul)

Derslerimiz aynı şekilde online devam ediyor. Dediğim gibi içerikte ya da kaynaklarımda bir düzenleme yapmadım. Özellikle lisansüstünde zaten çok verimli küçük gruplarla çalışıyoruz, güzel de oluyor kendimizi hiç sınırlamıyoruz. Kaynaklar, tartışmalar konusunda. Ama bazen ders kaydı isteniyor. Ders içerikleri bu Bologna'dan sonra COVID sonrasında izleme ve takip nedeniyle fazlasıyla *strict* bir hale getirildi. Bu takibi çok olanaklı kılacak bir şeye dönüştürdü. Her şey yani tez izleme komitesi bile önceden kâğıt üzerinde yapıyorduk kaydını istemiyorsunuz. Şimdi ne alaka kaydını istiyorsunuz. Kayıt istiyorlar. İzleyeceklerinden de değil her şey kaydediliyor. Bu kadar izlenmek bir denetim, kontrol, sansür, baskı bir şey getirebilir diye düşünüyorum. Her şey takip edilebilir bir forma aktarıldı çünkü. (Öğretim Elemanı, Devlet Üniv., Ankara-1)

Çok daha fazla denetlemeye başladılar. Çok işlerine geldi. Bütün derslerde bölüm başkanı, iki tane asistan derse kayıtlı öğretmen olarak, benim kayıt yaptığım derste. Onlar da var. Katılmıyorlar ama sonrasında ulaşabilirler her türlü. Zaten her türlü faaliyetiniz kayıt altına alınıyor. Birçok üniversitede böyleymiş. Bu mesela büyük bir ihlal. Sizin dersinize giriyorlar. Çok daha rahat denetlemeye başladılar. (Öğretim Elemanı, Devlet Üniv., Karadeniz Bölgesi-2)

Bu her yerde oluyor dersleri kaydetmemizi istiyorlar ve YÖK bu ders kayıtlarımızı bir merkezi yerde topluyor ve erişilebilir şeyler. Türkiye gibi bir yerde dersleri kaydederseniz bu artık zaten akademik özgürlüğünüz yok demektir yani. Yok yani sıfırla başlıyorsunuz yani. Özellikle bizim gibi sosyal bölümlerde... (Öğretim Elemanı, Vakıf Üniv., İstanbul)

Uzaktan eğitim uygulamasının yarattığı başka bir hak ihlali de evin çalışma mekânına dönüştürülmesi, serbest zamanın çok büyük bir bölümüne el konulmasıdır. Dolayısıyla akademisyenler çalışanların haklarına uygun biçimde düzenlenmeyen uzaktan eğitim uygulamasını hak gaspı olarak yorumlamışlardır.

Bir kere mesai mefhumu kalmadı uzaktan eğitimde. Saatlerce çalışma süreleri. Hak gaspı olarak yani. İdari amiriniz diyor ki toplantı zamanı ayarlayamadık. Bakın herkes çok yoğun, gelin. Atıyorum bir resmi tatil günü saat 10'la 11 arası çok kısa sürecek bir toplantı yapalım deyiveriyor ve hayır diyemiyorsunuz bazen. Bu pandemi koşullarında evde olduğumuz için bir bahanemiz de olamıyor kolay kolay. Daha doğrusu bahane üretmeye ihtiyaç yok ama insanlar şey diyor ne bahanen var ki. Böyle yaklaşıyorlar. Sorun olmasın sıkıntı olmasın diye kabul ediyorsunuz. Bir saat denen şey üç saat oluyor... Bu esneklik doğru bir esneklik değil. Emek açısından da performans açısından da çok sıkıntı yaratıyor. Boyutlardan biri bu bence. (Öğretim Elemanı, Devlet Üniv., İstanbul)

...Çok gereksiz saatlerde çalıştırılıyor. Bu akademik özgürlük mü bilmiyorum ama saatlerce. Ben geçen gün sekiz buçukta bir toplantıya girdim öğle arası yok hiçbir şey yok saat dörtte çıktık toplantıdan. Sekiz buçuk saat falan. Ben yoruldu dinleyemiyordum dediğimde kimse beni dinlemedi... Ve toplantı bitmiyor siz kalkıp kameranızı kapatıp içeri gidip bir on beş dakika yemek yiyorsunuz ve yani herkes orada konuştuğu içinde on beş dakikadan sonra koşarak gelmek zorundasınız. Geçici olarak görüldüğü için bu sistem işçi hakları revize edilmemiş bir sistemde çalışıyoruz şu an. Geçici olarak görülüyor ama bence geçici olmayabilir. (Öğretim Elemanı, Vakıf Üniv., İstanbul)

Uzaktan eğitimin akademik özgürlükler konusunda neden olduğu üçüncü bir ihlal alanı olarak derslerin standartlaşması tespiti yapılmıştır.

...çok standardizasyon oldu. Okul ders planlarının yapılmasında ders planlarına koyacağınız bilgilerde ondan sonra *monitoring*'de. Şimdi hepimiz *monitor* ediliyor, dersi yapıyor muyuz, yapmıyor muyuz, ne kadar ne koyduk falan filan üst yönetim tarafından çünkü *monitor* edilme imkânları da var. Dolayısıyla orada bir esnekliğimiz kayboldu çok büyük oranda. Ve bundan çok memnun bence üniversiteler. (Öğretim Elemanı, Vakıf Üniv., İstanbul)

Uzaktan eğitim değil o aslında bir garabet, geçiştirme. Ne benim bir öğrenim sürecini yürüttüğümü ne öğrencilerin bir öğrenme sürecini yürüttüğünü düşünmüyorum. Canlı ders yapsam bile canlı bağlanamayacak. Kavramsal kuramsal şey anlatıyorsun sadece. Bu da tabii senin eleştirel perspektifini engelliyor. (Öğretim Elemanı, Devlet Üniv., Karadeniz Bölgesi-1)

En temelde online eğitim var. Kısıtlı altyapılar normalde üç saatte anlattığımız şeyi bir saatte anlatıyorsunuz. Böyle bir sıkıntı oldu. Kayıt altında dersler. Bu bambaşka bir şey. Sınıfta kapıyı çekiyorsunuz ve öğrenci hoca baş başasınız...Online eğitimin böyle bir kısıtlılığı var. Tartışmanın mümkün olmadığı, öğrenciye hap hap o bilginin hızlı hızlı 30 dakikada verdiğimiz. Bizim işimiz için etkileşim çok önemli, yüz yüze eğitim. Bunu yapamıyorsunuz. Böyle bir şey var... Acayip bir hız var. Kimi insanlar o hız ayak uydurmamız gerektiğini yeni nesil artık böyle dolayısıyla onlara ayak uydurmamız gerek diyenler var. Çok genel bir sorundan bahsediyorum. Akademi bunun bir parçası. Bu genel sorunda oraya yansıdı diye. Yani yavaşlamak gerekiyor. Akademik özgürlük için, tartışmak için uzun, söyledikleri sözün olgunlaşmasını beklemek için bile. Böyle bilgi nasıl

üretilebilir akademik bilgi de olabilir, başka bir şey de olabilir ama bu şekilde bilgi üretmek ne demek. Hap hap, hızlı hızlı, anda konuşmak bir şey olduğunda konuşmak tartışmak ne demek buna dair genel kaygılarım var. Umarım akademi için yerleşen bir şey olmaz. Belli şeylerin yerleşeceğinden korkmuyorum değilim. Online eğitimden endişeliyim mesela. Buna adapte olmak isteyen hocalar var. Bu yaşta eski kafalı kalmak istemem ama akademi üstünde çöken bir şey olmasından endişeliyim doğrusu. (Öğretim Elemanı, Devlet Üniv., Ankara-2)

Uzaktan eğitim akademisyenler için olduğu kadar öğrenciler için de önemli hak ihlallerine neden olmuştur. 2019 yılı verilerine göre Türkiye’de 45 milyon kişi akıllı telefon kullanıyor.⁶⁹ Sayının bu kadar yüksek olması, her evde internet ve bilgisayarın olduğu gibi yanlış bir kabule neden olmaktadır. Nitekim görüşmeler sırasında akademisyenlerin vurguladıkları gibi koşullar bölgeden bölgeye farklılık gösterebilmektedir. Büyük şehirlerdeki üniversitelerde eşitsiz koşulların görünürlüğü az olsa da varlığı inkâr edilemez. Ancak bu durumun merkez dışındaki üniversitelerde büyük sorunlar yarattığı çok açıktır.

Bu açıkçası uzaktan eğitim, çok böyle kayda geçmiyor ama bir sürü sorun da yaratıyor beraberinde. Çocukların motivasyonları çok düşük. Psikolojik olarak çok sıkıntıda hissediyorlar kendilerini. İşe girip çalışmak zorunda kalan çok öğrencimiz oldu. Eskiden de vardı mı ama şimdi daha da arttı. Ekonomik koşullar da iyice kötüleşince. İkincisi şey var. Bu koşullar herkes için eşit değil. Bu dönemin başında ... Kampüsü’ne gitmiştim. İnternet bağlantısı sorunu var kampüsün. Cep telefonumdan bağlanmak zorunda kaldım. Üç tane üst üste dersim var. Üç tane dersi cep telefonundan yapınca bir fatura geldi bana. Yani kimseye de bunu şey yapamıyorsunuz. Bir sonraki hafta yine aynı sıkıntıyı yaşadım falan ondan sonra ben dedim evde yapacağım derslerimi. Böylesi bir yansıması da oluyor. Bunu ben böyle yaşıyorsam öğrencilerimiz daha kötü yaşıyor yani. Onların ev ortamlarında da internet olmayanlar var. Cep telefonundan bağlanmaya çalışıyor çocuklar. Hakikaten bağlanamayanlar da var. Ya bilgisayarı bozulduğu için. Ekonomik ve maddi sürecin yarattığı koşullar sebebiyle bu sürecin yarattığı mağduriyetler var. Bunları görmüyoruz, bilmiyoruz, kayıt altına almıyoruz ama işin hep olumlu tarafında bakıyoruz. Bu ders yapıldı mı yapıldı. İyi de bu derse kayıtlı 80 öğrenci var. Ben 65 ile ders yapıyorum. Nerede diğer 15’i. Diyelim 10 tanesi haytalık yapıyor, o 5’i nerde. O beşinin peşine düşmüyoruz. Sistem çünkü 65’i görünce tamam bu başarılı diyor. Fırsat eşitliğini sunabildiğimiz altyapı olmadan bu şeyin yürüdüğünü uzaktan eğitimin söylemememiz gerekiyor. (Öğretim Elemanı, Devlet Üniv., İstanbul)

...Bize seçenek bıraktılar. Canlı ders yapabilirsiniz veya yapmayabilirsiniz. Ben seçmedim canlı dersi. Ben daha çok ses kaydı gönderiyorum öğrencilere. Pdf’ler makaleler. Bazı videolar, seminerlerden, konferanslardan alınmış videolar veriyorum. Ses kaydı da çok kavramsal kuramsal oluyor, şu şudur bu budur şeklinde. Zaten 20-25 dakikalık ses kaydı gönderiyoruz. Çünkü öğrenci daha fazlasını dinleyemiyor. Zaten şeyi de düşünmek zorundasın, her öğrencinin koşulları aynı değil. İnterneti yok, bilgisayarları yok. Benim onu düşünüp ona göre bir şey göndermem gerek. Mesela canlı ders yapsam bile muhtemelen üçte biri katılamayacak. Çünkü bir kısmı zaten çalışıyor, bir kısmı dediğim gibi bilgisayarı yok. Bir tane cep telefonu var evde. O cep telefonu da zaten üç kardeşler beş kardeşler. Kardeşlere pay ediliyor. Öğrencilerin koşulları da o. O yüzden ses kaydı gönderiyorum ben. (Öğretim Elemanı, Devlet Üniv., Karadeniz Bölgesi-1)

⁶⁹ <https://www.cumhuriyet.com.tr/haber/turkiyede-45-milyon-kisi-akilli-telefon-kullaniyor-1791887>, [Erişim Tarihi, Ocak 2021].

VIII. OHAL'in Yarattığı Tahribat ve Üniversitelerin Geleceği: Akademi İnanç Tükeniyor ya da “Her Yer Akademi”

Görüşmelere katılan akademisyenler OHAL'in yükseköğretim kurumlarında büyük bir tahribata yol açtığı konusunda hem fikirdirler. OHAL sonrasında da şiddeti azalmadan devam eden akademik özgürlüğün olmazsa olmazı ifade özgürlüğü üzerindeki baskı, derslerin işlenmesinden, öğrenci-hoca ilişkisine kadar büyük bir tedirginliğe yol açmıştır. Akademi, akademisyenlerin dışlandıkları, cüzzamlı muamelesi gördükleri, ölüm tehditleri aldıkları bir suç mahaline dönüşmüştür. Bu durum yükseköğretimin yapısal sorunlarıyla (kurum içi ast-üst ilişkileri, akademik performans kriterleri, ifade özgürlüğü önündeki engeller, Türkiye'nin geçmişinden beslenen korkular) birleşince akademik üretime olan inanç da gittikçe tükenmektedir. Dolayısıyla akademisyenler Türkiye'de akademinin geleceği ile ilgili umutlu değil ve oluşan tahribatın düzelmesi için uzun yıllara ihtiyaç olduğuna inanıyorlar.

Bu çerçevede görüşülen akademisyenlere genel olarak üniversitenin geleceği ve akademik özgürlükler hakkındaki düşünceleri sorulmuştur. Akademisyenler, mevcut karamsar tablonun çıkış imkânları sunduğunu da dile getirmişlerdir:

Herhalde üniversiteler kurulduğunda beri olan bir tartışma. O üniversitelere atfedilen hakikat misyonu... Bunlar hakikati siyasal ilişkilerden bağımsız hakikati dile getirecek kurumlar olduğu hep iddia ediliyor ve bekleniliyor, öyle kurgulanmış. Herhalde başından beri o çatışmanın olması o kadar da masum bir şey değil. O hakikati dile getiren bir akademi tahayyülü doğru da olmayabilir. O fikirler büyülenmemize de neden olabilir. Dolayısıyla bu bir çatışma alanı ve aksi de hep olacak. Akademilerin susturulduğu bastırıldığı da olacak yine günümüzün moda tabiri ile söyleyeyim yandaş seslerin çıktığı bir yer de olacak. Siyasete angaje de olacak akademi. Göreceğiz yani, ama öbürü de olacak. Bu tahayyül konusunda asgari düzeyde bir şeyde direnmemiz gerekir bunda çok ısrarcı olmamız gerekir. Oraları korumamız gerekir ama çok masum pür, *perfect* bir akademik özgürlük mümkün olmayacağını zaten düşünüyorum... Dolayısıyla bu bana çok eski ve tanıdık bir hikâye gibi geliyor. Dolayısıyla Türkiye için de öyle. Atmosferi etkileyecek her zaman açılma ve kapanma dönemleri oluyor tabii ki. Hiçbir zaman ne tam kapanma ne tam açılma olacak. Biz şu an çok fazla kapandığı bir dönemdeyiz. Ama yine insanlar var, bir şeyler yapmaya çalışıyorlar. Tabii ki o kadar bitecek bir şey değil. Büyük hikâyede büyük resimle ilgili bir şey. Türkiye'nin gireceği yol, buradaki değişen atmosfer herhalde tek tek kurumlara da yansiyacaktır diye düşünüyorum. Oraya muazzam bir güç yani tam atfedersek hiçbir zaman öyle olmadı yine öyle olmayacak. O fikirle büyülenmeyelim ama yine savunmaya devam edelim. Nitekim hep böyle oldu. Susturulanlar oldu, angaje olanlar oldu ama savunanlar da oldu. Bu çatışma her zaman da devam edecektir diye düşünüyorum. (Öğretim Elemanı, Devlet Üniv., Ankara-2)

Kürt sorunu ve Ermeni meselesi gibi Türkiye tarihinin tabuları aynı zamanda akademinin de tabularındandır. Görüşülen başka bir akademisyen ise akademik özgürlüklere inanmadığını, Türkiye'nin kendi tarihi ile yüzleşmesinin öncelikli sorun olduğu ve Türkiye'de akademik özgürlüğün ancak her alanda yükselecek bir ifade özgürlüğü mücadelesi ile anlamlı olabileceğini dile getirmiştir.

Türkiye’de akademik özgürlük bana imkânsız geliyor. Türkiye’de akademik özgürlüğün mümkün olmadığını düşünüyorum. Çünkü inkârcı bir coğrafyada yaşıyoruz. En önemlisi Ermeni Soykırımını var. Bir buçuk milyon Ermeni yok edildi. Bu olay çok aleni bir olay ve bunu üniversitede tartışamıyorsunuz. Türkler kendi tarihlerini ve failliklerini inkâr eden bir grup. İnkâr üzerine kurulu bir toplumsal rejim var ve akademi de bu inkâr rejiminin ana parçası. Bu inkâr rejimini delmeye çalışan herhangi bir sosyal bilimci kesinlikle bu akademide, bu üniversitede yer alamaz. Üniversiteye girerse de ucundan kıyısından biraz müdahale edebilir biraz yumuşatabilir kavramsal çerçevesini o şekilde tabu konuları tartışabilir ama onun da sınırları var diye düşünüyorum. Bütün bu inkâr edilen konular çok kısa bir dilim içerisinde 2015 öncesi kısa bir dönemde bazı üniversitelerde biraz konuşulur hale geldi. Hem üniversitelerde hem toplumun genelinde konuşuldu. Kürt konusu, Ermeni konusu, Aleviler, Rumlar, Yahudiler. Türkiye’nin soykırımdan ve katliamdan geçen halkları. Ama inkâr rejiminde bir dönüşüm yaşanmadı. Böyle bir şeyin bunun olabileceğine de pek inanmıyorum. Bunun olabilmesi için ne lazım onu da bilmiyorum. Türkiye’de inkâr rejiminin kökten değişmesi lazım. Türklerin kendilerini yeniden kurmaları lazım. Kendi hakikatleri ile yüzleşmeleri lazım. Dolayısıyla akademik özerkliğe inanmıyorum. İfade özgürlüğü mücadelede olmak bütün alanlarda. Gazeteciler, köşe yazarları, televizyon, medya, sosyal medya hepsinde birlikte yürütülmeli bu mücadelede ve ifade özgürlüğü bütün alanlar için geçerli olmalı. Bir dönem Türkiye rahatlamıştı, Ermeni Soykırımını kısmen de olsa konuşuldu, Dersim Soykırımını kısmen de olsa konuşuldu. Bunlar çok önemli tarihsel dönemeçlerdi. Bunlar da geçiciymiş. Hele şu an yaşadığımız dönem inanılmaz. Sanki o günler hiç yaşanmamış gibi. (İstanbul)

Üniversitelerin yeniden ayağa kaldırılması için akademik özgürlüklerin bir lüks değil akademinin normal haline getirilmesi gerektiği ve üniversitelere devletin istediği zaman ve biçimde müdahale etmesini önlemenin yolları üzerine odaklanmak gerektiği de vurgulanmıştır.

Akademi eleştirel düşünce, topluma bakıp sorular sormak, devlete bakıp sorular sormak, siyasete bakıp sorular sormak. Bu niye böyle? Ve bir şekilde bunun üstesinden gelmek. Dolayısıyla akademisyenlik bence bir yanıla zaten politik olmayı zorunlu kılan hele sosyal bilimlerde. Akademik normalimizin bu olması gerek, akademik özgürlük de değil. Akademik normalimiz zaten devlete, topluma, iktidarlara sorular sormak ve eleştirmek ve ilerlemek için eleştirmek olması lazım. O yüzden akademik özgürlük lafı çok lüks gibi geliyor. Zaten akademik normal bu olmalı... yakın vade için umutlu olamıyorum akademik özgürlükler üzerine...2013 sonrası nasıl fabrika ayarlarına geri dönebileceğini gördüm, olumsuz anlamda, faşizm anlamında despotluk anlamında...Biz gerçekten bir kum havuzunda kendi kendimizi mi eğliyoruz? Aslında omurga bu muymuş? Bu kadar çabuk teslim olunur muymuş? Dekanından en küçük memuruna kadar. Üniversite zaten bu muymuş Türkiye’de? Bu kadar devletle angaje, devletin ağzının içine bakan bir kurum muymuş üniversite hissi ben de çok baskınlaştı bu kadar çabuk teslim olunması kurum olarak. YÖK’e karşı eylemler yapıyorduk mesela. Devlet izin verdiği için yapıyorduk aslında. (Öğretim Elemanı, Devlet Üniv., ÖYP- Ankara)

Bir değişim olacak ama bu üniversite içinden olmayacak. Üniversite bir şeyleri yıkıp bir şeyleri talep edip bir şeyleri değiştirmeyecek. Buna gücü yok. Bir değişim orada başlamayacak ama üniversitede de değişecek şeylerden biri hedeflerimizden biri olmalı. Üniversitenin sermaye ile ilişkisi değil hikâye. Hikâye oradaki çoğunluğun sessizliği. Oradaki insanların düşünebilme özelliğini yitirmiş olması. Akademiler liselerden daha da atıl ve acınası bir durumda. Koca bir yalandan ibaret. Kendi rektörünüzü seçemiyorsunuz. Kendi haklarımızı bölüm başkanına bile derdini anlatamıyorsun, neyi değiştireceksin. İlk önce kendi egolarını yıkmak zorundalar...(Öğretim Elemanı, Devlet Üniv., Eskişehir)

Akademisyenler çok liyakatsizler ve gün be gün bu artıyor. Niteliksiz profesörler, YÖK’ün profesörleri işte birine yazdırmış profesör olmuş. Hep onların azalacağını bizim kuşakla beraber daha nitelikli akademik kadroların geleceğini düşünüyorum. Öyle değil. Teşvikten şu kadar alayım, projeden şu kadar alayım. Bunu sol sağ da fark etmiyor. Söylemler zaten erkekler egosu

çok yüksek. Solcusu da sağcısı da aşırı derece muhafazakâr, ataerkil. En kadın dostuyum, profeministim diyen bile ataerkil olabiliyor. Umarım bu daha da kötüleşir, kötüleşir ve yok olur gider. Ben düzeleceğini düşünmüyorum. Ancak tek bir şeyle düzelir. Ülkenin genel atmosferi daha özgürlükçü, daha demokratik daha eşitlikçi olursa bu akademiye yansır. Şu an Türkiye'nin genel atmosferi o kadar çürümüş ki bu ister istemez akademiye de üniversiteye de öğrenciye de hocaya da yansıyor. Zaten Türkiye'nin hangi üniversitesinde bilim yapılıyor o da tartışılır, belki ODTÜ'de belki Boğaziçi'nde. Benim tek amacım öğrencilere özellikle kadın öğrencilere biraz dokunabilmek, onlarda bir şeyleri kıpırdatabilmek. En azından soru işareti bir neden sorusunu, neden böyle, nasıl böyle sorusunu bile yaratabilmek bile çok büyük bir şey belki. (Öğretim Elemanı, Devlet Üniv., Karadeniz Bölgesi-1)

Başka bir akademisyene göre, üniversiteler bilgi üretmeyi yeniden bir hedef olarak kabul ederlerse ancak gelecekte umut edilebilir:

Ben açıkçası Türkiye'de çok önemli bir coğrafyada olduğumuzu düşünüyorum...yeni bir şeylerin arayışının anlamlı araştırmalarla sürdürülebileceği ve bilimsel bulguları üretebileceği bir coğrafya olduğunu düşünüyorum buranın... Fakat üniversitelerimiz bunu yeterince değerlendiremiyor. Yani biz üniversitelerde hakikaten üretilmiş bilgiyi tekrar etmenin ötesine geçemiyoruz. Bilgi üretmiyoruz. Bilgi üretmeyi hedeflemeyen hiçbir üniversite bence başarılı bir üniversite değildir. Bizim vizyon cümlelerimizden bilgi üretmeyi çıkarıyor idareciler. Çünkü bilgi başka yerde üretilir biz onu ithal ederiz ve kullanırız anlayışı var kafalarda... (Öğretim Elemanı, Devlet Üniv., İstanbul)

Başka bir akademisyen güvenlik soruşturmalarından yola çıkarak sınıfsal ve politik olarak sahip olunan kimlikler yönünden çok temiz olunması beklenen ve iş güvencesini yok sayan atama kriterleri, rektör atamalarının merkezileşmesi gibi uygulamaların geçerli olduğu akademik bir ortamda akademinin zaten hiçbir dönem özgür olmadığını ancak yine de akademik özgürlüğün her zaman talep edilmesi gerektiğini vurgulamıştır:

Akademik özgürlüğü her zaman talep edelim ama içinde bulunduğumuz akademinin özgür olduğu sloganına inanmayalım. (...) Genel olarak iyimser değilim akademinin gidişatına dair. Bu hem yapısal nedenlerle hem bu politik nedenlerle gittikçe daha çok izlenen gözetlenen ve işte örneğin güvenlik soruşturmalarından geçilmiyor artık yani. Orada da birçok öğrenci, kişi oraya takılıyor. Geçemiyor hep böyle fazla "temiz" olmanız gerekiyor artık. Yani sınıfsal olarak "temiz" olacaksınız, siyasi olarak "temiz" olacaksınız, kimlik olarak "temiz" olacaksınız... O nedenle daha kötümserim. Yapısal olarak dediğim de bu yeni düzenlemeleri, atama kriterleri ve benzerine ilişkin düzenlemeler; YÖK'ün kriterleri doçentlik dosyaları ve artık kendilerini seçmesi gibi düzenlemeler de oldu ya orada... Onlar da gene içerdeki ideolojik yapılanmayı çok doğrudan belirleyecek şeyler. O yanı sıra da çok iyimser değilim. Politik olarak ideolojik olarak örgütlenen, akademik bilgi açısından sığlaşan bir yere doğru gittiğini düşünüyorum. Oraya girmek açısından da olanaklar açısından da birçok insana bu kapıların daha çok kapandığını düşünüyorum. Benim zamanımda dediğim gibi sınıfsal olarak daha alt bir şeyden gelen biri olarak burada yer almak bir nebze olanaklıydı. Ama şimdi çok çok daha zor, o kapılardan geçebilmek bir insan için... (Öğretim Elemanı, Devlet Üniv., Ankara-1)

KHK ile ihraç edilen başka bir akademisyen ise OHAL sürecini, zararlarını kabul etmekle birlikte, kendi kişisel tarihi için önemli bir uğrak olarak yorumluyor. Barış Bildirisi imzasının, kendisini akademinin sınırlarından özgürleştirdiğini ve bu sayede belki hiç tanışmayacağı insanlarla akademi dışında çalışma imkânı bulunduğunu ifade etmiştir:

Her yer akademi. Akademi üniversitelerin duvarları arasında değil. Aksine o duvarlar bizi köreltiyor. Bazen o duvarları yıkmak tekrar yapmak gerekiyor...7/24 akademide çalışan insanların

halini de görüyorum. Hani o sıkışmışlık ve o kayboluştan kurtardım kendimi. Bir hikâyem oldu. Bir direnişim oldu kendimce, bir kavgam oldu. Anlatacak bir hikâyem var her şeyden önce akademik kariyerimde. Bence bu akademik şeyin hayatın kendisi. Bu da bunun içerisinde. Baktığımda geçmişindeki hayranı olduğum bilim insanlarının hep böyle bir hikâyesi var. Hep böyle bir karşı çıkışları, mücadeleleri var. Hayat uzun ve benim sorulacak hesabım var. Haklarımı alacağıma eminim yani... Derdim statü ve para olmadığı için ben bir nevi haklılığımdan, vicdanım rahat olduğu için şey değilim, bunlar yaşandı böyle üzuldüm, böyle kötü oldum. Benim iki sene önce depresyon tanımı da var. Zor dönemler de geçirdim. Bu da bu işin bir parçasıydı. Beni manevi olarak da çok yordu. Akademik kendisi zaten çok yorucu. Yani KHK hikâyesi de bunun başka bir boyutu. Zarar da verdi ama ben bunu zarar olarak da görmek istemiyorum. Çok güzel insanlarla yolum keşişti. Hiç o laboratuvarından çıkmasaydım göremeyeceğim insanları gördüm. Bu insanlarla çalışma fırsatım oldu. Bu insanlarla yolum keşişmezdi yani bu imzayı atmasaydım. Ne yazık ki trajik bir nedenle attık imzayı ama bizi farklı farklı yönere götürdü. Ben götürdüğünden şikâyet etmiyorum. (Öğretim Elemanı, Devlet Üniv., Eskişehir)

Üniversitenin temel bileşenlerinden olan öğrencilerin geleceği de ciddi bir tehditle karşı karşıya bırakılmıştır. Bu yüzden OHAL'in öğrencileri ne tür bir baskı altına aldığı ve gelecekleri üzerinde yarattığı tahribat üzerine düşünmek ve tartışmak da akademisyenler için önemli bir gündemdir. Akademisyenlerin üniversitelerin geleceği olarak gördükleri öğrencilerin yaşadıklarına dair tanıklıkları da şu yöndedir:

...Akademik özgürlükler falan ülkenin havası ne olursa olsun nasıl yapabiliriz üzerine belki daha çok düşünerek, sol olarak da muhalifler olarak da belki yeni bir şey kurmak. Bunun da çok zaman alacağını düşünüyorum. Öğrencilere de yazık değil mi? Ben müthiş bir dönemde master, doktora yaptım. Çözüm sürecinin olduğu dönemdi. Müthiş bir özgürlükçü atmosfer vardı. Her şeyi konuşabildiğimiz bir ortam vardı. Bu yüzden kendimi çok şanslı hissediyorum. Son 2-3-4 yıldır okuyan öğrenciler çok kısırlı bir ortamda bir şeyler yapmaya çalışıyorlar. (Öğretim Elemanı, Devlet Üniv., ÖYP-Ankara)

...kampüs ülkücülerin eline geçti tamamen. Bir tane Kürt öğrencimiz kalmadı, hepsi yatay geçişle okullarını değiştirdi. Biz kendi hikâyemizi anlatıyoruz ama çok ağır tehditlere maruz kaldık öğrenciler. O öğrencilerin hikâyeleri ne zaman yapılacak bilmiyorum. Politik Kürt öğrencilerimiz bizim 2016'dan itibaren yatay geçiş yapmak okulu bırakmak zorunda kaldılar. Yurttan zaten kesin ayrıldılar. Kimi yurtlar tamamen ülkücülerin eline geçti. Kürt öğrencilerin hepsi çil yavrusu gibi dağıtıldı adeta. Zorlandı çünkü çocuklar dayak yediler, ülkücülerin pusuları oldu. Tehdit edildiler. Kampüs içindeki yurtlar tamamen ülkücülerin eline geçti. Aşama aşama okuldaki politik Kürt öğrenci kalmadı. Bunların hikâyesini de birinin yazması lazım. (Öğretim Elemanı, Devlet Üniv., ÖYP-Ankara)

Başka bir akademisyen, rektör atamaları gibi değişikliklerin geçici olduğunu ve OHAL'in akademisyenler kadar öğrenciler üzerinde yarattığı baskının sonuçlarının gelecekte ortaya çıkacağı yönündeki kaygılarını dile getirmiştir:

Üniversitenin geleceği öğrenciler. Şu an öğrenciler müthiş bir baskı altında. İki öğrenci bir araya gelemiyor. Fakülte içinde oturup sohbet edemiyor. Sürekli bir gözetlenme, denetlenme kaygısı yaşıyorlar. Şimdi bu öğrenciler bu baskıyı nasıl yaşıyor, bundan nasıl çıkacaklar ben çok merak ediyorum. Yani bir patlama şeklinde mi her şeyi reddedecekler ya da tekrar tekrar bizim 80'de yaptığımız gibi o süreçlerin içinde ne olduğunu anlamak için. Biz çok emek verdik gerçekten 80 darbesinin etkilerini, neydi de biz nasıl düşünmeliyiz, neyi nasıl anlamalıyız? Gerçek kaynaklar nerededir? Çok çaba sarf ettik ve ömrümüzün çok uzun bir bölümünü bu yolda harcadık. Şimdi bu gençler de bunu mu yaşayacak tekrardan. Önümüzdeki süreçte gerçek doğru bilgi nerede, ulaşabilecekler mi? kaynaklara, eleştirel yayınlara ulaşabilecekler mi? Yok çünkü şu an. Onlar nasıl kuracaklar bu çok önemli. Tamam, rektörlük atama ile geliyor artık. Fakülte kurulları senatolar vs'ler böyle bir pasif bir şey altında belki ama bunlar değişir. Bunlar çok önemli değil

gibi geliyor bana. Aslında o zihinlerde neler oluyor onu bilemiyorum. (Öğretim Elemanı, Devlet Üniv., Mersin)

Sonuç

Bu rapor, 15 Temmuz Darbe Girişimi'nden sonra ilan edilen ve iki yıl devam eden OHAL'in akademik özgürlük ve özerlik üzerinde yarattığı tahribatın tespit edilmesi amacıyla İnsan Hakları Okulu tarafından hazırlanıp 2019 yılında yayımlanan *OHAL Döneminde Türkiye'de Akademik Özgürlükler Araştırması Raporu*'nun devamı niteliğindedir. Raporla 2019-2020 dönemi için OHAL'in yarattığı akademik özgürlük ve özerklik ihlallerinin akademisyenlerin deneyim ve tanıklıkları üzerinden izlenmesi amaçlanmıştır.

Türkiye tarihinde yükseköğretimin baskı altında olmadığı bir dönem olmamıştır: 1933 Üniversite Reformu sonrasında 92 öğretim elemanının, 1948'de DTCF tasfiyesinde Behice Boran, Pertev Naili Boratav ve Niyazi Berkes'in, 1960'ta 147 öğretim elemanının tasfiyesi, 12 Eylül 1980 Darbesi sonrası 1402'likler ve Gezi Eylemleri sonrasında başlayan yükseköğretime yönelik akademik hak ihlalleri ve baskı dönemi ve nihayetinde 15 Temmuz 2016'da gerçekleşen Darbe Girişimi sonrasında ilan edilen OHAL ile KHK listelerine adları yazılan akademisyenlerin ihraçları. OHAL dönemi, Barış Bildirisi imzacıları, muhalif akademisyenler, ihraç edilmeyen akademisyenler ve üniversite bileşenlerinin önemli bir ayağını oluşturan öğrenciler tarafından farklı biçimlerde deneyimlenmiş olsa da ortak bir ruh halinden bahsetmek mümkündür: bütün bir akademik faaliyeti etkisi altına alan “korku.” Bu korku ikliminin en önemli sonucu OHAL yasaklarının “yeni normaller” haline dönüşmesidir.

Derinlemesine görüşmelerden elde edilen sonuçlara göre OHAL dönemini tanımlayan baskı ve korku atmosferinin üniversitelerde yarattığı tahribat devam etmektedir. OHAL'in akademik özgürlük ihlallerine yönelik en belirgin sonuçlarından biri, akademik faaliyetin her alanında yaygınlaşan sansür ve oto-sansürdür. OHAL sonrasında ise oto-sansür, çoğu akademisyenin “normali” haline dönüşmüştür. Öyle ki çoğu akademisyen, OHAL öncesi ve sonrası arasındaki farkı artık ayırt edemediklerini, daha önce neyi nasıl ifade ettiklerini bile unuttuklarını dile getirmiştir. Derslerde, akademik yayınlarda, projeye başvurularında, sosyal medya kullanımında hatta meslektaşlar ile iletişim sırasında özgür hissedilmediği için oto-sansüre başvurulmaktadır. Dolayısıyla bu baskı ortamı, akademik işbirliğini zedelemiş ve akademik üretime ve akademiye dair inanç yitimine yol açmıştır.

İş güvencesinin önünde çok ciddi bir tehdit olarak duran akademik yükselme kriterleri ve performans baskısı akademik dereceleri “yıpranma mertebelerine” dönüştürmüştür. Akademisyenler sözleşmelerinin yenilenmemesi kaygısıyla yaşamak zorunda bırakılmışlardır ve akademik üretimleri, kadro alabilmek için puan toplama amacına özgülennmiştir.

Öğrenci şikâyetlerinin OHAL sonrasında azaldığı tespit edilmiştir. Hem COVID-19 sonrasında uzaktan eğitim ortamının yarattığı zaman kısıtı nedeniyle derslerin baskın olarak “teknik” bilgi aktarımına hasır edilmesiyle eleştirel tartışma ortamından uzaklaşma hem de derslerin kayıt altına alınmasının yarattığı ilave oto-sansürün etkisiyle şikâyetlerin azalmış olduğu gözlenmiştir.

Türkiye'nin ve aynı zamanda Türkiye akademisinin tabuları olan Kürt Sorunu, Ermeni Meselesi, azınlıklar ve LGBTİQ+'lara yönelik tartışmalara derslerde yer verilmemektedir. Ayrıca, akademiye bu döneme özgü tabu alanları ortaya çıkmıştır: “AKP eleştirisi” ve “güncel Türkiye sorunları”. Nitekim akademisyenler derslerinde AKP eleştirisi içerecek bölümleri çıkardıklarını ve örneklerini büyük oranda Türkiye dışındaki ülkelerden seçtiklerini, teknik ve kuramsal konulara ağırlık verdiklerini dile getirmişlerdir.

OHAL sonrasında akademisyenlerin sosyal medya kullanımları büyük oranda değişmiştir. Can güvenliği dâhil paylaşımlarının tehlike yaratabileceği endişesiyle sosyal medya ve basın aracılığıyla görüş beyanında bulunmadıklarını, sosyal medya hesaplarını sadece güncel gelişmeleri takip için kullandıklarını belirtmişlerdir.

Akademiyenin görünmeyen ihlal biçimlerinden biri olarak yıldırma (mobbing), OHAL sonrasında da daha çok imzacı ve muhalif akademisyenlere kadro tahsisinin önlenmesi ve geciktirilmesi biçiminde devam etmektedir.

OHAL döneminde olduğu gibi sonrasında da sıra dışı yetkilerle donatılan yöneticilerin keyfi, baskıcı uygulamaları sonucunda, muhalif olduğu düşünülen akademisyenler akademik ve idari görevlerden uzaklaştırılmışlardır; jüriye ve idari görevlere biat kültürüne uygun biçimde hareket edecek kişiler getirilmiştir.

Görüşmelere katılan kadın akademisyenler toplumsal cinsiyet kimlikleri nedeniyle olağanlaşmış hak ihlallerine uğradıklarını beyan etmişlerdir. Cinsiyet rollerine uygun davranmaları beklenen kadın akademisyenler, evli ya da bekâr olmalarına göre ayrımcılığa

uğramakta ve özellikle merkez dışındaki üniversitelerde erkek akademisyenler tarafından meslektaş olarak kabul görmemektedirler.

Akademisyenler OHAL'in yarattığı baskı ve korku ikliminin yol açtığı tahribat nedeniyle akademiye olan inançlarını yitirdiklerini, seslerinin kısıldığını ifade etmişlerdir. Bu nedenle niversitenin geleceği konusunda da umutlu olamadıklarını, bir değişim olacaksa bunun genel olarak Türkiye'nin siyasi ikliminin değişmesiyle mümkün olabileceğini ve akademik özgürlük mücadelesinin ancak ifade özgürlüğü mücadelesi ile birlikte yürütülmesi halinde anlamlı olacağını vurgulamışlardır.